

Turkenburg's handboekje voor het kweken van groenten in den vrijen grond

D. Turkenburg

bron

D. Turkenburg, *Turkenburg's handboekje voor het kweken van groenten in den vrijen grond*. D. Turkenburg, Bodegraven z.j. [ca. 1915?]

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/turk004turk01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl

Dit Handboekje bevat beschrijvingen aangaande het kweken van Groenten en Kruiden voor eigen gebruik. Het behandelt schier uitsluitend de teelt in den vrijen grond. In tal van tuinen wordt de eigenlijke bak-cultuur niet uitgeoefend, zoodat voor vele tuin-liefhebbers een werkje als dit kan volstaan.

[De Groentetuin]

Het bezit van een Groentetuin is een bron van genoeg. Afgezien van het praktische doel, dat men met eigen teelt beoogt, den disch te voorzien van versche, malsche groenten, is het kweken op zich zelf eene bezigheid, die een bijzonder aangename afwisseling schenkt in het leven van velen. Vooral voor hen, wier werk inspanning van den geest eischt, geeft lichte tuinarbeid ontspanning, verfrissing. De zuivere buitenlucht, het vroolijke zonlicht, heel de omgeving werkt mede om een weldadigen invloed op den mensch uit te oefenen. En is het allicht in de eerste plaats de verzorging van bloemen, waarin men zich verlustigt, het zaaien en planten in den moestuin geeft voorzeker een eigenaardig genot, dat de bloementuin mist. Wanneer door eigen zorg en moeite een goed resultaat van de verschillende uitzaaiingen wordt verkregen, dan vergenoegt men zich daarin; en geen groente

van elders is zoo smakelijk als de zelfgekweekte, al is het enkel door het bewustzijn, dat het gerecht een product is van eigen grond. In menige afgelegen streek, waar groenten niet of moeilijk te verkrijgen zijn, voorziet de moestuin in een bepaalde behoefte. Over het geheel zijn de omstandigheden hier te lande zeer gunstig voor de groenteteelt. Om slechts iets te noemen, is de vochtige luchtgesteldheid zeer bevorderlijk voor den groei en de malschheid van het gewas.

+ De ligging van den tuin is uiteraard van groot belang. Heeft men te dien opzichte meestal geen keuze, bij het uitzien naar een nieuwe woning kan daar niet zelden ^{+Ligging.} meê gerekend worden. De tuin moet open liggen, ter vrije toetreding van de lucht. De zon moet heel de oppervlakte gronds onbelemmerd kunnen beschijnen. In de schaduw van hooge gebouwen en boomen gedijt geen groente. Zonder zon is er geen groeikracht; de planten tieren niet, ze vallen aan ziekte en insecten ter prooi. De lage, vlakke ligging, waarin ons land zich onderscheidt, is zeer geschikt voor de groenteteelt. Glooit het terrein iets naar het Zuiden of Zuidoosten, des te beter voor het opvangen van de zonnewarmte, vooral bij zwaren grond.

+ Hoe noodig het voor de groenteplanten

^{+Beschutting.}

is, dat de lucht over en weer vrij kan toestroomen, ze mogen niet te veel aan koude, gure winden blootgesteld worden. Om ze daartegen te vrijwaren, is het een vereischte den tuin aan de Oost, Noorden Noordwestzijde te beschutten. Muren zijn voor een omtuining zeer duurzaam, maar kostbaar van aanbouw. Is voor houten schuttingen de uitgave niet zoo groot, door het onderhoud worden ze bijna even duur. Wel is waar heeft men bij muur of schutting een schoone gelegenheid tot aanplanting van leiboomen, als perziken, peren enz. die mettertijd rentegevend zijn. Een muur of schutting van gewapend beton heeft gewoonlijk een hoogte van M. 2 à M. 2.50. Op M. 2.50 afstand van elkaar worden goed gefundeerde pilasters geplaatst, ter dikte van 27 c.M., waartusschen paneelen aangebracht worden van 5 c.M. dik. De pilasters zijn voorzien van krammen voor draadbespanning. Het minst kostbaar in aanschaffing en toch zeer doelmatig zijn rietschuttingen en heggen van gewonen beuk, haagbeuk of iep. Een beukenheg, ofschoon langzaam groeiend, geeft een mooie dichte omheining van frisch-groen blad, dat het voordeel heeft ook verdord nog gedurende den winter te beschutten. Een doornheg, hoewel minder sierlijk, geeft ook

een uitstekende afsluiting, waar ongenooide gasten respect voor hebben. Een doornheg heeft echter tegen, dat ze al te veel een schuilplaats biedt voor allerlei ongedierte. De wortels van een heg moeten van tijd tot tijd wat afgestoken worden, om te voorkomen dat ze het voedsel aan den grond onttrekken ten nadeele van de groenten. Voor tuinen van zeer beperkten omvang zijn heggen niet aan te bevelen, daar ze den grond te veel bewortelen en beschaduwen. Voor een groenblijvende heg komt Thuja occidentalis in aanmerking; echter alleen voor zandigen en veenachtigen grond. Op kleigrond is Ligustrum ovalifolium beter. Deze behoudt gewoonlijk het oude blad totdat het nieuwe verschijnt, maar is in kleine tuinen niet op zijn plaats, daar dit heestergewas den grond te zeer uitput. Moeten muren en schuttingen met het oog op het plaatsen van leiboomen 2½ Meter hoog zijn, voor hagen enz. kan een hoogte volstaan van ongeveer 1½ Meter. Voor den Zuidkant kan een lage afsluiting dienen van gevlochten ijzerdraad, desgewenscht bekleed met klimplanten. Of, als men geheel vrij wil zijn, ook een niet te hooge heg. De omheining geeft pas aan het terrein het karakter van een tuin. Een goed onderhouden haag is een sieraad.

+ De indeeling van een moestuin hangt af van de grootte. Een vrij groote tuin wordt door een hoofdpad ter breedte van M. 1.50 in twee gelijke helften verdeeld, terwijl ^{+Indeeling.} rondom, langs de heggen, een pad loopt van 1.20 M. breed. Deze paden kan men ook 75 cM. van de omheining afhouden en de strooken gronds tusschen pad en heg voor vroege groenten enz. bestemmen. Wenscht men langs de heggen bessen- en frambozenstruiken te planten, dan moet het rabat de dubbele breedte hebben. De paden worden breeder of smaller genomen, naarmate het terrein van grooteren of kleineren omvang is. Bij een langen smallen tuin kan vanzelf geen sprake zijn van een overlansch hoofdpad in het midden. Elke moestuin eischt een regelmatigen aanleg, zóó, dat de smalle paden die de bedden vormen, rechthoekig op het hoofdpad uitloopen. Uit dit oogpunt beschouwd, moeten dus van een onregelmatig stuk tuingrond de ongelijke gedeelten aan den buitenkant afgescheiden worden; deze kunnen dienen ter beplanting van aardbeien, aalbessen enz. Een broeibak krijgt de gunstigste, zonnigste plaats. Eveneens een zonneberm; waarmeê een bed bedoeld wordt, dat iets boven de oppervlakte van den grond uit ligt en in de breedte eenige helling heeft naar het

Zuiden. Tenzij tegen een zuidmuur aangelegd, moet zulk 'n bed omgeven worden door planken, aan de voorzijde 15 en aan de achterzijde 30 cM. hoog. Deze worden met latten aan elkaar verbonden, ten einde er 's avonds rietmatten over heen te kunnen leggen, om de jonge planten tegen mogelijke nachtvorst te beschermen. Een zonneberm kan behalve voor vroege groenten, ook dienen als zaaibed voor het kweken van planten, die ter bekwamer tijd op de bestemde plaats uitgeplant moeten worden. Voor bewaring van compost (mengselmest) is het slechtste plekje goed genoeg, dat, zoo het niet achter een schuurtje voor tuingereedschap kan vallen, aan het oog onttrokken wordt door een omheining van heesters, als vlier, of iets dergelijks.

⁺ Groenten vereischen een besten humusrijken grond. De natuurlijke gesteldheid van den bodem kan van dien aard zijn, dat eerst na langdurige teelt, met behoorlijke ⁺Grondsoort. bewerking en bemesting, een bouwlaag verkregen wordt, die aan de gestelde eischen voldoet. Men onderscheidt de gronden in klei- en leemgrond, zavelgrond, zandgrond en veengrond. Uitgenomen veengrond, die geheel uit overblijfselen van planten bestaat, is alle grond afkomstig van verschillende gesteenten, die door eeuwen-

lange inwerking van natuurkrachten verweerd zijn. Die verweeringsproducten zijn in ons land door het water toegevoerd en hier en daar nog vermengd met halfvergane plantenoverblijfsels, die de humus vormen. Klei- en zandgrond komen nooit volkomen zuiver voor. Met veel zand vermengde klei is zavelgrond. Deze lichte, zandige kleigrond en humusrijke zandgrond zijn het best voor de groenteteelt geschikt.

⁺ Humus is de naam voor de in den grond voorkomende stoffen in den toestand van rotting en vermolming. Deze stoffen zijn meer of minder donkerkleurig, ^{+Humus} kleverig, sponsachtig van aard en over het geheel reukeloos. De grond is donkerder van kleur naarmate hij meer humus bevat. Kan men in een grond zonder humus geen groenten telen, in een humusrijken grond groeien ze welig en worden ze malsch. Hoewel geen eigenlijk plantenvoedsel, draagt humus tot de vorming er van bij en verbetert den natuurkundigen en scheikundigen toestand van den bodem. Humus maakt drogen zandgrond meer samenhangend, vochthoudend, zoodat hij minder uitdroogt; en maakt stijven, kouden kleigrond los, poreus, doorlatend voor het overtollige water; terwijl bovendien lucht en zonnewarmte beter kunnen indringen.

Wijl humus gevormd wordt zoowel door de organische stoffen van den stalmest als door plantendeelen, die na den oogst op het veld achterblijven, is het duidelijk, dat toevoer van stalmest of compost enz. noodig is, om den grond met humus te verrijken. En daar humus geleidelijk verteert, is een geregelde bemesting noodzakelijk. Door voortgezette bemesting en bebouwing kunnen bijna alle gronden allengs in goede teel- of tuinaarde omgezet worden. Hoe dikker de bouwlaag is, des te beter is zij geschikt voor het kweken van groenten.

⁺ Heeft men, oppervlakkig beschouwd, alleen te doen met de laag teelaarde, waarin de planten wortelen, niettemin is de gesteldheid van den ondergrond van groote beteekenis voor den groei der gewassen. Is deze te vast en ondoordringbaar, dan kan bij overvloedigen regen het water niet regelmatig wegzakken en wederkeerig niet genoegzaam opstijgen, om bij langdurige droogte de planten van voldoende vocht te voorzien. Het is dan ook somtijds zeer noodig, dat de ondergrond eens aan een dege bewerking onderworpen wordt. ⁺Grondbewerking.

⁺ Zulk een grondbewerking noemt men diepspitten. In de meeste gevallen behoeft voor dit doel niet dieper gespit dan twee steek, ongeveer 50 cM. Is de bovenlaag ⁺Diepspitten. van

mindere hoedanigheid dan de ondergrond, dan moeten de lagen verwisseld worden. Daar echter zulk delven slechts bij uitzondering geschiedt, wordt de grond gewoonlijk zóó omgewerkt, dat de teellaag ter plaatse blijft, omdat deze in den regel het vruchtbaarst is. Kan een grondbewerking als tweediepen, met recht grondverbetering genoemd, hoog noodig zijn, deze zware arbeid behoeft niet meer dan eens in de tien of meer jaren te geschieden.

⁺ Men heeft rekening te houden met den waterstand. Beneden den waterstand mag de grond niet omgewoeld worden. Een tuin die goed uit het water ligt en diep [†]Waterstand. losgemaakt is, geeft de grootste opbrengst. De grond kan genoeg boven den gemiddelden waterstand liggen en toch te nat zijn door onvoldoenden afvoer van het water. In dit geval is er slechts kans op een goeden oogst, als voor voldoende waterafvoer kan gezorgd worden door het graven van greppels, in verbinding met de slooten. De uitgegraven aarde wordt dan midden op de akkers gebracht, opdat deze iets naar de greppels afhellen ter betere wegvloeiing van het regenwater. Zijn enkele greppels niet voldoende, dan kan men, ook ter besparing van teelgrond, gebruik maken van draineerbuizen. Deze buizen legt men onge-

veer een Meter diep, steeds zóó, dat ze boven den waterstand uitmonden, op rijen met een tusschenruimte van nagenoeg tien Meter. Ze moeten ter ontlasting van het overtollige water eenige helling hebben. Inplaats van deze aarden buizen kunnen evengoed takkenbossen dienst doen, die het jaren lang uithouden.

⁺ Het gewone spitten, het omwerken van de boven- of bouwlaag heeft jaarlijks plaats. Dat dit goed geschiede, is een eerste vereischte voor de groenteteelt. Het ⁺Spitten. dient om den grond goed los te maken, opdat de teêre wortels der gewassen er diep in kunnen doordringen, en stoffen, die in gesloten bodem soms zelfs in schadelijke verbindingen voorkomen, door de vrije toetreding van lucht, vocht en warmte ontbonden en in opneembaar plantenvoedsel omgezet kunnen worden. Een van nature vruchtbare bodem is goed bewerkt reeds half bemest. Spitten dient tevens om de meststoffen in den grond te brengen, ten einde het tekort aan voedende bestanddeelen geregeld aan te vullen. Het spitten brengt als echte sport alle spieren in beweging. Er is kracht en geoefendheid voor noodig om dit werk goed uit te voeren. Om achtereenvolgens elke snede gronds met de spade los te steken, op te tillen, om te keeren, en meteen zóó neer te werpen,

dat de oppervlakte na den arbeid geen golvingen vertoont, is een slag, dien men slechts door gestadige oefening meester wordt. Vereischte bij het spitten is, dunne sneden of speten af te steken en zóó diep, dat het vlak van de spade geheel in de aardlaag gedreven wordt (ongeveer 30 cM.), waartoe op zwaren grond een krachtigen druk met den voet op het ijzer noodig is. Bij vasten grond moeten de kluiten stukgestoken worden. Indien vroeginvallende vorst het niet belet, moet zoo mogelijk in het najaar gespitt worden; vooral kleigrond. Men laat dan den tuin gedurende den winter 'in de kluit' liggen, zooals men dat noemt. De vorst verleent de beste hulp bij de grondbewerking. Wanneer het water in den bodem bevriest, zet het uit, neemt het meer plaats in, zoodat de samengevoegde kleine gronddeeltjes uiteengedrongen worden; wat ten gevolge heeft, dat wanneer in het voorjaar het ijs gesmolten en het water weggezakt is, de hardste kluiten in fijn-verkruimelden grond veranderd zijn. In geen geval mag gespitt worden als sneeuw den grond bedekt, daar dit van zeer nadeeligen invloed is op den bodem. Voor de ontdooiing van ondergewerkte sneeuw en hal is zeer veel warmte noodig; en daar deze aan de teellaag wordt onttrokken,

heeft een te sterke afkoeling plaats. Evenmin mag natte grond omgewerkt worden, wijl deze te sterk ineenslibd. Dat alle ruwe bestanddeelen, als steenen enz. verwijderd moeten worden, ligt voor de hand.

+ Het bemesten van den grond geschiedt gewoonlijk tegelijk met het spitten. Als regel geldt, dat de mest zoo goed mogelijk met de aarde vermengd moet worden. ^{+Bemesting.} Onverteerde lange (stroohoudende) mest kan niet dienen, tenzij voor zeer vochtigen, vasten kleigrond, die er lossen, luchtiger door wordt. Men mag den mest eerst tegen den spittijd op het veld brengen, daar hij anders uitdroogt of, aan hoopjes gezet, uitregent, wat een ongelijke bemesting tengevolge heeft. De over de oppervlakte uitgespreide meststoffen worden bij het spitten geregeld in de niet te smalle voor of geul gewerkt, tegen den omgespitten grond aan en zoo gelijkmatig mogelijk verdeeld; niet te diep, althans niet in minder luchtdoorlatenden bodem, daar de mest dan niet tot zijn recht komt. In een lichten grond kan hij iets dieper ondergebracht worden dan in een zwaren. Ruwe, onbewerkte, schrale grond moet jaarlijks minstens eenmaal sterk bemest worden; gewone goede tuingrond gemiddeld eens in de twee jaar, in wisselbouw; en beste, vette grond om de drie

jaar, eveneens in verband met de vruchtwisseling. De bemesting speelt bij het kweken van groenten een groote rol. Er is geen grond van natuur zoo vruchtbaar, die niet na tijdsverloop door het toedienen van meststoffen moet gesterkt worden. Zonder zorgvuldige bemesting komen de gewassen niet tot volle ontwikkeling, gedijen en rijpen de vruchten niet naar eisch. Een oordeelkundige bemesting is het geheim van een rijken oogst. Ze heeft ten doel om de voedingskracht van den grond te verhoogen, door aan dezen de stoffen toe te voeren, die in niet voldoende mate aanwezig of door voorgaande oogsten aan den bodem onttrokken zijn. Ze dient tevens, voor zoover het de organische meststoffen betreft, om den natuurkundigen toestand van den grond te verbeteren door de humusvormende bestanddeelen, waardoor lucht, licht, warmte en water beter kunnen inwerken.

⁺ Bij de bemesting behoeft men niet voor alle stoffen, die de groenten voor een normale, gezonde ontwikkeling noodig hebben, te zorgen. De planten ontnemen [†]Voedingsstoffen. veel aan de lucht en van de velerlei voedingsstoffen, die voor den groei noodig zijn, is steeds een deel in den grond aanwezig, zoodat men voor een doelmatige bemesting

slechts rekening heeft te houden met vier voedingsstoffen, namelijk: St i k s t o f, P h o s p h o r z u u r, K a l i en K a l k. Stikstof heeft de bijzondere eigenschap om in hoge mate bevorderlijk te zijn aan een krachtige ontwikkeling der bladeren. In overmaat toegediend, werkt het echter nadeelig op de bladstelen en stengels, wat de stevigheid betreft. Phosphorzuur is in het bijzonder van gunstigen invloed op den bloei der planten, is onontbeerlijk voor een goede vruchtzetting, en maakt groenten en ooft welsmakend. Kali komt vooral aan de stengels en wortels ten goede, geeft den planten groeikracht, stevigheid, weerstandsvermogen. Kali en niet minder de kalk werken oplossend op anders onoplosbare verbindingen; ze maken ander plantenvoedsel door scheikundige omzetting klaar, opneembaar en regelen zoo heel het voedingsproces.

⁺ De meststoffen worden verdeeld in twee hoofdgroepen: natuurmest en kunstmest. Met natuurmest worden de organische meststoffen bedoeld, als stalmest (de vaste [†]Natuurmest. en vloeibare uitwerpselen van staldieren, met het strooisel), compost (mengselmest van allerlei plantaardigen en dierlijken afval), beer (de inhoud van het privaat) en vogelmest (van hoenders, duiven enz.). Stalmest

neemt bij de bemesting de eerste plaats in. Het is zoogenaamd een volledige meststof, die over het geheel in vrij goede verhouding de voedingsstoffen bevat waaraan de planten gemeenlijk behoefte hebben.

+ Rundermest staat bovenaan, als van de grootste waarde voor de groenteteelt. Hij bevat veel voedende en humusvormende bestanddeelen, is door trage ontbinding ^{+Rundermest.} langzaam werkend, weinig warmend, doch zeer krachtig en duurzaam van aard. Voor schier elken, maar inzonderheid voor lichten, drogen, warmen grond is deze mest uitmuntend geschikt. Zelfs droge zandgrond verkrijgt door voortgezette aanwending van besten koemest een goeden graad van vruchtbaarheid. Het best is dien in den voorwinter onder te brengen.

+ Paardenmest is een droge, poreuze, warme mest. Door het hooge stikstofgehalte van de urine is hij snel ontbindend, ontwikkelt in korten tijd veel warmte, maar ^{+Paardenmest.} is ook spoedig uitgewerkt. In verschen toestand voor het aanleggen van broeibakken onontbeerlijk, is paardenmest ook uitstekend voor koude gronden, vooral voor zwaren, vochtigen kleigrond, die er lossen, luchtiger door wordt. Het is gewenscht, dat deze mest, ook voor meerdere humusvorming, met veel stroo of turfstrooisel vermengd is,

daar dit de stikstof bindt, die anders in den vorm van ammoniak te spoedig ontwijkt. Versch, is paardenmest voor lichten grond te scherp, soms schadelijk; verteerd, is de voedingskracht er grootendeels uit en kan dan het best met rundermest vermengd aangewend worden.

+ Schapen- en geitenmest, evenals paardenmest droog en verwarmend, is rijk aan stikstof en andere voedende bestanddeelen, bijgevolg sterk voedend; het best voor ^{+Schapenmest.} vochtigen, meer of minder zwaren grond. In drogen zandgrond ontbindt deze mest moeilijk en kunnen de verdroogde harde klonten vaak meer schaden dan nutten. Met andere meststoffen vermengd, heeft hij de beste uitwerking. Konijnenmest is nagenoeg van dezelfde hoedanigheid.

+ Varkensmest is een koude, slijmige mest, die, hoewel verschillend van samenstelling, over het algemeen veel voedende stoffen bevat. Naarmate de dieren ^{+Varkensmest.} krachtiger gevoed worden, heeft de mest grooter waarde. Voor bijna elken, maar in het bijzonder voor lossen, drogen zandgrond, is hij van zeer gunstige werking, daar bij ontbinding weinig of geen warmte ontwikkeld wordt. Deze mest is ook heel goed om met andere meststoffen vermengd aangewend te worden.

+ Vogelmest bezit een hoog gehalte aan

^{+Vogelmest.}

stikstof en ook phosphorzuur, vooral duivenmest, die de Guano tamelijk nabij komt. Hoendermest is niet zoo krachtig en van ganzenmest zijn de voedende bestanddeelen gering. Alle vogelmest is over het geheel verhittend, scherp. In groote hoeveelheid toegediend, 'verbrandt' het gewas. De droge stoffen moeten goed fijngemaakt, dun, gelijkmatig uitgestrooid en luchtig ondergeharkt worden; of verdund uitgegoten bij eene oplossing van 1 Kilo op 100 Liter water. Deze mest werkt 'aandrijvend', voornamelijk voor bladgroenten; die er welig door groeien. Bij rijkelijk gebruik moeten deze meststoffen met aarde, fijn turfstrooisel of compost vermengd aangewend worden.

⁺ Gier is het vloeibare van de uitwerpselen der staldieren. Meer stikstof en kali bevattend dan de vaste stoffen, heeft ze in verhouding meer waarde dan deze en mag ze niet uit den mest wegvloeien, tenzij in een gierput of ton. Gier wordt het meest gebruikt voor overbemesting, waarvoor men ze echter alleen met water vermengd mag toedienen. Is deze bruine vloeistof bestemd om ondergespit te worden, dan kan men ze onverdund op het veld uitgieten. Men maakt wel gier door versche koemest met water aan te lengen. ⁺Gier. (Ier of Aalt.)

+ Compost (afgeleid van het latijnsche compositum = samenstelling) is een samengestelde, gemengde mest van allerlei plantaardigen en dierlijken afval, van alles wat bemestingswaarde heeft; als resten van groenten en vruchten, groen onkruid, dat nog geen zaad draagt, koolbladeren (geen stronken) aardappelloof, boomblad, gras, kaf, kortstroo, kroos, roet, turfmolm, veegsel, zaagsel, bagger, bloed, beer, gier, mest van pluimvee enz. enz. Asch mag niet bijgevoegd worden, daar deze nadeelig werkt op de scheikundige samenstelling van den mest; de kalk in de asch doet de ammoniak uit den mest ontwijken. Compost mag in geen moestuin ontbreken. Een groote composthoop is de trots van den tuinier. Deze mengselmest bevat vele plantenvoedende bestanddeelen in gemakkelijk oplosbaren vorm, mits goed bereid. Onverteerde stoffen zijn schadelijk voor de gewassen. 't Is een vereischte, dat deze mest jaarlijks minstens een paar maal omgezet, dooreengewerkt en meermalen met gier of althans met water overgoten wordt, om de ontbinding te bevorderen. Mengselmest goed met gier verzadigd is de beste. Wijn deze mest gemiddeld pas na twee jaar bruikbaar kan zijn, is het zeer doelmatig om meer dan één hoop te maken. Blootgesteld aan zon en wind droogt

+Compost (mengselmest).

de mest te veel uit, zoodat een eenigszins beschutte en beschaduwde plaats noodig is. Na herhaalde omzetting geeft compost ook goede bakaarde.

⁺ Beer is de naam van de gemengde vaste en vloeibare menschelijke uitwerpselen. Het is in hoofdzaak een stikstofgevende mest, niet 'volledig' als stalmest, zoodat ⁺Faecaliën (Beer). hij op den duur ontoereikend is en andere stoffen moeten worden bijgevoegd; op zwaren kleigrond voornamelijk phosphorzuur-, op zanden veengrond ook vooral kalihoudenden mest, benevens kalk. De beer mag echter nooit met kalk vermengd worden, daar deze de ammoniak doet vervluchtigen. In den grond met de kalk vermengd, gaat weinig of niets verloren, daar de ammoniak door de aarde wel vastgehouden wordt. Men kan beer het best vermengen met afval van planten, met kaf, kort stroo en met aarde of ook fijn turfstrooisel. Beer heeft tegen, dat de kwalijkriekende stoffen, die onontleed door de planten opgenomen kunnen worden, aan sommige groenten een onaangename smaak en reuk geven. Evenwel heeft de in verteerde compost aanwezige beer wat dat betreft niet den minsten invloed. In den laatsten tijd wordt beweerd, dat faecaliën, versch angewend, schadelijk kunnen werken door het gebruiken van

ongekookte groenten en vruchten, als salade en aardbeiën, omdat die stoffen de dragers van ziektekiemen kunnen zijn, welke dan met de groenten in het menselijk lichaam zouden komen. Overigens nemen de planten de 'beer' als zoodanig niet op, maar bepaalde verbindingen, die bij de ontleding ontstaan; geheel dezelfde die ook in andere meststoffen aanwezig zijn.

⁺ Op den natuurmest volgt de kunstmest. Van hoe groote waarde deze ook moge zijn, vooropgesteld moet, dat de stalmest als volledige mest voldoende is om den ⁺Kunstmest. planten steeds de voedingsstoffen toe te voeren, die ze voor een krachtigen groei en een volkomene ontwikkeling noodig hebben, en deze dus den mest bij uitnemendheid kan genoemd worden; ook met het oog op de humusvormende bestanddeelen ter verbetering van de natuurkundige gesteldheid van den grond. De meeste groenten zijn echter veeleischend; en om steeds met stalmest in de behoeften te voorzien, moet in ruime mate bemest worden. Daar nu stalmest, vooral in verhouding tot phosphorzuur, over 't geheel rijkelijk veel stikstof bevat, kan van deze stof betrekkelijk te veel in den grond aanwezig zijn. Een zoogenaamd vette tuingrond heeft een overmaat aan stikstof, waardoor bladgroenten wel

welig wassen en malsch worden, maar die tevens oorzaak is, dat peulvruchten al te veel in het blad groeien, wat voor deze gewassen bepaald nadeelig is, daar de vruchtzetting er onder lijdt en de opbrengst aan boonen en erwten slechts middelmatig kan wezen. Dit komt sterk uit, zoo men, vooral op zand- en veengrond, uitsluitend een eenzijdige meststof als de faecaliën (beer) gebruikt, die een groot stikstofgehalte hebben, maar tamelijk arm zijn aan phosphorzuur en nog armer aan kali. Het tekort van deze stoffen, naast overmaat van stikstof, wreekt zich in de gevolgen; zoodat de erwten minder gaan dragen, de koolen en kroppen niet meer zoo sluiten, de aardappelen alles behalve bloemig meer worden. Kan men door een stelselmatige bemesting met stalmest nog vrij wel zorgen, dat de planten geen nadeel ondergaan van een zekere ongelijke verhouding in de voedingsstoffen, bij een herhaalde faecaliën-bemesting is dit euvel niet te voorkomen. Terwijl men nu bij de aanwending van natuurlijke mest de voedingsstoffen nooit anders dan in een-zelfde, bepaalde verhouding kan toedienen, is dit het voordeel van den kunstmest, dat een stof waaraan de planten bijzonder behoefte hebben, afzonderlijk kan gegeven worden. Wil men nu uitsluitend kali

of phosphorzuur of stikstof aanwenden, men heeft het in zijn macht. De behoefte aan kunstmest doet zich natuurlijk niet zoo gevoelen, als men steeds over voldoende stalmest beschikken kan. Doch waar deze of dergelijke organische mest niet of moeielijk te verkrijgen is, heeft de kunstmest groote waarde.

Wanneer de tuingrond in een goeden staat verkeert, wat de natuurkundige gesteldheid betreft, dan verkrijgt men door de aanwending van kunstmeststoffen uitnemende resultaten.

⁺ Bij kunstmest onderscheidt men in hoofdzaak stikstof-, phosphorzuur-, kalien kalkhoudende meststoffen. Stikstof geeft men meestal in den vorm van ⁺Kunstmestsoorten. Chili-salpeter of Zwavelzure ammoniak; Phosphorzuur in Superphosphaat of Thomasphosphaatmeel (Thomasslakkenmeel), Kali in Kainiet of Patentkali en Kalk in gebluschte kalk of Kalkmergel.

⁺ Chili-salpeter (afkomstig uit de republiek Chili in Zuid-Amerika), met gemiddeld ruim 15% stikstof, is een voedingszout dat zeer gemakkelijk oplost en voor de ⁺Chili-salpeter. plantenwortels onmiddellijk opneembaar is. Het wordt weinig of niet door den grond vastgehouden, zoodat het betrekkelijk spoedig naar den ondergrond wegzakt.

Wel komt het door capillaire werking bij droogte nog weer gedeeltelijk boven. Het wordt niet in het najaar aangewend, tenzij om achterlijke groenten als kool- en slaweeuwen wat voort te helpen. Als regel geldt, dat het vóór het zaaien of planten en later in de groei-periode nog eens (of meer) in nagenoeg dezelfde hoeveelheid toegediend wordt. Chili-salpeter is zeer geschikt voor overbemesting. Het is een 'aandrijvende' meststof, die den wortels kracht geeft, den bladgroei sterk bevordert en het gewas donkergroen kleurt. In een verrassend-kort tijdsverloop is bij bladgroenten de uitwerking te zien. Bij aanwending van dit zout moet gezorgd worden, dat het niet op de planten valt, daar het van nadeeligen invloed is op het bladweefsel, waarin dan zoogenaamde brandvlekken ontstaan. Bij uitstrooiing moeten de gewassen droog zijn. - Kleine hoeveelheden Chili kunnen het best bewaard worden in goed gesloten bussen of stopflesschen, daar het sterk vochtaantrekend is.

⁺ Zwavelzure ammoniak (een afvalsproduct der gasfabrieken) bevat ongeveer 20 % stikstof en wordt in tegenstelling van chilisalpeter goed door den bodem vastgehouden. De stikstof in dezen kunstmest komt voor in den vorm van ammoniak, die pas voor ⁺Zwavelzure ammoniak.

de planten opneembaar wordt, als ze in salpeterzuur is omgezet, hetgeen langzamerhand plaats heeft; trager naarmate de grond kouder is. Daarom moet deze meststof hetzij vroeg in het voorjaar of reeds in den herfst uitgestrooid en licht ingespit worden. Tegen den zaaitijd toegediend, kan ze den planten pas in meer gevorderde ontwikkeling ten goede komen. Ze is niet in elken grond van even goede werking. De beste uitkomst heeft men op warmen, kalkhoudenden bodem. De nawerking in het tweede jaar is nog vrij groot.

⁺ Superphosphaat (bereid van gesteenten die rijk zijn aan phosphorzure kalk) is een meststof waarvan het gehalte aan phosphorzuur nog al uiteenloopt, daar het ⁺Superphosphaat. varieert van 14-20 %. De werkzame stof is gemakkelijk oplosbaar en voor de planten opneembaar. Ofschoon superphosphaat heel goed reeds vóór den winter kan aangewend, daar de phosphorzuur-verbindingen goed vastgehouden worden, is gewoonlijk het vroege voorjaar de tijd, dat het in den grond wordt gebracht. Het moet een weinig ondergewerkt worden. Op kalkrijken grond heeft deze meststof de beste werking. Zij mag echter nooit met kalk vermengd worden. Op zuren grond wordt geen superphosphaat gebruikt.

⁺ Thomasphosphaat- of slakkenmeel (verkregen uit het ruwijzer bij de staalbereiding) bestaat voor een groot deel uit kalk en ongeveer 17 % phosphorzuur. Hoewel het ⁺Thomasphosphaatmeel gehalte phosphorzuur ten naastenbij gelijk is aan dat van superphosphaat, geeft men van Thomasphosphaat een iets grootere hoeveelheid, wijl deze stof meer langzamerhand ter beschikking van de planten komt. Vandaar dat het in den herfst uitgestrooid wordt. Het is voor elken, maar inzonderheid voor zandgrond, zeer geschikt. Als phosphorzuur-voedsel in het voorjaar kort na het zaaien of planten noodig is, kan deze meststof niet dienen. In het eerste jaar lost er maar een gedeelte van op. Er gaat echter niets verloren; de rest komt het volgend jaar den gewassen ten goede.

⁺ Kainiet (afkomstig uit de diepe Stassfurter kalimijnen) is een ruw kalizout met 12-13 % kali. Deze meststof bevat veel chloor, dat voor de planten van nadeeligen ⁺Kainiet. invloed is. Ofschoon bij najaarsbemesting het water de schadelijke bijbestanddeelen voor een groot deel wel naar den ondergrond voert, terwijl de kali vastgehouden wordt, is kainiet voor de groenteteelt toch over 't geheel minder aan te bevelen. Het kan echter goede diensten bewijzen bij aanleg van een tuin, bij diepe grondbe-

werking. Bij het diepspitten vermengt men den grond, vooral zand- en veengrond, met 15 Kilo kainiet en tegelijkertijd met 15-20 Kilo Thomasphosphaatmeel per Are. Voor de jaarlijksche kalibemesting door kunstmest gebruikt men voor groenten bij voorkeur patentkali.

+ Patentkali of zwavelzure kalimagnesia (van denzelfden oorsprong als het kainiet) is een samengesteld, gezuiverd, gemakkelijk oplossend kalizout met ruim 26 % ⁺Patentkali. aan kali. Daar de ongezuiverde kalimeststoffen voor den tuinbouw over het geheel niet aan te bevelen zijn, wordt bij het kweken van groenten schier uitsluitend patentkali gebruikt. Deze kunstmeststof is vrij van de schadelijke chloor-verbindingen. Kan dit voedingszout ook heel goed in den herfst ondergewerkt worden, wijl het niet wegspoelt, het wordt meestal in het vroege voorjaar uitgestrooid. Dat het niet vóór den winter behoeft aangewend te worden, is vooral van belang als de grond in het najaar nog met gewassen bezet is.

+ Kalk (als steenkalk uit het buitenland; hier te lande uit schelpen bereid) moet als ongebluschte kalk voor het bestemde doel gebluscht worden. Ongerekend de ⁺Kalk. voedende eigenschap, is de kalk van groot nut om den natuurkundigen en scheikundigen toe-

stand van den bodem te verbeteren, daar ze zwaren, vasten, vochtigen grond losser, poreuzer maakt. De meeste gronden bevatten van nature kalk; echter veelal in te geringe hoeveelheid. Waar de vlinderbloemigen, zooals boonen en erwten, onder gewone omstandigheden goed groeien, kan de bodem niet arm zijn aan kalk. Men kan met een eenvoudig middel den grond onderzoeken omtrent het kalkgehalte, door een speet aarde met zoutzuur of sterk azijnzuur te overgieten. Is er geene of slechts een zwakke opbruising waar te nemen, dan heeft men zekerheid dat de grond arm aan koolzure kalk is en wellicht arm aan kalk in het algemeen.

⁺ Kalkmergel (een natuurproduct van koolzure kalk met zand of klei) kan direct uitgestrooid worden. Ze werkt niet zoo sterk in op den humus. Hierdoor zou de ⁺Kalkmergel. mergel op lichten, weinig humusbevattenden grond de voorkeur verdienen boven de gewone kalk. Bij ontzuring van den grond is de kalk beter dan de mergel.

⁺ Voorts zijn er nog organische kunstmeststoffen (afvalproducten, afkomstig van dieren), als bloedmeel met gemiddeld 13%, hoornmeel en ledermeel met ongeveer ⁺Organische kunstmest. 10% stikstof. Als langzaam werkende, moeten deze stoffen in het najaar aangewend worden.

En ten slotte nog de stikstof-phosphaatmeststoffen. Beendermeel (bereid uit beenderen, waaraan de vetdeelen onttrokken zijn) bevat behalve eenig gehalte aan stikstof, veel phosphorzuur. Het moet eveneens in den herfst in den grond. Guano (ontstaan uit de uitwerpselen en overblijfselen van zeevogels op de kusten van Peru) geeft een uitstekende stikstof- en phosphorzuurbemesting. Deze samengestelde meststof wordt in den winter of het vroege voorjaar ondergeharkt. Bij een bemesting met Guano moet ook noodzakelijk kali en kalk aangewend worden.

[†] Nu is het de vraag, welke soorten en welke hoeveelheden kunstmeststoffen ter bemesting van den moestuin het best aangewend kunnen worden om een goede opbrengst van groenten te verkrijgen. Het is schier onmogelijk, om bij de bemesting van zoo velerlei gewassen, rekening te houden met de behoeften van elke soort in het bijzonder. Dit is dan ook niet noodig, als maar gezorgd wordt, dat, overeenkomstig de gemiddelde behoeften der groenten, van elk der vier voedingsstoffen een ruimschoots voldoende voorraad gegeven wordt, zonder te groote overmaat van een of andere stof die van nadeeligen invloed zou kunnen zijn. Uitgenomen Chili-salpeter, die met

[†]Hoeveelheid kunstmest per Are.

mate moet toegediend, geeft men betrekkelijk niet zoo licht te veel, daar de overtollige stoffen wel vastgehouden worden voor een volgend gewas. Evenwel ligt het voor de hand, dat de doelmatigste en voordeeligste bemesting is, eene hoeveelheid te geven evenredig aan de behoeften der te kweeken gewassen. Middelmaat baat, overmaat schaadt. In goed onderhouden tuingrond kan men gemiddeld de volgende hoeveelheden aanwenden.

Per Are of 100 vierk. Meter:

Voor stikstofbemesting 3 à 4 Kilo Chilisalpeter of 3 Kilo Zwavelzure ammoniak.

Voor phosphorzuur- 8 à 9 Kilo Superphosphaat (14 %) of 10 Kilo Thomasphosphaat (16 %).

Voor Kali- 8 à 9 Kilo Patentkali.

Voor Kalk- 20 Kilo Kalk of Kalkmergel (om de vijf jaar); op zand- en veengronden wat meer, op kleigrond wat minder.

De behoefte aan stikstofbemesting der verschillende groenten loopt uiteen. Hebben de peulvruchten aan de genoemde hoeveelheid te veel, voor alle andere gewassen, inzonderheid de bladgroenten, is 3 à 4 Kilo niet genoeg. Toch mag niet meer tegelijk gegeven worden, daar Chili de groenten te veel 'aandrijft' en de grond deze stof te weinig vasthoudt. Drie à vier

weken na het zaaien of planten wordt dan nog 1½ à 2½ Kilo per Are toegediend. Voor de boonen en erwten is de stikstofbehoefte het kleinst, omdat ze, meer volwassen, gedeeltelijk voor zich zelf zorgen, door ook stikstof aan de lucht te onttrekken. Dezen vlinderbloemigen geeft men de chili naar den maatstaf van 2 Kilo per Are in één keer, bij het leggen, tusschen en naast de rijen; om aan de aanvankelijke behoefte aan stikstof te voldoen.

Zwavelzure ammoniak, die als eerste gift inplaats van Chili-salpeter kan dienen, vooral voor zandgrond, moet bepaald vroegtijdig, reeds in Februari of vóór den winter uitgestrooid worden, daar deze meststof niet zoo spoedig als Chili-salpeter voor de planten opneembaar is.

Superphosphaat en Patentkali worden tegelijkertijd, afzonderlijk of vermengd, vroeg in het voorjaar uitgestrooid, licht ingespit of desnoods ondergeharkt, daar deze stoffen met den regen wel dieper den grond intrekken. Indien inplaats van Superphosphaat Thomaspfosphaatmeel gebruikt wordt, moet dit zeer vroeg of het liefst reeds in den herfst in den grond, wijl deze meststof niet in water oplosbaar is en derhalve meer tijd behoeft om voor de planten beschikbaar te worden.

De kalk moet men noodzakelijk reeds in het najaar in den grond brengen. Ze wordt gebluscht door een geleidelijke begieting met weinig water (ruim 3 Liter op 10 Kilo kalk) of door ze op het veld aan hoopjes te zetten en deze met aarde te overdekken, waarna de kluiten dan na een paar weken uiteenvallen. De kalk wordt dan uitgestrooid en licht ingeharkt. Men neemt hiervoor de ongebluschte kalk die overal te bekomen is. Kalkmergel is nog wel zoo goed, vooral voor lichten grond met weinig humus. Bij ontzuring van den bodem komt echter alleen de gewone kluitkalk in aanmerking. Ofschoon nieuwe, koude kleigrond niet arm is aan plantenvoedsel, is dit veelal voor de planten niet onmiddellijk opneembaar. En daar de bouw van zulken grond dikwijls veel te wenschen overlaat, moet deze met bijtende kalk en veel natuurlijke mest verbeterd worden. Kalk mag men niet mengen met meststoffen, die stikstof in den vorm van ammoniak bevatten, zooals zwavelzure ammoniak, stalmest, beer, guano en bloedmeel. Door de kalk zou de ammoniak uitgedreven worden en stikstofverlies ontstaan. Kalk mag ook niet met superphosphaat vermengd worden.

[†] De kunstmeststoffen moet men zoo gelijkmatig mogelijk uitstrooien. Zijn stoffen

[†]Uitstrooiing Kunstmest.

als Chili-salpeter en zwavelzure ammoniak, op een vochtige plaats bewaard, tot harde brokken samengepakt, dan behooren deze fijngestampt te worden. Indien men de helft der meststoffen in de lengte en de andere helft in de breedte uitstrooit, verkrijgt men meer gelijke verdeeling. Chilisalpeter wordt weinig of niet ingeharkt. Overigens kan men als regel aannemen, dat deze stoffen op lichten grond slechts ondergeharkt behooren te worden, terwijl men ze op zwaren grond beter iets kan inspitten of inhakken.

⁺ Zooals gezegd, de grond moet in goeden toestand zijn om van kunstmest bevredigende resultaten te verkrijgen. De voedingsstoffen die hiermeê worden toegediend, zijn op zich zelf niet toereikend om b.v. ontgonnen zandgrond geschikt te maken voor de teelt van groenten. Daarvoor zijn ook humusvormende stoffen noodig, als stroo, blad enz. zooals die met den stalmest en compost worden toegevoerd. Gelijk men tarwe slechts op tarwegrond kan telen, evenzoo moet de grond voor groenten tuingrond zijn, humus bevatten. Is dit niet het geval, dan is een geregelde bemesting met organischen mest noodzakelijk. Groenten stellen aan den bodem hooger eischen dan landbouwgewassen. ^{+Vervolg Kunstmest.}

⁺ Men kan op humusarmen grond beproeven een gewas te telen voor groenbemesting; b.v. Lupinen of Serradella op lichten - en roode Klaver of Wikke op zwaren grond. ⁺Groenbemesting. Indien dit gelukt (wat niet steeds het geval is, daar niet elke bodem de bepaalde bacteriën bevat, die er voor noodig zijn), dan wordt het groen ter bemesting ondergespit, om den grond met humus en stikstof te verrijken. Voor de teelt van zulk een vlinderbloemig gewas moet van Patentkali, Superphosphaat en Kalkmergel elk 6 à 8 K.G. per Are aangewend worden, benevens een paar kilo Chili-salpeter. Ook geeft rogge een groenbemesting. In den herfst gezaaid, wordt het gewas dan in het daaropvolgende voorjaar ondergespit.

⁺ In een tuin met een voldoende laag teelaarde behoeft de kunstmest voor den stalmest niet onder te doen. Men moet echter zorg dragen, dat het humusgehalte ⁺Vervolg Kunstmest. op peil gehouden wordt. En dit geschiedt vrij wel door wat na den oogst der verschillende gewassen den grond weer ten goede komt aan de resten van wortels, stengels en bladeren. Plantenoverblijfselen vormen naar verhouding meer humus, dan die met den stalmest wordt toegevoerd, hoezeer deze ook op prijs te stellen is. Gesteund door compost van plantaardigen en dierlijken afval,

kan men door het aanwenden van kunstmest steeds op een goede opbrengst van groenten rekenen. Men moet echter niet denken, dat kunstmest als een wonderpoeder is, dat men slechts heeft toe te dienen om de planten als 't ware te zien groeien; met andere woorden, dat als alle andere omstandigheden ongunstig zijn, de kunstmest alles goed kan maken; dat grondbewerking en weersgesteldheid van ondergeschikt belang zouden zijn! Neen - kunstmest geeft alleen plantenvoedsel en dit komt dán tot uitwerking als het weer en alles meewerkt. In natte, koude zomers zal de kunstmest even werkeloos zijn als de koemest. Hoogstens zal men waarnemen, dat de planten bij ruimen voorraad van voedsel meer weerstandsvermogen hebben en beter gewapend zijn tegen ongunstige omstandigheden, wat men met stalmest niet altijd bereikt.

De aangegeven hoeveelheden der kunstmeststoffen zijn geenszins vaste voorschriften, maar dienen om de richting aan te geven, waarin men bij de bemesting kan te werk gaan. In een niet te kleinen tuin werkt het nemen van proeven aanmoedigend op den kweeklust. Door een gedeelte van den grond op verschillende wijzen, wat sterker of minder sterk te bemesten, en de uitkomsten te vergelijken, kan men te weten

komen of vermeerdering of vermindering van bepaalde meststoffen gewenscht is. Als men van een bed bladgroenten de helft met chili-salpeter bemest, dan zal men al heel spoedig het verschil gewaar worden, daar deze stikstofmest den groei van het gewas krachtig bevordert en zelfs op de kleur van zichtbaren invloed is. Men zij er echter op bedacht, dat de grond door een eenzijdige bemesting uitgeput raakt en na korten tijd niets goeds meer voortbrengt. Men bouwt geen huis enkel van steen. Evenmin wordt een plant opgebouwd alleen van stikstof. Er behoort ook kali, phosphorzuur en kalk bij, al is, bij afzonderlijke aanwending, de uitwerking niet zoo in 't oog loopend als bij chili. Indien een der voedingsstoffen ontbreekt, kan deze door geen andere vervangen worden. Een dubbele hoeveelheid stikstof baat niet, als de andere stoffen ontbreken. Men ziet dan voorbij de dusgenaamde 'wet van het minimum': dat de groei der plant geregeld wordt naar de verhouding der benoodigde voedingsstoffen; in dier voege, dat de stof, waarvan naar evenredigheid het minst beschikbaar is, de al of niet normale ontwikkeling bepaalt, als 't ware den groei beheerscht. Elke plant, iedere groente verbruikt de verschillende voedingsstoffen in een be-

paalde verhouding aan de soort eigen. Dit wil niet zeggen, dat de plant, als er bijvoorbeeld maar half genoeg phosphorzuur aanwezig is, ook slechts half genoeg stikstof zal opnemen, al is hiervan in ruime mate voorhanden; maar dat ze de gevolgen van dat te kort aan phosphorzuur spoedig zal laten zien. Peulvruchten dragen slecht in tuinen die, bij overvloed van stikstof, gebrek hebben aan phosphorzuur.

Bladgroenten kan men niet aan den groei krijgen op grond die arm is aan stikstof, al is er ook nog zooveel phosphorzuur en kali aanwezig. En van wortelgewassen, die over elke voedingsstof ruim kunnen beschikken, maar geen kali vinden, komt weinig of niets terecht.

Kunstmeststoffen hebben veel vóór boven stalmest. Ze zijn steeds verkrijgbaar, goedkooper, zindelijker en over 't geheel gemakkelijker in de behandeling; terwijl men door het gebruik minder last heeft van onkruid en ongedierte. Heeft de kunstmest alzoo vele voordeelen, men houde niettemin in het oog, dat men zonder het aanwenden van organische meststoffen geen groenten kan kweken, wanneer, zooals gezegd, de grond geen goede tuingrond is. Kunstmest brengt geen humus aan, vormt geen teelaarde, die onontbeerlijk is voor de teelt van elke groente.

+ Heeft men van eigen stal steeds voorraad

+Wisselbouw.

van mest, dan laat men gewoonlijk de kunstmest achterwege. Voor zoover het in den tuinbouw mogelijk is, moet bij het kweken van groenten, ook op beperkte ruimte, de wisselbouw toegepast worden, vooral bij aanwending van stalmest. Onder wisselbouw of vruchtwisseling verstaat men een cultuurstelsel, waarbij eenzelfde plantensoort nimmer twee of meer jaren achtereen op dezelfde plaats mag geteeld worden. Elke cultuurplant, iedere groente onttrekt aan den bodem bepaalde stoffen en laat niet onwaarschijnlijk ook stoffen in den grond na. Wordt nu jaar op jaar eenzelfde of daaraan verwante groente gekweekt, zonder eenige afwisseling door niet-verwante gewassen, dan heeft dat een schraalheid van den grond tengevolge, alsook gebrek aan zekere bacteriën, die voor de teelt onmisbaar zijn. Daar komt nog bij, dat het leven van deze of die groente dikwijls bedreigd wordt door dierlijke en plantaardige parasieten, aan die soort meer eigen. Waar die nu vaak in den grond achterblijven, daar is de kans van mislukking door ongedierte en plantenziekte veel geringer, als men het volgend jaar op die plaats een gewas laat groeien, dat niet verwant is aan het voorgaande, omdat dan de levensvoorwaarden voor die parasieten meer ontbreken. Door

jaren achtereen zonder afwisseling eenzelfde gewas op dezelfde plaats te telen, geraakt de grond in een toestand van 'moehheid', zooals dit voorkomt bij de erwenteelt, wanneer niet voor aanvulling met nieuwen grond in den vorm van gebaggerde aarde of iets dergelijks gezorgd wordt.

Betreffende de gemiddelde behoeften der onderscheidene groenten, kunnen deze over het geheel groepsgewijze verdeeld worden; namelijk in Bladgroenten, Wortelgewassen en Peulvruchten. Bladgroenten groeien het weligst op een versch bemesten grond. Wortelgewassen gedijen het best in grond, die van een vorige bemesting nog voldoende voedingskracht bezit. En de Peulvruchten tieren zelfs nog in minder vruchtbaren bodem, daar deze ook voor een deel zelf in de behoefte aan stikstof voorzien, door deze aan de lucht te onttrekken.

Om nu rekening te houden met deze verschillende eischen, mag de tuin niet jaarlijks in zijn geheel bemest worden; tevens ter besparing van mest. Want bij krachtige bemesting van den geheelen tuin zijn de bladgroenten wel in haar element, maar de wortel-, knol- en peulgewassen gedijen niet naar eisch; en bij kariger bemesting komen deze wel tot hun recht, maar ontwikkelen de bladgroenten weer niet voldoende.

Ongerekend de grond waarop overblijvende groentesoorten als Asperge, Rabarber enz. en meerjarige kruiden een plaats vinden, die uiteraard bij den wisselbouw niet in aanmerking komen, kan de moestuin in drie gelijkmatige stukken verdeeld worden. Het eerste gedeelte wordt sterk bemest en bestemd voor de bladgroenten Het tweede gedeelte is voor de wortel- en knolgewassen en het derde voor de peulvruchten: boonen en erwten. Het volgend jaar wordt het stuk gronds, waar de peulvruchten afgekomen zijn, krachtig bemest. Op dit gedeelte krijgen dan de bladgroenten een plaats. En waar het voorgaande jaar bladgroenten geteeld zijn, worden de wortel- en knolgewassen gezaaid; terwijl op den grond die te voren wortelgewassen opgeleverd heeft, de peulvruchten komen te staan. En zoo voort, in jaarlijksche volgorde. Evenwel is deze wijze van wisselbouw, waarbij jaarlijks een derde van den moestuin bemest wordt, over het algemeen niet aan te bevelen; tenzij de tuin van zandigkleiachtigen aard is en in een bijzonder goeden staat van vruchtbaarheid verkeert.

Een jaarlijksche bemesting van de helft van den moestuin is het meest gewenscht en over 't geheel het doelmatigst. Op het bemeste gedeelte zaait en plant men dan

de soorten, die ter krachtige ontwikkeling bij voorkeur verschen mest verkiezen, zooals alle Koolsoorten, alle Saladesoorten, Spinazie, Nieuw Zeelandsche Spinazie, Snijbiet, Komkommers, Augurken, Tomaten, Prei, Postelein, Andijvie, Peterselie en Selderij. En op de andere helft, die niet in de bemesting gedeeld heeft, maar nog vruchtbaar is van een voorgaande, teelt men alle wortelgewassen, als Peen, Cichorei, Schorseneeren, Bieten, alle knolgewassen als Radijs, Ramenas, Mei- en Herfstrapen, alle soorten Uien (uitgenomen Prei), de een-jarige Kruiden en alle soorten Boonen en Erwt. Ingeval de grond voor deze soorten aan voedingsstof te kort schiet, kan men dien te hulp komen met wat compost of kunstmest.

⁺ De wisselteelt kan echter in den tuinbouw niet volledig toegepast worden, omdat meermalen groentesoorten van uiteenlopende behoeften bij elkaar of na elkaar ⁺Tusschencultuur. op denzelfden grond worden geteeld. In verband hiermede spreekt men van tusschencultuur en van een vóór- en nagewas. Daar vele groenten als jonge planten langen tijd slechts weinig plaats beslaan, kunnen de tusschenruimten dienen voor het telen van soorten, die betrekkelijk spoedig tot volle ontwikkeling komen en reeds geoogst

zijn, als het hoofdgewas de ruimte meer en meer noodig heeft. Bij deze kweekwijze moet men rekening houden met den aard en duur der soorten, opdat de een de ander in den groei niet belemmert. Zoo kunnen, om enkele te noemen, Spinazie, Snijsla, Raapstelen, Radijs heel goed tusschen Doperwtten, Peulen en Tuinboonen geteeld worden. Vroege Kropsla, Sjalotten enz. tusschen Stokboonen, Schorseneeren, Komkommers en Augurken. De tusschenteelt wordt algemeen uitgeoefend door beroepskweekers en door hen die met grond van beperkte ruimte moeten woekeren.

⁺ Voor de meeste groenten is de tijd om rijp of volwassen te worden niet zóó lang, dat ze heel het voor den plantengroei geschikte jaargetijde den grond beslaan. ^{+Voorgewas.}

Veelal kan aan het hoofdgewas een groente voorafgaan of er op volgen. Met een voorgewas wordt een groente bedoeld, die reeds een opbrengst geeft vóór den tijd dat het hoofdgewas wordt uitgeplant. Als voorgewassen zijn te noemen: Spinazie, Snijsla, vroege Kropsla, Meirapen enz., zelfs vroege erwten.

⁺En een nagewas of navrucht is een groente, die op leeggekomen grond een plaats vindt, voor een late opbrengst, tot in den winter en zelfs tot in het voorjaar toe; ^{+Nagewas.} zooals Bloemkool en andere koolsoorten, Andijvie,

Wortelen, Ramenas, Koolrapen, Herfstknollen, Veldsla enz. Wanneer groenten op elkaar volgen als de koolsoorten op de erwten, dan kan er nauwelijks sprake zijn van een hoofdgewas, daar zulke soorten een schier evenlange groeiperiode hebben en weinig of niet in waarde verschillen.

Met het oog op een en ander is het duidelijk, dat het stelsel van wisselbouw in den moestuin niet streng gevolgd kan worden. Men zal meermalen met soorten terecht moeten komen, waar ze, stipt genomen, niet behooren. Dit neemt echter niet weg, dat het noodzakelijk is om zooveel mogelijk te vermijden eenzelfde groentesoort à door op dezelfde plaats te kweken. De uitzonderingen heffen den regel niet op.

⁺ Het is aan te raden om van den moestuin, wat de indeeling betreft, een plan te maken; een teekening, die nauwkeurig de bedden ter bezaaiing en beplanting ^{+Tuinplan.} aanwijst. Door de namen der groenten van elk bed afzonderlijk te noteeren, heeft men van het geheel een overzicht, dat voor een volgend jaar, bij een nieuwe indeeling, goede diensten bewijst; voornamelijk met het oog op den wisselbouw. Wordt jaarlijks een cultuurplan opgemaakt, dan kan men steeds gemakkelijk zien, waar elke groentesoort in vorige jaren den grond in beslag heeft genomen. Aan

den eisch van vruchtwisseling is nog niet geheel voldaan, door soorten als erwten, wortelen, uien steeds op die helft van den tuin te telen, die niet pas bemest is. Ook op zulk een gedeelte moet nog vermeden worden om een bepaalde groentesoort de plaats te geven, die ze vóór twee jaar heeft ingenomen.⁺ En hiermede kan men alleen rekening houden, als men, het geheugen mistrouwend, een teekening maakt en ^{+Tuinregister.} een tuinregister aanlegt met noteeringen aangaande de soorten van groenten, de teelt en alles wat daarop betrekking heeft, alsmede welk gedeelte van den tuin aan de beurt is van bemesting; welke mest aangewend wordt, indien verschillend van den gebruikelijken; welke de resultaten hiervan zijn; op welken tijd en datum gezaaid, geplant en geoogst is; of de opbrengst aan de verwachting beantwoordt, enz. Wordt tijdig nagegaan en aangegeven waar de onderscheidene groenten moeten staan, dan voorkomt men het onaangename, dat mogelijk later ruimte te kort schiet voor een of andere soort, die men ongaarne mist. Aanteekening over de teelt veraangenaamt en vergemakkelijkt den arbeid en strekt tot vermeerdering van de opbrengst.

⁺ Ligt de moestuin gespuit, dan is de eerste werkzaamheid in het voorjaar het 'maken'

^{+Tuinbedden.}

van bedden. Hiertoe moet de grond reeds zoo zeer opgedroogd zijn, dat bij het harken weinig of geen aarde aan de tanden van de hark blijft hangen. De gewone breedte der bedden is M. 1.20. Ze breeder te nemen bemoeilijkt de bewerking, daar dan het midden niet gemakkelijk meer met de handen te bereiken is; terwijl bij smalle bedden te veel grond verloren gaat. Evenwel kan het op laag land, waar het water een vijand is, noodig zijn om ze smaller te maken; en ze bovendien nog met grond van de uitgeschepte paden op te hoogen. De bedden worden afgestapt of afgebakend met behulp van een maatlat ter lengte van M. 1.50, met een keep op 30 cM. van het einde, ter aanwijzing van de breedte van bed en pad. Desnoods kan ook de harksteel dienen, die toch steeds bij de hand is. De lengte van een mansvoet geeft de juiste breedte der paden aan. Deze worden langs een strak uitgespannen lijn gemaakt door met de voeten dwars, voet na voet, den grond vast te treden.

Het verdient de voorkeur, dat de bedden van Noord naar Zuid liggen; niet uitsluitend bij het telen van boonen en erwten, maar van elke groentesoort die op rijen geteeld wordt, daar de zon dan beide zijden van het gewas gelijkmatig kan be-

schijnen. Het voordeel hiervan is door vergelijkende proeven bewezen. Ligt nu de moestuin van Noord naar Zuid, dus ook het hoofdpad, en laat men eveneens de bedden in dezelfde richting loopen, dan is het gewenscht om deze met een of meer niet te smalle dwarspaden te doorsnijden, opdat de bedden niet te lang worden en alzoo moeilijker te bewerken zijn.

⁺ Het hangt af van de natuurlijke gesteldheid van den bodem, of in het najaar gespitte grond tegen den zaaitijd opnieuw licht omgespit, losgehakt moet worden. [†]Harken. Op besten, humusrijken grond, die niet te veel door regen gesloten is, kan men volstaan met de bedden krachtig door te harken. Indien verzuimd is om zwaren, samenpakkenden grond vóór den winter te spitten, dan moet in het voorjaar, onmiddellijk na het omspitten met smalle speten, geharkt worden; waarvoor een hark dient met lange wijd-uiteenstaande tanden; daar anders de aardkluiten uitdrogen en niet meer kruimelig te krijgen zijn. De gewone tuinhark met korte, meer bijeenstaande tanden wordt voor alle andere werkzaamheden gebruikt, waar een hark voor noodig is; ook voor het toebereiden der bedden bij de uitzaaiing.

Het harken is een eenvoudig werk, maar eischt, om het goed te doen, eenige handig-

heid, die men zich echter door oefening spoedig eigen maakt. Er moet om gedacht, dat de hand die de hark meer beneden aanvat, zoo los mogelijk gehouden wordt, opdat de steel, bij de heen- en weergaande beweging, er gemakkelijk doorheen schuift. De te bezaaien grond moet fijnverkruid en frisch zijn. Op menigen grond zal het noodig wezen, dat eerst gehakt en dan geharkt wordt, daar het voor de kiemplantjes een eerste vereischte is, dat, de fijne worteltjes mulle, zachte aarde vinden om goed te kunnen inwortelen, ter opzuiging van het plantenvoedsel.

⁺ Zijn de bedden zorgvuldig geharkt, en ligt de oppervlakte effen, dan kan men met het zaaien beginnen. Is het onnoodig te zeggen, dat het uit te strooien zaad ^{+Zaaien} voldoende kiemkracht moet bezitten, het is niet overbodig om er op te wijzen, dat, hetzij zelfgeogste of van elders betrokken zaden, tot den zaaitijd steeds goed droog bewaard moeten worden. In elke zaadkorrel ligt een sluimerend plantenleven besloten, dat door invloed van vocht en warmte wordt opgewekt om het eigenlijke leven te beginnen. Krijgt b.v. zulk een zaadje, na een vochtige, weer een drogere plaats, zoodat het ontwakend leven als 't ware weer insluimert, dan heeft het door die aanvanke-

lijke actie al iets aan kiemkracht ingeboet.

Het zaaien eischt een geoefende hand. Men kan het zaad zeer voorzichtig schuddend uit het zakje uitstrooien. Of, door een licht trillende beweging, geleidelijk laten afglijden van een stukje stevig papier met een vouw in het midden, aan weerszijden waarvan men aan den onderkant duim en middenvinger houdt, terwijl de wijsvinger in de vouw ligt. Of ook de zaadkorrels in de hand nemen en ze, gelijk men geld telt, tusschen vingers en duim langzaam, zoo gelijkmatig mogelijk op het bed uitzaaien. Doch hoe men het ook aanlegt, de vaardigheid die voor het zaaien op genoemde wijzen geëischt wordt, is slechts door herhaalde oefening aan te leeren. En daarom is het over het algemeen aan te raden, om gemakshalve het zaad met een tamelijke hoeveelheid eenigszins vochtig zand te vermengen; wat bij het ruige, harige wortelzaad zelfs een vereischte is. Na voldoende omroering wordt het dan met de volle hand op het bed gelijkmatig uitgestrooid. Dit zaaien vordert weinig of geen geoefendheid, daar het zand op den zwarten grond goed afsteekt, en men dus steeds zien kan waar gezaaid is en aan het eind de mogelijke open plekken nog weer met wat men in reserve heeft kan bedelen.

Bij dit 'breedwerpend' zaaien wordt het zaad over de geheele oppervlakte van het bed uitgestrooid. Het zaaien behoort bij windstilte te geschieden; vooral wanneer zonder zand wordt gezaaid.

De zaden behoeven ter ontkieming in den grond vocht, lucht en een zekeren graad van warmte. Ze mogen niet bloot blijven liggen, daar dan bezwaarlijk aan de eerste levensvoorwaarde voldaan kan worden; afgezien nog van de vogels die er op azen. Het zaad moet men met een genoegzaam laagje aarde bedekken; waarbij het noodig is in acht te nemen, dat het door een te sterke bedekking verstikt, daar de kiem dan de kracht mist om aan het daglicht te komen en dat een te geringe bedekking ten gevolge heeft, dat het door gebrek aan vocht niet ontkiemt. Als regel geldt, dat het zaad ruim dubbel zoo diep onder de oppervlakte moet liggen, als de korrel dik is; zoodat naarmate de zaden grooter zijn, ze dieper ondergeharkt moeten worden. Al behoeft men zich nu hieraan niet zoo heel nauwkeurig te houden, toch mag van dezen regel niet te zeer afgeweken worden. In lichte, alsmede in droge aarde moet men iets dieper zaaien dan in zwaren, vochtigen grond; in den zomer iets dieper dan in het voorjaar. Wanneer het zaad uitgestrooid

is, wordt het met de hark ingeharkt, zoo te zeggen ingekrabd; een werk waarvan men den rechten slag niet zoo gauw weet heeft. Door onoordeelkundig harken kunnen de zaadkorrels te veel naar de eene zijde van het bed geharkt worden, wat vanzelf een ongelijkmatig opkomen ten gevolge heeft.

Bij fijne zaden als van postelein is het echter voldoende het bed meermalen heel licht door te harken, omdat ze na het aandrukken van den grond dan toch genoegzaam gedekt worden.

⁺ Het is voor schier elke soort noodzakelijk, dat de grond na het inharken van het zaad aangedrukt of licht vastgeklopt wordt. Voor eigen teelt wordt hiervoor de ⁺Aandrukken. zoogenaamde plak gebruikt, een dik, vierkant stuk plank met een steel er op bevestigd; of desnoods de onderzijde van een platte schop. Door dit aandrukken bewerkt men wat voor het ontkiemen en ontwikkelen onmisbaar is, dat de zaden geheel van aarde omsloten zijn. Daarenboven wordt het uitdrogen van den grond meer voorkomen en het afsnijden van bladgroenten later vergemakkelijkt. Lichte grond moet vaster aangedrukt worden dan zwaren. Voor groenten als postelein, raapstelen, waarvan de stengeldeelen bij behoorlijk dichten stand mal-

scher worden, heeft het breedwerpend zaaien de voorkeur. Alsook op een zaaibed; dus van soorten ter latere uitplanting. Overigens is het aan te bevelen om op rijen te zaaien.

⁺ Het zaaien op rijen heeft vele voordeelen. Behalve dat deze wijze van zaaien haast geen geoeffendheid vordert, komt al het zaad meer tot zijn recht, zoodat men met de te gebruiken hoeveelheid meer grond kan bestrijken. Het zaad kiemt over 't geheel eerder en komt gelijktijdig op, wat met het breed-uitstrooien niet steeds het geval is. Het gewas ontwikkelt regelmatig. Het uitdunnen gaat gemakkelijker. Het wieden vlugger. De rijenteelt laat een betere grondbewerking toe; ze stelt in staat om te schoffelen en te hakken, met schoffel, schrepel of hak, ter losmaking van den grond, ter verdelging van het onkruid. Ze verhindert een algeheele beschaduwing van het bed, zoodat de lucht gunstiger kan blijven inwerken op het wortelgestel. Ze geeft zoo noodig betere gelegenheid voor overbemesting en begieting. Men heeft het meer in de hand om in onvruchtbaren grond compostaarde aan te wenden, door de geulen wat dieper te trekken en deze gedeeltelijk er mee te vullen. Het afsnijden van jonge bladgroenten en het uittrekken van wortel- en knolgewassen gaat gemakke-

⁺Zaaien op rijen.

lijker. Bovendien krijgt de geheele moestuin door de rijenteelt een netter aanzien. Weliswaar is het zaaien op rijen werkelijker, omslachtiger dan het breedwerpend uitzaaien. Het kost op zich zelf meer tijd. Evenwel, bij de latere werkzaamheden als het verwijderen van onkruid enz., wordt veel meer tijd bespaard.

Hoe ver de rijen van elkaar moeten liggen, wordt vrij wel bepaald door den onderlingen afstand, die de groenteplanten noodig hebben; hetgeen bij de afzonderlijke beschrijvingen der soorten is aangegeven. Met de tuin- of pootlijn worden op het bed strepen getrokken, die het spoor aangeven voor het maken van geultjes. Men kan dit echter ook langs de telkens op nieuw strak-gespannen lijn doen. De geultjes worden gemaakt met een vorentrekker, een houten pin, de punt van de hak of wel met de hand. Ofschoon minder noodwendig, kan men gemakshalve het zaad ook met zand vermengen. Langzaam voortschrijdend, strooit men het zoo gelijkmatig mogelijk in de geultjes of voortjes uit. Bij late uitzaaiingen kan het wegens langdurige droogte noodig zijn om de geulen te gieten. Dit moet dan in hoofdzaak geschieden vóór dat gezaaid wordt; ook bij mogelijke aanwending van niet te sterke gier; welke

vooral van gunstigen invloed is voor langzaam kiemende zaden als van wortelen; over 't geheel van de schermbloemigen. Na zaaïng worden de geulen toegemaakt en aangedrukt met den rugkant van de hark. Zaden van soorten als boonen en stamerwten, komkommers, augurken, worden gewoonlijk op regelmatige afstanden in kleine gaatjes of putjes gelegd en gedekt. Boonen en vooral erwten legt men dieper dan volgens den bij het zaaïen aangegeven algemeenen regel.

⁺ Om de musschen van de bezaaide bedden af te houden, is geen beter middel, dan het spannen van zwart garen. Aan weerszijden van het bed worden op een afstand [†]Middel tegen musschen. van nagenoeg een Meter takjes of stokjes gestoken, waaraan het garen, even boven den grond, overlans en kruiseling, over het bed uitgespannen wordt. De op het bed neergestreken musschen huppelen tegen het draad aan, schrikken op, vliegen heen en blijven weg.

⁺ Voor groentesoorten die niet op de bestemde plaats gezaaid, maar later uitgeplant worden, is een zaaibed noodig. Dit moet beschut en zonnig liggen, goed toebereid [†]Zaaibed. zijn en voldoende voedingskracht bezitten. Het behoort met zorg bewerkt en bemest te worden. Versche mest is nadeelig, daar

de zaaiplanten dan uit haar kracht groeien en te spichtig opschieten; vooral als ze te dicht bijeen staan. Kan men over 't algemeen als regel stellen, dat het gewenscht is om niet dicht te zaaien, voor een zaaibed geldt dit in het bijzonder. Jonge groenteplanten moeten vrij staan; ze kunnen niet krachtig ontwikkelen bij belemmering van licht en lucht. Van zwakke planten, zonder weerstandsvermogen, komt bij verplanting weinig of niets terecht. Bij late zaaiing kan het zaaibed beter in het open veld dan warm-beschut liggen, vooral voor late koolsoorten.

+ Blijken de zaaiplanten te dicht op elkander te staan, dan moet tijdig gedund worden. Met het uitdunnen worden hier en daar de teerste plantjes uitgetrokken, opdat de naastbijzijnde meer ruimte krijgen ter ontwikkeling. Van goedgevormde, krachtige planten zijn beste resultaten te verwachten. ^{+Uitdunnen.}

+ Als ze ongeveer vier bladeren hebben, zijn ze geschikt voor verplanten. Dit geschiedt het best bij regenachtig weer of betrokken lucht; of anders in den avond. Tegen dat men de planten van het zaaibed naar de bestemde plaats overbrengt, behoort men het terdege te begieten, zóó dat de grond tot de worteleinden van vocht verzadigd is. Na ruim een half uur kunnen ^{+Verplanten.}

de groenteplanten dan wel opgenomen worden; waarbij men steeds met beleid moet te werk gaan, met het oog op de wortels, die men niet mag beschadigen. Uiteraard is er veel aan gelegen, dat bij het verplanten de wortelharen, als de eigenlijke organen ter opneming van het voedsel, gespaard blijven. Daartoe is het een vereischte, om de planten, inplaats van uit te trekken, wat zeer nadeelig is, met behulp van een verplantschopje of iets dergelijks, uit te steken met behoud van aarde; of in lossen bodem met de hand op te lichten en ze zorgvuldig in een ben of bakje te leggen, opdat de wortels niet te veel van de aanhangende aarde verliezen. Bij soorten met lange wortels moeten deze iets ingekort worden, waardoor meer zijwortels ontstaan, die den groei krachtig ondersteunen. Dit geldt niet voor wortelgewassen, als de biet. In geen geval mag de penwortel krom in den grond komen. Van soorten met veel bladontwikkeling als andijvie, kool enz. kan men ook van de bladeren wat afsnijden, om een sterke verdamping, een verflensing te voorkomen.

In het algemeen moeten de planten even diep geplant worden als ze gestaan hebben. Koolplanten en dergelijke (uitgenomen Koolrabi) zet men iets dieper in den grond.

Eveneens boonen, erwten, komkommerplanten enz., derwijze dat de zaadlobben tennaastebij den grond raken. Het ingeplante stengeldeel vormt dan nieuwe wortels ter bevordering van den groei. Is de ter beplanting bestemde grond te droog, dan moet flink gegoten worden, in het bijzonder vóór het inplanten. Als het gietwater dan wat doorgezakt is, kan men tot het planten overgaan.

Betreffende den planttijd en plantwijdte geven de afzonderlijke cultuur-beschrijvingen aanwijzing. Wanneer aan de einden der bedden het aantal planten-rijen aangeduid is, kan men ook hier, door de pootlijn langs den grond iets neerdrukkend heen en weer te schuiven, evenwijdig loopende strepen trekken, die de plantregels juist aangeven. Op deze regels geeft men dan met een maatstokje de afstanden aan, die de planten behoeven. Geschiedt het planten door één persoon, dan wordt telkens langs de lijn geplant. Het verdient de voorkeur, om de planten, zooals men dit noemt, in 't verband te zetten; op deze wijze: dat op de tweede rij elke plant komt te staan tegenover het midden tusschen twee planten op de eerste rij; zoodat de planten van de derde en vijfde rij enz. in de breedte op één lijn staan met die van de eerste rij.

Men doet het best om op een bed het eerst de middelste rij of rijen te planten. Van links naar rechts valt het gemakkelijkst. Het is een werk dat nauwkeurig uitgevoerd moet worden. In besten lossen tuingrond wordt met de handen geplant. Wanneer voor meer zwaren bodem een poothout (planthout) moet dienen, wordt hiermede een gat in den grond gestoken, de groenteplant zoo diep als ze gestaan heeft, of indien noodig iets dieper, er ingelaten, en vastgehouden totdat met het poothout de aarde aangeduwd is. Men moet hierbij zorgen, dat de plantgaten de juiste diepte verkrijgen, opdat onder de wortels geen open ruimte blijft. Behalve dit bezwaar, heeft het planten met een poothout nog tegen, dat men de wanden van het gat dikwijls te vast indrukt, waardoor de teêre worteltjes in het doordringen bemoeilijkt worden. Indien eenigszins mogelijk, is dan ook het inplanten met de handen het meest gewenscht. Men is zóó beter in staat om de wortels naar alle richtingen uit te spreiden en den grond rondom de planten zorgvuldiger vast te drukken.

⁺ Het aanaarden der groenteplanten is over het algemeen niet aan te bevelen. Het heeft ten doel om door ophooging van den grond de stengeldeelen gelegenheid ⁺Aanaarden. te

geven om, zoo ze er toe in staat zijn, nieuwe voedingsorganen te vormen. De bijgebrachte losse aarde droogt echter over 't geheel te veel uit, om door die nieuwe wortels de groeikracht der planten te doen stijgen. Hoogstens kan dat aanaarden, rondom den voet der planten, als bedekking dienen, ten einde het verdampen van het bodemvocht wat tegen te gaan. Sommigen gewassen, als erwten, geeft het ook wat meer stevigheid. Bij aanaarding moet echter steeds gezorgd, dat de aarde uit het midden der rijen aangebracht wordt, daar het losmaken van den grond dicht bij de planten nadeelige gevolgen kan hebben.

⁺ Bij het onderhouden van den moestuin is een der meest voorkomende werkzaamheden het verdelgen van onkruid. Wanneer het onkruid met de hand uitgetrokken wordt, heet dit: wieden. ^{+Wieden.} Is 'breedwerpend' uitgezaaid, dan moet gewied worden, dus ook zaad- of kweekbedden. Eveneens tusschen de planten op de rijen, waar men op geen andere wijze terecht kan. Behalve dat opschietend onkruid onooglijk staat, is het zeer schadelijk voor de gewassen. Waar veel onkruid woekert kunnen de groenten niet ontwikkelen. Sterker van aard, verdringt, verstikt het de teere cultuurplanten. En al heeft het niet in zoo groote mate de overhand,

het onttrekt steeds aan den grond voedsel en vocht, ten koste van wat geteeld wordt.

Het wieden moet men over 't algemeen bij droog, zonnig weer uitvoeren; met voorzichtigheid, zorgend dat de groentepplanten geen schade lijden. Zijn deze echter door nalatigheid zóó van onkruid omringd, dat het uittrekken schaden zou, dan kan het best gewied worden na een malschen regen, die den grond heeft week gemaakt. Anders dient het afgestoken te worden, vooral in de nabijheid van jonge groenten. Bij regenachtig, nat weer wordt niet gewied, daar het uitgetrokken onkruid dan weer te spoedig aanwortelt en opgroeit, tenzij het geheel verwijderd wordt. Behalve heel jong, mag onkruid niet op de bedden en in de paden blijven liggen, maar moet het, met wiedzorkje of hark verzameld, naar de composthoop gebracht worden; uitgezonderd kweekgras en melkdistel, die beter verbrand kunnen worden. Zaaddragend onkruid mag in geen geval naar de mestvaalt. Als veel onkruid in het zaad schiet, wijst dit op een verwaarloozing van den moestuin. Men vergete niet, dat het onkruidzaad rijp is dadelijk na het bloeien. Een verzuim dienaangaande geeft het volgend jaar handen vol werks.

Hoe men er echter ook op uit is, om

den tuin vrij van onkruid te houden, het wieden blijft jaarlijks noodig, wijl de onkruidzaden ook van elders worden aangevoerd. In de eerste plaats brengt de stalmeest ze mee, daar de dieren dikwijls ook onkruidzaden binnen krijgen, die het lichaam ongeschonden verlaten. Voorts worden ze van heinde en ver door den wind aangevoerd; zij het ook niet in die mate als menigeen tot eigen verontschuldiging gaarne aanneemt. Onkruidzaad behoudt diep in den bodem langen tijd zijn kiemkracht. En wanneer het dan door omwerking van den grond dicht aan de oppervlakte komt, ontkiemt het en wast het op. Diepwortelende planten moeten uitgestoken of uitgegraven worden. Sommige overblijvende gewassen bezitten echter zulk een verwonderlijk-taaie levenskracht, dat het kleinste in den grond achtergebleven deeltje van den wortelstok na korten tijd een nieuw plantenleven doet verschijnen.

Indien de open ruimte tusschen de groenteplanten het eenigszins toelaat, kan men, inplaats van te wieden, een schrepel gebruiken, een handig werktuigje met korten steel.

⁺ Bij rijen met daartoe voldoende tusschenruimten wordt de grond van onkruid gezuiverd door schoffel of hak. Bij het hanteeren

⁺Schoffelen en Behakken.

van dit gereedschap moet men met voorzichtigheid te werk gaan. De minste zijwaartsche beweging met een scherp schoffel kan een groenteplant het leven kosten. Het schoffelen of behakken heeft tweeërlei doel. Behalve dat het den grond reinigt van onkruid, wordt aan de oppervlakte een dunne aardlaag losgemaakt, wat op zich zelf van niet geringe beteekenis is voor den plantengroei. Door aanhoudenden regen, vooral stortregen, kan de grond als dichtgeslagen wezen. Wanneer dan door sterke opdroging een korstige oppervlakte ontstaat, wordt de grond te veel gesloten, tengevolge waarvan lucht en warmte enz. onvoldoende inwerken op het wortelgestel. Een niet minder schadelijk gevolg van een harden bovenlaag is, dat bij droogte te veel vocht verdampt. Hoe tegenstrijdig het schijnt, de grond droogt minder uit, naarmate het bovenste dunne aardlaagje lossier gehouden wordt. Het grondwater komt door capillaire werking, d.i. opstijging van het bodemvocht door haarbuisjes, aan de oppervlakte. In aanraking gekomen met de vaak droge buitenlucht, verdampt het vocht, maar wordt door die eigenaardige actie uit de diepere aardlagen voortdurend weer aangevuld, zoodat bij langdurige droogte allens zooveel water aan den bodem ont-

trokken wordt, dat hij schier geheel uitdroogt. Dit nu voorkomt men grootendeels door den grond te schoffelen of licht los te hakken. Door verkrumming van het bovenste grondlaagje wordt het steeds opstijgende vocht als 't ware de pas afgesneden. De nauwe buisjes staan dan niet meer in directe verbinding met de dampkringslucht, maar loopen uit in een laagje aarde, waarin de holten grooter zijn, de temperatuur lager is, de verdamping trager plaats heeft, en de grond dientengevolge beter zijn vocht houdt, minder uitdroogt.

Hoe beter, humusrijker de tuingrond is, des te minder zal de oppervlakte door slagregen toeslibben. Een korstige, harde bovenlaag vormt zich vooral op zwaren grond. Toch kan ook lichte grond meer of minder gesloten raken, zoodat het niet overbodig is om ook dezen meer dan eens los te schoffelen. Daar men op sommige kleigronden met een schoffel minder goed terecht kan, zal daar het gebruik van een hak noodig zijn. Men moet zorgen, dat de grond niet te diep losgehakt wordt, daar alleen een bewerking aan de oppervlakte hem frisch en vochtig houdt.

Uit een en ander blijkt voldoende, dat een schoffelen en behakken van den grond zeer nuttig kan zijn, zonder dat de aan-

wezigheid van onkruid deze grondbewerking vereischt. Het behoeft niet gezegd, dat deze werkzaamheden het gemakkelijkst en doeltreffendst met scherp gereedschap verricht worden. Hetzij de bovenlaag door veelvuldigen regen of overvloedig gieten toegeslagen is, het behakken mag niet uitgevoerd worden, indien de oppervlakte niet weer opgedroogd is.

⁺ Uitgenomen bij het zaaien en planten is het gieten over 't geheel niet aan te raden. Veel meer dan bij slagregen heeft het een dichtslibben van den grond tengevolge. ⁺Gieten. Behalve dit is het van nadeeligen invloed op de zoo noodige scheikundige omzettingen; vandaar de uitdrukking van ervaren tuinlui, dat men den grond dood giet. Ook maakt het den bodem doorgaans te koud, omdat de temperatuur van het gietwater veelal te weinig overeenkomt met die van den grond, waardoor een te sterke verdamping, dus ook warmteverlies plaats heeft.

Zonder water kan geen groenteplant leven, al is de grond bij uitstek vruchtbaar. Is het water op zich zelf geen plantenvoedsel, het dient tot oplossing van de voedingsstoffen, ten einde deze voor de wortels opneembaar te maken en tevens als transportmiddel om het voedsel door stam en stengels heen naar de bladeren te

voeren, waar het verder door chemische omzetting bereid wordt ter bevordering van den groei; terwijl het overtollige water door de poriën van den opperhuid der bladeren ontsnapt, verdampt.

Daar nu echter beste tuingrond vochthoudend van natuur is, behoeft deze, als de planten goed aan den groei zijn, weinig of niet begoten te worden. Planten die bij groote hitte op den dag slap hangen, richten zich 's nachts wel weer op. Als dan eindelijk regen komt, groeien ze veel sterker dan die men af en toe begoten heeft, al zijn deze aanvankelijk ook wat vooruit. Door hoogere capillariteit, meerdere kracht tot opstijging van het bodemvocht, is het gieten op zwaren grond minder noodig dan op lichten. Op hoogen zandgrond, die het minst voor groenten geschikt is, kan van de teelt zelfs niets terecht komen, indien de planten niet bij droogte geregeld met water voortgeholpen worden. En zoo dan niet grondig gegoten wordt, dermate dat het water diep, tot aan de worteleinden, indringt, is het nog onvoldoende voor een krachtigen groei.

Rivier- of slootwater is beter, malscher dan leiding- of welwater, dat schraal en koud is, arm aan lucht. Te koud water houdt de planten in haar ontwikkeling tegen. Vooral voor leiding- en pompwater

is het zeer noodig, dat het minstens een etmaal aan de buitenlucht blootgesteld wordt, waartoe een waterreservoir, bv. in den vorm van een ton, dienst kan doen; men moet dan zorgen steeds tijdig te vullen. Hierbij kan ook regenwater genoemd worden; waaraan echter bij velen gewoonlijk juist in den zomertijd gebrek is. Het gieten geeft het meeste nut, wanneer het water in warmtegraad weinig of niet verschilt met de buitenlucht.

De beste tijd van gieten is na zonsondergang. Is het water te koud, dan zou men het beter in den vroegen morgen kunnen geven, als de gewassen afgekoeld zijn. 's Avonds treft het echter beter doel, daar het 's nachts minder verdampt en tijd heeft om den bodem diep te doorvochtigen. Het is beter om na het uitplanten in gemaakte gaten en geulen met beleid water te geven met een tuitgieter (zonder broes) dan heel het bed te besproeien; wijl de planten daar meer voordeel van trekken, en de grond minder afkoelt en dichtvloeit. Met het oog hierop is een gieter met een afneembaar mondstuk het meest geschikt.

⁺ Van het tuingereedschap dragen sommige werktuigen meer dan één naam. Een werktuig om te spitten heet vrij algemeen spade.

⁺Tuingereedschap.

Men noemt echter ook wel met dezen naam wat eigenlijk een graaf is, een iets breeder werktuig, van onder eenigszins afgerond en puntig uitlopend. Zoo ook zegt men in sommige streken voor tuinhark: klauw, voor schoffel: wieder, voor mestvork: riek, enz.

Dat het gereedschap scherp en schoon gehouden moet worden, behoeft niet gezegd. Alle werkzaamheden behooren op den rechten tijd en nauwkeurig verricht te worden.

⁺ Een in elk opzicht goed onderhouden moestuin geeft een ruime opbrengst van malsche, smakelijke groenten. De waarde van een tuin wordt echter niet alleen [†]Besluit. bepaald door wat de grond voor den maaltijd oplevert. Wanneer men zich afvraagt of de eigen groenteteelt wel veel voordeel geeft, dan moet niet verzuimd worden, om bij het opmaken van de balans aan de winstzijde ook het genot te boeken. Dit weegt voor een goed deel op tegen wat men aan den tuin ten koste legt. Als men van de werkzaamheden het spitten uitzondert, als een voor velen te zwaren arbeid, dien men 't liefst opdraagt aan wie gewoon is de spade te hanteeren, dan mag het tuinieren met alle recht een sport bij uitnemendheid genoemd

worden. Aangezien in het leven van menigeen een wanverhouding ontstaan is tusschen het werk van den geest en van het lichaam, kan het verbroken evenwicht op geen betere wijze hersteld worden, dan door in de vrije uren af en toe wat tuinarbeid te verrichten. Wie behoefte heeft aan afwisseling van werkzaamheden, kan die op den duur nergens beter vinden dan in den moestuin, waar bezigheden van zoo geheel anderen aard aan de orde zijn. Tuinarbeid vermeedert de lichaamskracht, bevordert de gezondheid. De gezonde beweging, in de open lucht, bij rustige omgeving, werkt verkwikkend, versterkend in op het vaak overspannen zenuwgestel.

Bij het gemis van een bloementuin, wordt het bezit van een moestuin te meer op prijs gesteld. En zondert men van den grond een zonnig vakje af voor de kinderen, dan deelen deze mede in het genot, dat een tuin zoo rijkelijk verschaft. Behalve dat dan gezorgd wordt voor een weinig zaad van radijs, sterkers, worteltjes enz., dienen door hen ook enkele bloemsoorten gezaaid en geplant te worden. Het is overigens toch gewenscht om in den groentetuin wat bloemen te hebben; niet in stijf-belijnde perkjes, maar in losse groepjes op een rabat of waar dan ook. Bloemen

als struikrozen en dergelijke, vooral snijbloemen, zijn hier op haar plaats. Worden van deze eenige soorten gezaaid, dan is men in de gelegenheid om bevallige bouquetten te schikken ter versiering van het woonvertrek. Het ligt voor de hand, dat men de bloemen zaait en plant in de nabijheid van een gezellig zitje of een geriefelijk priëel, dat, overgroeid door een klimplant als wilde wingerd of zoo iets, aan het geheel een bekoorlijk, aantrekkelijk aanzien geeft. De kleurige en geurige bloemen brengen wat meer poëzie in den tuin. Men vertoeft er dan gaarne: hetzij uit lust tot den arbeid, hetzij uit behoefte aan rust.

Andijvie.

Andijvie onderscheidt men in Zomeren late of Winter-Andijvie. De herfst- of winter-Andijvie staat als de meestgebruikte bovenaan. Men zaait deze niet vóór den langsten dag; de 'officiëele' zaaitijd is van ouds 24 Juni. Van latere uitzaaiingen dan in begin-Juli is men niet zeker volwassen planten te verkrijgen. Echter kan tot zelfs in 't begin van Augustus gezaaid worden. Een laat zaaisel wordt niet uitgeplant, maar gedund. De planten hiervan worden niet groot, doch zijn het best bestand tegen kou en vocht. Men moet op het zaaibed vooral niet te dicht zaaien, opdat de planten niet gedrongen komen te staan. Bij droogte en felle zonneschijn is het noodig, dat de grond daags vóór het zaaien herhaaldelijk begoten en na de zaaïng beschaduwd wordt. Het zaad moet men goed onderharken.

Ruim drie weken na het opkomen, als de planten ongeveer 5 bladeren hebben, worden ze uitgeplant op een onderlingen afstand van 30 à 40 c.M. Van sterk ontwikkelde planten worden de bladeren circa een derde gedeelte ingekort.

Andijvie moet snel groeien. Ze verlangt een diep omgewerkten, zeer voedzamen grond. Te versche mest doet de bladeren rotten. Paardenmest maakt ze bitter van smaak. Men plant zoo mogelijk niet op grond waar bladgroente, als sla, afgekomen is, maar 't liefst waar erwten of tuinboonen gestaan hebben. De stikstof waarmede deze vlinderbloemige gewassen den grond verrijken, komt de Andijvie ten goede. Het is aan te raden om den grond tusschen de rijen meermalen los te schoffelen, ook ter voorkoming van onkruid. Zijn de planten tot volle grootte ontwikkeld, dan worden ze opgebonden. Zoo men weet, dient dit om de binnenste bladeren te bleeken, geel, malsch te doen worden door afsluiting van het licht. Men doet het als de planten goed droog zijn; zelfs eene bevochtiging van dauw veroorzaakt rotting der bladeren. De bladeren zijn het gemakkelijkst samen te voegen, zoodra de dauw opgetrokken is. Men legt den band nagenoeg boven aan en niet te vast, opdat de krop (het hart)

niet samengedrukt wordt. Na twee, drie weken zijn de kroppen goed om te gebruiken. Voor opvolgend gebruik bindt men de planten bij gedeelten op. Indien men nog laat Andijvieplanten heeft staan die te klein zijn om opgebonden te worden, kan men deze in ruim een week bleeken, door op elke plant een groot koolblad te leggen, met een laagje aarde er op.

Krop-Andijvie heeft neiging om een krop te vormen en hierdoor zich zelf te bleeken. Toch is ook voor deze soort het opbinden noodig. Op sommige gronden heeft Andijvie veel last van wegroten, dat zich eenige dagen na het opbinden openbaart. Om dit te voorkomen, zet men de planten wat dichter bijeen, bv. met 20 à 25 c.M. tusschenruimte; ze groeien dan tegen elkaar op en worden onopgebonden mooi geel. Hiervoor is de Krop-Andijvie de aangewezen soort. Ze is ook voor vroege- of zomer-Andijvie zeer geschikt. De van natuur gele Andijvie is uit zich zelf wel geel, maar wordt pas malsch in gebleekten toestand.

Andijvie kan men tot in den winter in een vorstvrije ruimte bewaren. Het best in een kouden bak. De planten worden, voordat de vorst invalt, goed droog zijnde, met kluit uitgestoken en onopgebonden dicht bij elkaar in den bak geplaatst. In

den eersten tijd houdt men bij vorstvrij weer den bak op den dag ongedekt; 's nachts hoog op lucht. Bemerkt men later rottende bladeren dan moeten die verwijderd worden. Men kan de planten ook in een lichten, luchtigen, drogen kelder met de wortels in een laag zand inkuilen. Om zoo veel mogelijk tegen te gaan, dat er rotte bladeren in komen, is het een vereischte dat de planten bij het binnenbrengen geheel droog zijn.

Krul-Andijvie, met sterk ingesneden, gekroesde bladeren, kan men niet lang bewaren. Deze soort teelt men schier alleen om rauw, fijn-gesneden, als salade te gebruiken. Iets korter van blad, kunnen de planten niet zoo gemakkelijk opgebonden worden; maar ze zijn ook op andere wijze te bleeken, b.v. door ze met een groot blad en wat aarde er op te bedekken. Deze Andijvie wordt ook ongebleekt genuttigd. Ze kan mede als vroege Andijvie dienen.

Zomer-Andijvie. Wat de teelt van vroege Andijvie het meest doet mislukken, is het doorschieten, het ontijdig verschijnen van den bloemstengel. Om geen last te hebben van dit euvel, zaaien sommigen niet vóór Juni. Dan is echter de naam zomer-Andijvie nauwelijks meer toepasselijk. Men kan reeds in de tweede helft van

April in den bak zaaien, om de plantjes, na ze eens verspeend (verplant) te hebben, buiten uit te planten. Wanneer men de jonge plantjes verplant in voedzame mestaaarde, krijgen ze een goed wortelgestel en zullen ze ter plaatse uitgeplant te beter den groei hervatten. Na twee à drie weken worden ze dan met goede aardkluit op de bedden uitgeplant.

Uitzaaiingen in den vrijen grond geven echter over 't geheel beter resultaten, omdat de planten dan ongestoord kunnen doorgroeien. Evenwel moet men met het buiten-zaaien wachten tot het laatst van April of begin van Mei. Bij te vroege uitzaaiingen loopt men gevaar, dat de planten na stilstand in den groei wegens lage temperatuur, later opeens gaan doorschieten als het weer warmer wordt. Men zaait dun, op een voedzaam bed en dunt de planten later uit op een onderlingen afstand van 25 à 30 cM. Men kan ook zeer goed met tusschenruimten van 30 c.M. 4 of 5 zaadjes bij elkaar leggen en van de opgekomen plantjes het krachtigste laten staan. De overtollige worden niet uitgetrokken, maar afgesneden. Om de 2 à 3 weken wordt een weinig gezaaid, omdat de planten, zoodra ze goed zijn, verbruikt moeten worden. Vooral voor zomer-Andijvie is het een

vereishte, dat ze goed dóórgroeit en dit kan alleen in een bijzonder vruchtbaren en vochtigen bodem. In armen grond schiet ze onvermijdelijk in 't zaad. Op drogen grond moet bepaald herhaaldelijk gegoten worden.

Met het opbinden wachte men niet tot alle planten de volle grootte bereikt hebben. Het moet geschieden als ze goed droog zijn, 't liefst kort na het verdampen van den dauw. Ingeval men echter in korten tijd over een maal gele Andijvie wenscht te beschikken, bindt men eenige door dauw of regen bevochtigde planten op. Weliswaar is dan 't gevaar niet geheel uitgesloten, dat de bladeren door vocht en warmte een weinig tot rotting overgaan.

Artisjok.

Betreffende cultuur en gebruik neemt de Artisjok een bijzondere plaats in. Strikt genomen behoort ze niet tot de overblijvende groenteplanten. In het Oosten inheemsch, is ze hier zonder doelmatige bedekking niet bestand tegen den winter. Het is een sierlijk distelachtig gewas met lange diepingesneden grijsgroene bladeren en ruim een Meter hoogen stengel met groote, mooie, paarskleurige bloemen. Deze mogen

zich echter niet ontplooien. Voor het bestemde doel moet men ze met een gedeelte van den stengel afsnijden, nog vóór dat de kleur der bloemblaadjes zichtbaar is, daar de gezamenlijke bloemhoofdjes de eetbare 'vruchten' zijn. De vleezige, kruidige bloembodem wordt genuttigd, zoomede de saprijke gedeelten der omwindselblaadjes of 'schubben,' waarvan voor een groot deel de bloembodem gevormd is. Naarmate de gesteldheid van den grond beter is, zullen de 'vruchten' vaster gevormd, grooter en malscher wezen.

De grond moet diep los, vochthoudend en vooral rijkelijk van mest voorzien zijn. In minder goeden bodem kan men ook plantgaten graven van een halven Meter diep en breed en deze gedeeltelijk met klare compost vullen. Een luchtige, warme plaats is een vereischte. Zaailingen evenaren niet steeds de moederplant. De voortkweeking geschiedt het best door scheuring of door gewortelde uitloopers. Bij vroegtijdige zaaiing heeft men reeds in den nazomer vrucht.

Men zaait in Maart of begin-April onder glas, of desnoods binnenshuis in potten. De planten worden in kleine potten opgekweekt, afgehard en half-Mei met kluit ter plaatse uitgeplant. Bij vroeger buiten-

brengeu is het noodig, dat met omgekeerde bloempotten gedekt wordt. In begin-Mei kan ook wel in den vrijen grond gezaaid worden, maar de planten leveren dan in hetzelfde jaar niets op. Van de zaailingen zijn de beste, die gedrongen van groei zijn en de minste stekels hebben. De plantwijdte moet 80 c.M. à 1 Meter wezen. Tusschen jonge planten kan men een vroege groente, als Spinazie, telen. Op drogen grond is het noodig af en toe in ruime mate te gieten.

Zoodra strenge vorst dreigt, moeten de planten, nadat de stengels tot dicht bij den grond afgesneden zijn, voldoende gedekt worden. Dit moet met zorg geschieden, daar te veel dek-materiaal, door gebrek aan lucht, rotting te weeg brengt. het gevaar van verrotten is minstens zoo groot als dat van bevrozen. Het aanwenden van turfstrooisel geeft de beste uitkomst, daar dit de eigenschap heeft om het vocht in te zuigen en vast te houden. Men kan over elke plant een omgekeerde mand zetten en deze met een dikke laag turfstrooisel of lange mest rondom bedekken. Als de felle kou geweken is, geeft men den planten weer wat lucht, door het dek-materiaal voor een deel weg te nemen, opdat de harten droger worden. Echter zij men er op bedacht, dat herhaling van streng winterweer opnieuw

flinke bedekking nodig maakt. In het voorjaar moet men de planten tijdig ontblooten en ze van de zijspruiten op 2 of 3 na ontdoen. De met wortels van de moederplant afgenomen zijscheuten zijn geschikt voor de voortkweeking. Om meer zeker te zijn, dat Artisjokplanten den winter goed doorkomen, behooren ze in het najaar uit den grond genomen en in een luchtigen kelder of schuur ingekuild te worden, zoo noodig gedekt tegen vorst. In half-Maart of begin-April kan men ze dan weer op de bestemde plaats uitplanten. Ze kunnen wel meer dan vijf jaar vrucht dragen, zonder dat ze door gekweekte jonge planten vervangen behoeven te worden. De onderste bladeren mag men nimmer aftrekken, daar dit rotte plekken veroorzaakt.

Asperge.

De Asperge, een overblijvende plant met lange, sterk vertakte stengels en naaldfijne bladeren, groeit in onze duinen in het wild. Dit diene tot aanwijzing ten opzichte van den grond, die voor het kweeken van Asperges als groente noodig is. Ze behoeven vrij hoog gelegen, lossen, diepdoorlatenden zandgrond, die echter zeer vruchtbaar moet zijn ter verkrijging van

de kunstmatig gebleekte stengels. Is leemachtige zandgrond ook goed, kleigrond is niet geschikt. Deze is te stijf, te veel gesloten; wortels en stengels kunnen er te moeilijk in doordringen. Veengrond kan evenmin dienen; door de meestal lage ligging komt het grondwater te dicht aan de oppervlakte, tot nadeel van de wortels. En behalve dit, worden de gebleekte stengels in veenaarde vlekkelig, roestig. Toch zijn deze gronden voor de eigen teelt wel goed te maken, door vermenging met veel zand en door ophooging der bedden. Dit neemt niet weg, dat een zandbodem als zoodanig de grond bij uitnemendheid is voor de Aspergeteelt. Zand is luchtdoorlatend en lucht houdt de wortels gezond, verhindert het optreden van schimmel. Bovendien is voor de uitspruitende aspergestengels zand het gemakkelijkst om door heen te groeien.

Een eerste vereischte is, dat de grond 50 c.M., dus twee steek diep gespit wordt, waarbij men zorgt dat de teellaag niet met den ondergrond verwisselt. In hoog gelegen zandgronden is het zelfs noodig een Meter diep te gaan en soms nog dieper. En wanneer men dan mogelijk stuit op een oerbank of harde grindlaag, moet deze voor een deel wat men noemt gebroken worden, om een goede draineering te verkrijgen.

Het water moet bij overvloedigen regen kunnen wegzakken, anders gaan de wortels tot rotting over, waardoor het leven van de plant bedreigd wordt. Het diep-spitten heeft tevens dit voordeel, dat het grondwater wederkeerig goed omhoog kan stijgen, zoodat de planten bij langdurige droogte nog voldoende vocht krijgen voor den groei. Kleigrond moet het liefst vóór den winter gediëpspit en zooals gezegd, met zeer veel zand vermengd worden, zoo mogelijk met bijvoeging van compost, bladaarde, turfmoel, die den grond lichter, lossen, in één woord poreus maken; wat een zandgrond van nature is. In hoever de bemesting meer of minder sterk moet zijn, hangt af van de gesteldheid van den grond. In het Westland wordt door sommigen weinig bemest. Men zij er echter op bedacht, dat Aspergebedden tien, vijftien jaren vrucht kunnen geven en er al dien tijd geen kans op is om zóó goed te bemesten als vóór het planten. Men vermengt dus den grond, niet te karig, met mest, 't liefst ouden koemest.

De planttijd is April. Het is beslist te ontraden om vóór April uit te planten, daar de Asperge zachte, vleezige wortels heeft, die spoedig gevaar loopen te schimmelen, wat meestal tengevolge heeft dat de

‘kluwen’ niet aanslaan. Het planten moet met zorg geschieden. Aanvankelijk paalt men de bedden af ter breedte van 40 c.M., terwijl de strooken er naast 80 c.M. breed moeten zijn. Van de bedden wordt nu de grond ongeveer 20 c.M. diep uitgeschept en op zijde opgehoopt. Voorts worden de bedden of liever groeven ruim ter halver diepte met verteerden mest gevuld, waar een dun laagje aarde overheen gestrooid wordt. Op elke plaats waar een plant moet komen, 50 à 60 c.M. uiteen, kan men nu een stokje steken en daar om heen wat aarde aanbrengen, ter hoogte van 10 c.M. Zodoende komen de planten dus als op een kleine molshoop te staan en kunnen de wortels beter naar alle zijden gelijkmatig uitgespreid worden. Men neemt bij voorkeur een-jarige, of anders twee-jarige planten; drie-jarige zijn niet aan te bevelen. Heeft men de planten op eigen zaaibed, dan worden ze voorzichtig met de vork (riek) uitgestoken en een dag te drogen gelegd, daar de sappig-vleezige wortels anders te veel aan rotting onderhevig zijn, vooral in vochtigen grond. De Asperge heeft een wortelstok in horizontale richting, die naar ééne zijde uitgroeit, wat goed aan de planten te zien is. Deze moeten dus naar ééne richting worden geplant, overlans

van het bed, opdat ze niet naar verschillende zijden uitgroeien. Nadat de wortels met zoo mogelijk compost- of mestaarde aangedrukt, vast gezet zijn, vult men de groeven weer aan met den grond die er uitgekomen is, tot op een paar centimeter boven de neuzen. De strooken tusschen de bedden kunnen de eerste twee jaar voor laagblijvende groenten gebruikt worden. Als de Aspergeplanten goed ontwikkeld zijn, bindt men ze, niet te vast, aan stokjes, opdat ze bij sterken wind staande blijven. In den herfst worden de stengels met het dorre loof tot op 12 c.M. boven den grond afgesneden, gedroogd en verbrand. 't Volgend voorjaar trekt men de stengelstoppels uit en laat men de planten nog weer vrij ontwikkelen. Men geeft ze een paar keer vloeimest of chilisalpeter en zorgt dat geen onkruid opschiet.

Twee jaar na de planting is de tijd aangebroken voor den oogst. De paden van 80 c.M. breed worden in begin-April in het midden, over eene breedte van 40 c.M., uitgeschept en met dezen grond worden de bedden 10 c.M. opgehoogd; die nu een breedte bekomen van 80 c.M. En na verloop van tien dagen hoogt men ze op dezelfde wijze nog eens op met eenzelfde hoeveelheid grond, zoodat de planten dan belast zijn met een aardlaag van 20 c.M. De oppervlakte

wordt nu geeffend en de kanten schuin opgezet.

Bij tweerijge teelt maakt men pad en bed van gelijke breedte: elk van 1 Meter. De bedden bezet men, op de aangegeven wijze, met twee rijen planten, welke rijen 60 c.M. uit elkaar moeten staan. Door latere ophooging van den grond krijgen de bedden een breedte van M. 1.40, terwijl de paden dan een breedte behouden van 60 c.M. Een tweerijig bed wordt aangelegd als niet veel grond beschikbaar is.

Met het oogsten van Asperges begint men gewoonlijk in de tweede helft van April; bij warm weer reeds half-April, bij koud weer tegen- of in begin-Mei. Van jonge bedden mag men niet langer steken dan tot einde-Mei, daar de planten anders te veel verzwakken. Hebben ze een paar jaar vrucht gegeven, dan kunnen de stengels later wel drie weken langer 'gestoken' of 'gebroken' worden. Het steken geschiedt met een speciaal aspergemes. Het eischt eenige geoefendheid. Onhandig-steken schaadt de planten. Daarom is het beter dat de stengels niet gestoken, maar afgebroken worden. Den grond moet men goed gesloten, vlak houden, om gemakkelijk te kunnen zien, waar de stengels door de oppervlakte zullen heenboren. Wordt deze hier of daar

opgelicht, dan is een stengel op het punt om aan het licht te komen. Men ontbloot nu den kop met de hand, krabt den grond naar beneden, langs de gebleekte asperge, meer en meer weg en breekt ze bij den voet af, door ze in schuine richting naar boven te trekken. Men moet bij deze handeling steeds zeer voorzichtig te werk gaan, daar gewoonlijk dichtbij een tweede, een derde stengel in aantocht is, die niet het minste letsel mag ondervinden; zoo min als de wortelstok. Asperges moeten steeds ter rechter tijd geoogst worden, tweemaal, soms driemaal per dag, daar ze 'blauwe' koppen krijgen, zoodra ze boven den grond uitsteken. Om te beletten dat ze haar blankheid verliezen, kan men er nog wel voor een korte poos potjes overheen zetten. Is de opbrengst per dag niet zoo groot als voor het gebruik noodig is, dan kunnen asperges ongewassen in vochtig gras enkele dagen bewaard worden.

Na den langsten dag mag men niet meer inoogsten (tenzij van een bed dat opgeruimd wordt). Dan wordt de grond op de bedden weer zorgvuldig in de paden geschept en het terrein gelijk gemaakt, opdat de stengels voorts in natuurlijken stand kunnen ontwikkelen, om nieuwe kracht te verzamelen voor den volgende oogst.

En

daar de opbrengst in het volgend voorjaar afhangt van de meerdere of mindere bladontwikkeling, behooren de bedden jaarlijks tegen of in begin-Juli terdege bemest te worden. Bij elke plant plaatst men weer een stok, om er het loof los aan te binden. Ingeval dit door de Aspergekever wordt aangetast, is het zaak om deze kevers gestadig weg te vangen. Dit doet men het best door ze voorzichtig af te kloppen in een trechter op een flesch. Bedden met meerjarige, oudere planten worden elk voorjaar in Maart of begin-April, naar gelang van de weersgesteldheid, met een laag aarde van 30 c.M. opgehoogd en wel twee keer 15 c.M., veertien dagen na elkaar.

Aspergeplanten zijn gemakkelijk uit zaad te kweken. Opdat de jonge planten zich snel kunnen ontwikkelen, moet een zandig zaaibed met een flinke hoeveelheid verteerden mest of compost toebereid worden. Het vrij grove zaad strooit men in April dun uit, in rijen met 20 c.M. tusschenruimte en bedekt het goed, daar het betrekkelijk veel vocht behoeft ter ontkieming. De plantjes worden op een onderlingen afstand van 10 c.M. uitgedund. Men geeft ze later zoo noodig elk een stokje tot steun, en gedurende den zomer meer dan eens een begieting met vloeimest. Overigens behoeft

het bed slechts vrij gehouden te worden van onkruid. In het najaar moeten de stengels met het dorre loof ruim een paar centimeter boven den grond afgesneden worden. Het volgend voorjaar zijn de 'klauwen' ter uitplanting geschikt. Moet men Aspergeplanten van elders betrekken, dan kan men twee-jarige planten ontbieden; van eigen kweekbed worden eenjarige gebruikt. Die met breede neuzen zijn de beste. Men houdt enkele planten in reserve, voor het geval dat niet alle op de aangelegde bedden ontwikkelen.

Augurken.

Augurken worden op dezelfde wijze geteeld als komkommers. Daar men de vruchten nimmer versch gebruikt en het geen doel heeft om ze bijzonder vroeg te kunnen oogsten, wordt zelden of nooit onder glas, maar steeds in den vrijen grond op de bestemde plaats gezaaid en gekweekt. Ze behoeven eveneens een lossen, lichten, humusrijken grond en zoo mogelijk een luwe plaats. Een zware bodem moet noodwendig met zand vermengd worden. Men zaait in den loop van de Meimaand, naar gelang van de weersgesteldheid. In een enkele overlansche rij, midden op een

breed bed, legt men met tusschenruimten van 60 c.M. 3 zaden of pitten bij elkaar; om later van elk groepje één plant te laten doorgroeien. Als de planten 5 of 6 bladeren hebben, kan men de toppen afnijpen, ter betere ontwikkeling der zijscheuten. Daar kleine Augurken voor den inleg de meest gewenschte zijn, moet steeds gezorgd dat ze tijdig geplukt worden. Bij warm, groeizaam weer is het noodig dat ze minstens tweemaal per week worden ingezameld. De kweekwijze komt overigens geheel overeen met die van komkommers.

Basilicum.

Basilicum is een eenjarig, sierlijk, zeer welriekend plantje van gedrongen groei. De fijne groene blaadjes worden tegen of tijdens den bloei afgesneden en dienen tot toekruid in soep en saus en fricassee. In de schaduw gedroogd, kunnen ze lang bewaard worden. Uit de tropen herkomstig, heeft dit kruid veel warmte noodig. Het zaad moet in een warmen bak of in een zaaipan of pot op warmen voet binnenshuis gezaaid worden; in Maart-April. Men verspeent (verplant) de zaailingen eens en plant ze later met kluitje in een kouden bak of op een warm, zonnig, beschut bed,

15 à 20 c.M. van elkaar; niet vóór half-Mei. Desnoods kan men ook tegen Juni in den vrijen grond zaaien. Het fijne zaad bedekt men niet, drukt het slechts aan en houdt het goed vochtig. Basilicum kan dienen als geurig potplantje voor een venster op het zuiden.

Bieslook.

Bieslook is een overblijvend, sterk, zodevormend gewas, dat meestal vermenigvuldigd wordt door de bolletjes, die aan bundels in den grond zitten en dichte bossen ontwikkelen van dunne pijpvormige blaadjes. Deze dienen tot toekruid bij sla, soep en andere gerechten. Als de planten pas aan den groei zijn, mag het loof nog niet afgesneden worden, daar dan de kracht zou ontbreken tot verdere ontwikkeling. Later groeien ze te sterker uit naarmate het blad meer gesneden wordt; vooral wanneer van tijd tot tijd met regenachtig weer roet wordt toegediend. Bij droogte baat dit niet, maar schaadt. Met water verdunde hoendermest is ook voedzaam. Het is te ontraden om bij aanhoudenden regen te snijden, daar het water dan te lang in de opene pijpblaadjes blijft staan en rotting veroorzaakt. Kan deze looksoort in Maart

of Augustus door de jonge bolletjes vermeerderd worden, men kan haar ook heel goed zaaien. De zaaitijd is Maart-April. Slechts enkele planten zijn voldoende om steeds voorraad te hebben. De onderlinge afstand moet minstens 20 c.M. zijn. Een rand of plekje met bieslook staat sierlijk. De bleekpurperroode bloemen steken vroolijk boven het groen uit.

Bieten.

Zijn de meeste soorten bieten of krotten kegelvormig, er zijn ook raapvormige, zoals de Egyptische. Beste bieten zijn donkerrood van kleur en malsch, sappig van vleesch. Hebben over 't algemeen de donkerbladerige den meesten aftrek, men heeft ook soorten met groene bladeren, die niettemin mooie donkerroode bieten voortbrengen, zoals de bekende 'bleekblad'. De kleur van het blad bepaalt dus niet steeds de kleur van de biet of beetwortel.

De zaaitijd van bieten, die voor wintergebruik moeten dienen, is de eerste helft van Mei; in krachtigen grond half-Mei, in minder vruchtbaren begin-Mei. Voor zomergebruik zaait men reeds in begin- of beter half-April, daar de planten van een te vroege zaaiing soms doorschieten, dat de

bieten waardeloos maakt. Men kan het best zaaien op regels met 20 c.M. tusschenruimte en zóó, dat de korrels met twee c.M. aarde goed bedekt worden, opdat ze voldoende vocht verkrijgen. De planten in de rijen worden op 15 à 20 c.M. van elkaar uitgedund. Men laat natuurlijk de sterkste plantjes staan. Zoo noodig kunnen bieten ook verplant worden, als men zorgt dat de lange penwortel onbeschadigd en rechtstandig in het plantgat komt; anders krijgt men, vooral op zandgrond, kromme of vertakte, inplaats van goedgevormde, gave bieten. Ze gedijen het best in diep omgewerkten, fijn verkrumelden grond, die het jaar te voren voldoende bemest is. Versche mest is nadeelig. Ze verlangen, evenals alle wortelgewassen, een open, zonnige plaats. Het is goed om den grond tusschen de regels een paar maal los te schoffelen, opdat de warmte beter kan indringen.

Bieten kunnen een weinig vorst wel verdragen; maar half-October is toch de tijd om ze te rooien. Men moet althans later het weer in het oog houden, daar bij sterke vorst de wortelhals kan bevriezen. Na het uittrekken of uitgraven, dat met zorg moet geschieden, opdat men de bieten niet beschadigt, wordt het blad even boven de

kroon afgewrongen. De bieten worden dan, als ze droog zijn, op een luchtige vorstvrije plaats in kelder of schuur in zand ingekuild, om het uitdrogen te voorkomen. Zóó blijven ze den geheelen winter, zelfs tot Mei goed voor het gebruik. Een vereischte is echter, dat de bergplaats, hoewel vorstvrij, koel zij. Bij gemis van plaatsruimte kan men ze ook in den tuin inkuilen en goed met aarde bedekken. Bij vochtigen bodem is het beter ze tot een hoop op te stapelen en dezen met aarde en, bij invallende strenge vorst, bovendien nog met stroo of iets dergelijks te bedekken. Gebruikt men de bieten het meest als wintergroente, ze zijn ook zeer goed om in azijn ingelegd te worden.

Boonen.

Stok-Snij- en Stok-Slaboonen.

Zijn Snijboonen algemeen alleen onder dezen naam bekend, de Slaboonen noemt men ook prinsessen-, heeren-, sperge- of suikerboonen.

Zoowel ter ontkieming als ter ontwikkeling hebben deze boonen warmte noodig. Het is meestal niet aan te raden, om ze, voor de hoofdopbrengst, vóór half-Mei te

leggen. De legtijd hangt eenigszins af van het weer. Alleen bij warm weer kan men in het begin van Mei een gedeelte aan den grond toevertrouwen. De boonen kunnen ook op een warm beschut plekje of bij aanhoudend koud, nat weer, in den bak of binnenshuis in kistjes gelegd worden. Wanneer ze dan drie blaadjes hebben is het tijd om ze ter plaatse uit te planten. Een vroege soort geeft eerder vrucht, groeit minder hoog. Voor de laatste pluk legt men in het begin van Juni, uiterlijk half-Juni. Een late leg levert echter gewoonlijk niet veel op.

Boonen groeien goed in lossen, vrij lichten, voedzamen grond, b.v. in besten veen- of zavelgrond. Vooral zandgrond moet een voldoende humuslaag hebben. Voor zwaren grond is het een vereischte, dat hij fijnverkrumeld, mul is, zoodat deze goed doorwerkt moet zijn. Is de grond van dien aard dat er voorafgaande bemesting noodig is, dan mag alleen goedverteerde mest toegediend worden. Snij- en slaboonen kunnen echter met betrekkelijk weinig mest toe. Tot de vlinderbloemige gewassen behoorend, hebben ze de eigenschap (zij het ook in mindere mate dan tuinboonen en erwten) om de vrije stikstof uit de lucht op te nemen, in den grond vast te leggen

en tevens tot eigen groei aan te wenden. Wordt nu bovendien veel stikstofhoudenden mest toegevoerd, dan groeit het blad wel welig, maar tot nadeel van de vruchtzetting.

Voor staken of stokken kan men esschen-, elzen-, wilgen- of sparrenhout gebruiken. Ze worden op verschillende wijzen geplaatst. De meest gebruikelijke wijze is, om op een bed van gewone breedte aan beide zijden een rij staken te steken, tegen elkander over geplaatst in binnenwaarts schuinsche richting en elke twee elkaar kruisende staken op een hoogte van nagenoeg 2 Meter vast te koppelen aan een boven de kruispunten aangebrachte dwarsligger. De staken zet men op de rijen 70 c.M. uiteen. Ofschoon iets werkelijker, is het doelmatiger om de staken niet recht tegenover elkaar, maar om en om te zetten, zoodat elke stok afzonderlijk aan den dwarsstaak vastgebonden wordt.

Men kan de staken ook rechtstandig in den grond steken; 50 c.M. van elkaar, op rijen met een Meter tusschenruimte; als maar gezorgd wordt, dat ze elken wind kunnen weerstaan; waartoe ook bovenaan dwarsstaken kunnen aangebracht worden. Uitgezonderd voor vroegdragende soorten, welke minder hoog groeien, moeten de staken een flinke lengte hebben, daar de

stengels of ranken anders bovenaan gedwongen zijn om neer te hangen, waardoor menige bloesem beklemd raakt en verstikt. Het piramidevormig plaatsen van 4 staken, die op den grond een vierkant vormen van een vierk. Meter en eveneens op een hoogte van 2 Meter aan elkaar vastgebonden worden, terwijl dan deze piramiden 30 à 35 c.M. van elkaar komen te staan, verdient over 't geheel minder aanbeveling; daar de gewassen bij het kruispunt te veel opeen groeien.

Men kan ook sterk, hoog rijshout aanwenden. De takken behooren goed in den grond gestoken te worden. Bij gemis van staken en rijzen zijn ook panlatten te gebruiken; die echter aanvankelijk den tuin wel wat ontsieren. Ook kan vrij stevig bindtouw, loodrecht opgespannen, dienen. Een steunsel als touw is voor boonen een zeer gemakkelijk klimmateriaal, maar heeft tegen, dat het rekt en tengevolge daarvan bij wind te veel beweegt; afgezien nog van de moeilijkheid van het opspannen. Het is aan te bevelen, dat de boonen-rijen van Noord naar Zuid loopen, opdat ze gelijkmatig de volle zon ontvangen en de eene rij niet tot schaduw zij voor de andere.

De boonen legt men minstens 10 c.M. van den stok af, boogvormig, in goed

fijngemaakten grond, van snijboonen 5, van slaboonen 7 om elken stok, ter diepte van 2 à 4 c.M.; in lichten, drogen grond dieper dan in kleiachtigen, vochtigen bodem. Bij het leggen der boonen behoort steeds gezorgd, dat een klein gedeelte overschiet, opdat hiermede een paar dagen later een 'nestje' gelegd kan worden, ten einde te voorzien in een te kort aan planten, als mogelijk door de eene of andere oorzaak enkele boonen niet opwassen. Zijn ze om de staken goed boven den grond, dan wordt de aarde er tusschen wat los gekrabbd.

Wanneer de planten op het punt zijn te gaan ranken, doet men goed ze wat aan te aarden. Hierdoor hellen ze tevens een weinig naar den stok heen en de stengels bereiken dezen eerder om er zich aan vast te winden. De boon is een linkswindende plant, ze klimt tegen 'den loop der zon' in, wat bedacht moet als het noodig blijkt om de 'ranken' (stengels) bij het klimmen te hulp te komen, ingeval ze geen houvast kunnen krijgen of losgewaaid neerhangen. Men leidt ze dan bij windstilte voorzichtig om en bindt ze losjes met een droog biesje of bastje aan; vooral bij gladde esschenstaken enz. Stokboonen hebben het liefst een warme, eenigszins beschutte plaats. Bij meer uitgebreide boonenteelt op een open

veld kan, tot keering van sterken wind, aan de buitenzijden een rij pronkboonen dienst doen, die wat meer kunnen lijden. Hiervan zijn de scheeden der witbloeiende, jong geplukt, zeer goed om als snijboonen gebruikt te worden. Het is zeer nuttig om af en toe den grond tusschen de boonen te schoffelen, niet slechts ter verdelging van het onkruid, maar vooral ter krachtige inwerking van lucht en warmte, waaraan boonen zoo groote behoefte hebben. Het gewas heeft soms veel te lijden van het zoogenaamde roest, een soort zwam, die zich betrekkelijk snel uitbreidt. Door de eerste aangetaste bladeren tijdig af te plukken en te verbranden, is dit kwaad soms nog tegen te gaan.

Boonenstaken kan men enkele jaren achtereen gebruiken. Oud geworden zijn ze echter minder goed, met name de ruwe sparren, daar ze de sporen van zwam en andere parasieten vasthouden, die van nadeeligen invloed zijn voor een volgend gewas. Het is dan ook bekend, dat boonen aan nieuwe staken beter groeien dan aan oude. Worden deze gedurende den winter onder water bewaard, dan voorkomt men genoemd gevaar. De gladde, harde Tonkingstokken bieden geen schuilplaats voor parasieten en zijn zeer duurzaam.

Stam Snij- en Slaboonen.

Stam snij- en slaboonen, ook wel stoelen struikboonen geheeten, zijn laagblijvend, gedrongen van groei, missen de oorspronkelijke eigenschap om te klimmen en behoeven alzoo geen steunsel. Stamboonen kunnen iets vroeger gelegd worden dan stokboonen; en ook nog later dan deze, daar de stamboonen in korter groei-periode tot vollen wasdom ontwikkelen. Ze dragen uiteraard minder rijk dan stokboonen, maar kunnen 3 à 4 weken eerder geplukt worden. Voor den vroegsten pluk legt men stamslaboonen, bij zeer gunstig weer, reeds in einde-April en stamsnijboonen in begin-Mei, op een aan de noordzijde beschut bed of zonneberm. Van de stamslaboonen wordt dikwijls als sterke vroege soort gelegd de chocolabruine, of citroengele enz. Deze gekleurde boonen zullen echter niet zoo spoedig vrucht dragen als de witte 'vroege dubbele langscheede', die eerstgenoemde ook in smaak overtreft. Men kan de boonen wel reeds in half-April in den kouden bak of binnenshuis in kistjes leggen. Als de plantjes dan behalve de zaadlobben drie blaadjes hebben, worden ze op de bestemde, beschutte plaats uitgeplant en 's avonds met omgekeerde,

dichtgemaakte bloempotten bedekt; ook kan het bed met rijs belegd en 's avonds daarenboven nog met gaasdoek of zoo iets overtrokken worden. Een vroege leg ter plaatse geeft slechts geringe kans op een goeden uitslag. De vroege teelt is wisselvallig, daar, zoo de boonen al opkomen, de teere plantjes bij koud, vochtig weer wegwijnen. Meestal legt men niet vóór begin- of half-Mei. Wie geen stokboonen teelt, kan de stamboonen met tuschenpoozen van drie weken leggen. De legtijd strekt zich uit tot half-Juli. Dit geldt alleen voor de stam-Slaboonen. Stam-Snijboonen kunnen bezwaarlijk later dan half-Juni gelegd worden.

Op rijen met 40 c.M. tuschenruimte legt men, op een afstand van 30 c.M. van elkander, van snijboonen 2, van slaboonen 3 bij elkaar. Ook kan men op de genoemde rijen de boonen elk afzonderlijk leggen, de snijboonen ruim 15 c.M., de slaboonen ruim 10 c.M. uiteen. Boonen mogen niet diep gelegd worden, daar anders de kiem geen kracht heeft om zich op te werken; in drogen, lichten grond ongeveer ter diepte van 4 c.M., in meer zwaren bodem niet dieper dan 2 c.M. Naar een oud tuinmansgezegde moeten ze de klokken hooren luiden. Voor tusschenteelt zijn overwinterde of vroeg onder glas gekweekte kropsla-

planten geschikt, die echter vroegtijdig op het bestemde bed uitgeplant moeten worden.

Zoals bij de stokboonen reeds aangegeven is, moet de grond los, poreus en voedzaam zijn; echter niet te sterk voedend, daar dan de planten te veel 'in het blad' groeien, ten koste van de opbrengst. Kan men op betrekkelijk schralen grond geen stokboonen telen, stamboonen nog wel. De planten moet men na verkrijging van het vierde blad wat aanaarden en den grond van tijd tot tijd los schoffelen dat den groei zeer bevordert. Vooral bij laten leg is het een vereischte den grond even tevoren goed om te werken. In flink doorwerkten, goed fijngemaakten, frisschen, iets vochtigen grond ontkiemen de boonen spoedig.

Het is al van ouds een vooroordeel, dat Stam snij- en slaboonen niet geschikt zouden zijn voor de inmaak. Ze zijn het wél. Men moet ze echter tijdig plukken, vooral de snijboonen, daar de scheeden, volwassen zijnde, spoedig te stug worden voor het gebruik, inzonderheid bij inmaking. De scheeden van een niet te vroeg gewas zijn hiervoor het meest geschikt, daar de groeitijd dan over 't geheel niet in de groote hitte valt.

Stamboonen.

Met Stamboonen, zonder nadere aanduiding, worden boonsoorten bedoeld, die men teelt voor een oogst van rijpe, gedroogde, gedopte boonen. Kan men soorten als de bekende bruine boon, de gele en andere, mits jong geplukt, ook als slaboonen gebruiken, met peul en al, ze zijn hoofdzakelijk bestemd om gedorscht te worden ter verkrijging van de droge boonen voor winterprovisie. Ze worden veel in het groot geteeld voor den handel. De kwaliteit hangt niet alleen van de soort, ook eenigszins van de gesteldheid van den grond af, waarop geteeld wordt.

De legtijd is de eerste helft van Mei. Men legt regelmatig op onderlingen afstand van 40-50 c.M. 2 boonen bij elkaar, ongeveer 3 c.M. diep. De planten moeten aangeard en de grond af en toe geschoffeld worden. Komt het voor, dat de struiken door hun zwaarte naar één kant overhellen, dan is het aan te raden om ze na verloop van eenigen tijd voorzichtig wat om te leggen, opdat ook de andere zijde profiteeren kan van het volle licht. Wanneer in den nazomer bladeren en boonen beginnen te gellen, is het de tijd om ze op te nemen. Blijven ze te lang groen, dan kan men

de struiken wat lostrekken of ze gedeeltelijk van de bladeren ontdoen, waardoor de groei gestuit wordt. Als veldboonen geteeld, zet men in den oogsttijd de struiken op stapels. Voor eigen gebruik kan men ze beter aan touw of hekwerk enz. ophangen, om ze door zon en wind te laten drogen. Ze worden gedopt of gedorscht als de scheeden zoo droog zijn dat ze rammelen. De boonen tot het gebruik gereed, moeten op een droge, donkere plaats bewaard worden, daar ze, te veel aan het licht blootgesteld, aan malschheid verliezen.

De groene Flageolet-stamboon is een soort die afzonderlijk dient genoemd, wegens de eigenschap dat de nog onrijpe boontjes evenals doperwten gedopt en genuttigd worden. Ze zijn echter ook zeer smakelijk als 'droge boonen'. Men legt de groenkleurige boontjes tegen- of in begin-Juni op een zonnige, zoo mogelijk beschutte plaats.

Pronkboonen.

Pronkboonen of Pronkers ontleenen dezen naam aan haar schoonen bloei. Worden ze hierom op verschillende wijzen ter versiering aangewend, ze zijn ook in den moestuin op haar plaats. Behalve dat ze uitstekend kunnen dienen om open-gelegen

tuinen, waar de gewassen aan veel wind zijn blootgesteld, te beschutten, leveren de boonen, gesneden als snijboonen, een gerecht op dat deze in smaak zeer nabij komt. Dit geldt hoofdzakelijk van de 'witbloeiende langscheede', die voor velen de gewone sinjboon vervangt. Voor een hooge haag pronkers kan men hout gebruiken van schier elke boomsoort. De takken moeten minstens 2 Meter boven den grond uitstaan. Door het aanbrengen van dwarslatten krijgt het geheel meer stevigheid. De boonen legt men in het begin van Mei op een rij, 10 c.M. uiteen, opdat een dicht gewas gevormd wordt. Men kan ook een enkele of een dubbele rij staken zetten, die men, met 4 boonen bij elken stok, 40 c.M. van elkaar plaatst.

Pronkboonen (ook Piet Heinboonen genoemd) hebben veel weerstandsvermogen, tieren in elken goeden tuingrond en groeien en bloeien zelfs nog zeer goed in ongunstige zomers, als andere boonen het niet uithouden. De scheeden zijn korter dan van snijboonen en moeten tijdig geplukt worden, daar ze, meer volwassen, haar malschheid verliezen. Milddragend als ze zijn, verschaffen de witte pronkboonen, vooral voor inrichtingen, een niet te versmaden groente; ook, bij inmaak, voor den

winter. De soorten met roode en bonte bloemen en de nog nieuwe vlinder-pronkboonen (met witte vleugels en zalmrose vlag) hebben meer waarde voor versieringdoeleinden.

Tuinboonen.

Heeft de Tuinboon tal van namen, ze is onder dezen naam en dien van 'Groote boon' het meest bekend. Er zijn verschillende soorten: met gewone lange en zeer lange scheeden van wel 30 c.M.; en ook met korte breede scheeden met slechts 2 of 3 boonen gevuld (de Engelsche). Voorts onderscheidt men nog de 'Witkiem' met witte neuzen of nagels, de Witbloeiende, waarvan de ingelegde boonen blank blijven en ten slotte nog een paar soorten met kleine boonen.

De Tuinboon is sterk van aard, kan heel vroeg gelegd worden, reeds in de tweede helft van Januari, als de grond niet te hard of te nat is. Men legt ze dan op een beschut plekje dicht bij elkaar, om later uit te planten. 's Avonds wordt gedekt met stroo of iets dergelijks. Om zoo vroeg mogelijk vrucht te hebben, kan men de boonen reeds in Januari of begin-Februari ook in den kouden bak laten uitspruiten,

die vorstvrij gehouden en op tijd ruim gelucht moet worden. Dit heeft dan veel voor, wanneer door vorst of sneeuw nog belet wordt om in den vrijen grond te poten. Het uitplanten geschiedt dan zoodra het vriezend winterweer geweken is. Door het verplanten van tuinboonen wordt de bloeitijd vervroegd en de vruchtbaarheid verhoogd.

De algemeene poottijd is Februari-Maart. Ofschoon tot begin van Mei kan gelegd worden, heeft een vroege teelt ver de voorkeur. Bij laten leg groeit het gewas door warm weer te welig, wat tengevolge heeft dat de bloesem afvalt zonder vruchtzetting. De boonen laat men veelal eerst een etmaal in water weken. Tuinboonen behoeven de vrije ruimte om goed te ontwikkelen. Een te dichte stand belemmert de onderste bloesems om vrucht te zetten, door gebrek aan licht en lucht. Men legt de boonen 15 c.M. van elkaar op rijen, in geulen van 4 à 5 c.M. diep, met een Meter tusschenruimte van rij tot rij; of 20 c.M. van elkaar in het verband op twee rijen; terwijl de dubbelrijen eveneens een Meter tusschenruimte krijgen. Deze kan benut worden voor uitzaaiingen van spinazie, snijsla, raapstelen, radijs. Gepoot of geplant op een enkele of dubbele rij

aan den rand van den tuin, kunnen groote boonen nog beschutting geven aan laaggroeiende groenten.

Van alle boonensoorten heeft de tuinboon den krachtigsten grond noodig. Hoewel ze in elken niet te drogen grond groeit, past haar het meest een van nature voedzamen, vrij-zwaren, leemachtigen bodem. In schralen grond mislukt de teelt geheel. De planten moeten wat aangeaard worden als ze flink boven den grond zijn. Tuinboonen worden meestal aangetast door de luis. Daar deze steeds het eerst nestelt in de teere bovineinden der stengels, kan een aanwoekeren voorkomen worden door de toppen af te snijden zoodra dit zwarte ongedierte zichtbaar is. Wanneer men als voorzorgsmaatregel de toppen afnijpt reeds als de eerste schokken of scheeden goed gezet zijn, dan zal dat tevens de verdere vruchtzetting bespoedigen en de groeikracht vermeerderen. Mocht ondanks het toppen later nog luis verschijnen, dan kan men deze met een stevig stomp kwastje of zoo iets op een stuk carton afborstelen.

Tuinboonen hebben van alle boonensoorten de meeste voedingswaarde. Ze moeten tijdig geplukt worden, vooral voor de inmaak. Als de nagels of neusjes zwart worden, zijn de boonen voor dit doel niet

meer te gebruiken. Hoewel de soort 'Witkiem' met betrekking tot het verkleuren der nagels een uitzondering maakt, verliezen deze boonen evenzeer haar malschheid als ze te lang blijven hangen. Bedden waar tuinboonen afgekomen zijn kunnen dienen voor nateelt van winter-andijvie, savoyekool en spruitkool; welke gewassen dan nog profiteren van de stikstof die de boonen hebben achtergelaten.

Boonenkruid.

Boonenkruid is, fijngehakt, een geurig, prikkelend toekruid voor tuinboonen, die er bijzonder smakelijk door worden; mits niet overmatig bijgevoegd. Jong gesneden, worden met de blaadjes ook de stengels gebruikt. De zaaitijd is April-Mei of juist, tegen dat de boonen bloeien. Om bij het inmaken van Augurken te dienen, moet opnieuw gezaaid in het laatst van Juni, daar dit eenjarig kruid spoedig in het zaad schiet. In lichten grond komt het fijne zaad, met weinig of geen aarde bedekt, steeds goed op. Zware grond dient vóór de zaaïng flink bewerkt en 't liefst met wat zand vermengd te worden. Voor wintergebruik snijdt men het loof tegen den bloeitijd af, bindt het aan bundeltjes en

droogt het in de schaduw. Stofvrij bewaard, blijft het jaren lang geurig en goed, voor soep en saus en bij het gebruik van ingelegde snij- en slaboonen, om de inmaaksmak weg te nemen.

Borage.

Borage of Bernage, een eenjarige plant met breede, ruwe, grijsgroene bladeren, prijkt met kleine mooie hemelsblauwe, soms roodachtig-witte bloemen. Ze behoort tot de gezondste kruiden. Mengt men de jonge, sappige bladeren, fijngehakt, door de salade, dan krijgt deze er een komkommerachtige geur en smaak door. Ze dienen ook wel voor kruidensaus. De levendig-blauwe bloempjes worden aangewend ter versiering van kropsla en andere gerechten, ook in vereeniging met de oranjekeurige bloemen van Oost-Ind. kers. Borage-bloempjes geven aan drinkwater een bijzondere frischheid en iets opwekkends. Werpt men bij heet weer enkele in een glas water, dan blijft dit merkwaardig koel; een eigenschap die nog niet te verklaren is. Het zaad wordt in den nazomer of in het voorjaar dun uitgestrooid. De planten moeten onderling 25 c.M. van elkaar staan. Ze worden ongeveer 40 c.M. hoog en bloeien mild en

lang. Bijen zijn belust op de bloemen. Door het neervallend zaad plant Borage menigmaal zich zelf voort.

Bijvoet.

Dit algemeen in het wild voorkomend gewas, in 't buitenland ook wel ganzenkruid genoemd, wordt soms gekweekt voor toekruid bij gebrad, inzonderheid gevogelte. Daartoe snijdt men de toppen der bloeistengels af vóór dat de bloemknopjes zich openen en ontdoet ze zorgvuldig van de kleine en kleinste blaadjes die zich tusschen de knopjes bevinden. Op tijd gesneden, kunnen de stengels, bundelsgewijs in de schaduw gedroogd, lang bewaard worden. Bijvoet is een overblijvende, sterk vertakte plant, die men door scheuring der wortels en ook gemakkelijk door zaaiing kan vermeerderen. Men zaait in het voorjaar, April-Mei, in den vrijen grond en brengt de planten in den loop van den zomer op de bestemde plaats. Ze hebben minstens 50 c.M. onderlingen afstand noodig, daar ze meer dan een Meter hoog worden.

Cichorei.

Cichorei is een bekende tweejarige, samengestelde, lintbloemige plant. Dient de wortel,

geroost en gemalen, als surrogaat voor koffie, de bladeren worden in gebleekten toestand als salade genuttigd; de kropjes van 'Brusselsch witlof' als gestoofde groente. De wortels groeien goed in elken onderhouden, diep-doorwerkten, fijnverkrumelden tuingrond. Een versche, sterke bemesting is nadeelig. In te krachtigen grond groeit het gewas te welig, worden de wortels te zwaar, vertakken ze en maken zijspruiten. Daar bij een te vroege teelt de planten ontijdig doorschieten en minderwaardige wortels opleveren, wordt pas tegen half-Mei gezaaid, op rijen met 25 c.M. tussenruimte. Bij het uitdunnen, als ze circa 8 c.M. hoog zijn, geeft men den planten een onderlingen afstand van 10 à 15 c.M. Het is goed, om den grond tusschen de rijen een paar maal los te schoffelen. De wortels worden in het laatst van October of begin-November uit den grond gegraven en, nadat de bladeren ruim een paar centimeter boven den wortelhals afgesneden zijn, in den kelder of elders 'ingekuild'. De plaats moet eenigszins warm, vooral donker wezen, opdat de uitspruitende bladeren bleek blijven. Men sluit het licht dus zoo veel mogelijk af en giet het geheel wat aan. Laat men de bladeren alzoo in de lucht ontwikkelen, bij Brusselsch witlof niet.

't **B r u s s e l s c h** witlof groeit in een aardlaag, waarmee men de wortels belaadt. Deze drukking is noodig, opdat de bladeren bij de ontwikkeling vrij vast samensluiten ter vorming van de langwerpige kropjes. De uitkomst beantwoordt echter niet steeds aan de verwachting. De oorzaak hiervan ligt niet zoo voor de hand. Afgezien van de gesteldheid van den grond, moet in de eerste plaats de soort zuiver zijn. De echtheid blijkt reeds eenigszins uit de groeiwijze der plant. Zijn de bladeren bijna gaafrandig, met helderwitte hoofdnerf, groeien ze rechtstandig op en neigen ze met de toppen naar binnen, dan heeft men alle kans om later goedgevormde kropjes te kweken. De wortels moeten recht zijn, onvertakt, glad en gaaf, met één hoofdknop.

Ze worden, nadat de langste wortels iets ingekort zijn, rechtop, de kruinen op gelijke hoogte, in een laagje aarde op den grond geplaatst in een warmen kelder, stal of schuur. Men zet ze bijna tegen elkaar aan, op rijen, met tusschenruimten van 10 c.M., die met aarde aangevuld worden. Hierna bedekt men het geheel met een laag aarde, ter hoogte van ongeveer 20 c.M., waardoor men het uitspruitende loof meer dwingt om een krop te vormen.

Men kan de wortels ook in een hoek,

in liggende rijen, een Meter hoog opstapelen, waarbij men zorgen moet, dat tusschen elke rij wortels een laagje aarde komt van minstens 5 c.M. Om de aardlaag, waarin de kropjes gevormd moeten worden, te kunnen aanbrengen, stapelt men de wortelen zóó op, dat elke volgende rij 5 c.M. meer binnenwaarts komt dan de vorige. In het klein kan men de wortels in een kist met zand inkuilen, met een zandlaag er op ter dikte van 20 c.M. Ofschoon niet de doeltreffendste, is dit de eenvoudigste wijze. Men geeft de kist een warme plaats en zorgt dat het zand vochtig blijft.

Ter kweeking van kropjes op het vrije veld, graaft men een greppel met platten bodem, die met wat broeimest bedekt wordt, ter wering van de koude van den ondergrond. Hierop komt een laag lichte aarde, voldoende om de wortels er rechtstandig in te planten; deze worden beladen met een aardlaag ter dikte van 20 c.M., waarin de kropjes moeten opspruiten; de laag aarde wordt daarna afgedekt: voor wintercultuur met 50 à 60 c.M. verschen paardenmest, voor voorjaarsteelt met bladeren. Op lagen, natten grond kan het noodig zijn om met het aanleggen op de oppervlakte te beginnen. Dan wordt echter veel meer materiaal vereischt om het geheel

warm te houden. De wortels kunnen ook met goed gevolg in een gewonen broeibak tot ontwikkeling gebracht worden. Onderin werpt men den paardemest; zoodra deze broeit, komt de laag aarde er op om de wortels in te zetten; die men dan vervolgens met een aardlaag van 20 c.M. (tot dicht aan het glas reikend) bedekt.

De kropjes kunnen ter lengte van 12 à 16 c.M. voor het gebruik worden afgesneden. De wortels zijn daarna waardeloos. Wanneer het Brusselsch witlof om de losse bladeren gekweekt wordt, dan kan meermalen gesneden worden.

Citroenkruid.

Dit kruid heeft een frissche citroengeur. De eivormige, getande bladeren rieken het sterkst tegen den bloeitijd. In den namiddag afgesneden, in de zon of op andere wijze snel gedroogd, kunnen ze lang bewaard worden. Door vochtigheid gaat de kracht van dit kruid voor een deel verloren. Behalve voor andere doeleinden, kan het dienen bij de toebereiding van paling en haring. Het gewas is overblijvend. Door den kruipenden wortelstok groeit het steeds breeder uit, waardoor het noodig is, dat de wortels jaarlijks rondom wat afgestoken

worden. De voortkweeking geschiedt door deze worteldeelen opnieuw te planten. Echter ook door uitzaaiing. Men kan in April in den matig warmen bak zaaien ter latere uitplanting of bij gunstig weer in Mei in den vrijen grond. De planten behoeven een zandigen grond, een zonnig plekje en minstens 30 c.M. plaatsruimte ter ontwikkeling.

Dessertblad.

Hoewel niet tot de eigenlijke kruiden behoorend, is *Malva crispa* toch ook in den moestuin op haar plaats. De mooiegevormde, fraaigekrulde groote groene bladeren worden aangewend om als 'dessertblad' vruchtenschalen te versieren, ten einde de fruit bekoorlijker te doen uitkomen. De zaaitijd is einde-April of Mei. Hetzij uitgedund of uitgeplant wordt, de onderlinge afstand der planten moet nagenoeg een halve Meter zijn. In voedzamen, niet te zwaren grond, eenigszins in de schaduw, ontwikkelen ze tot sierlijke, piramidale gewassen, van meer dan twee Meter hoog. De groote bladeren zijn het best voor het doel geschikt. En daar de bladeren kleiner worden naarmate de planten hooger opgroeien, kan men desgewenscht, met tussenpoozen, meer dan eens zaaien.

Dille.

Dille is een eenjarige plant, met langen bloemstengel, die, bijna uitgebloeid, met de onrijpe zaadkroontjes gebruikt wordt bij het inleggen van Augurken. De bloemschermen zijn kleiner dan die van Venkel en kunnen deze zoo noodig ook vervangen. De jonge fijnverdeelde blaadjes zijn als toekruid bij salade, in saus enz. te gebruiken. Rijpe zaden kunnen dienen bij de bereiding van zuurkool, die er een aangename smaak door krijgt, mits in geringe hoeveelheid bijgevoegd. De zaaitijd is April. Den planten geeft men bij het uitdunnen een onderlingen afstand van 20 à 25 c.M. Om ook in den nazomer jong, frisch groen loof te kunnen snijden, moet nog eens in Juni gezaaid worden. Voor Dille is een zandige grond beter dan een zware. Ze zaait zich zelf. Laat men een plant onafgesneden staan of legt men een paar stengels met gerijpt zaad op een bed, dan verschijnt in 't volgend voorjaar een aantal Dilleplantjes; die zelfs zóó de overhand kunnen nemen, dat ze als onkruid behandeld moeten worden.

Dragon.

Dragon uit zaad gekweekt heeft weinig of geen waarde. Het ontbreekt haar te

zeer aan de fijne geur, waardoor de echte Dragon zich kenmerkt. De plant-dragon schiet niet in het zaad; ze wordt alleen door verdeeling van den wortelstok en ook wel door stekken vermenigvuldigd. De smalle, lancetvormige, donkergroene bladeren geven een geurig, smakelijk toekruid bij sla, bij zuren als augurken, uitjes enz. Te vette, vochtige gronden, teveel schaduw zijn van nadeeligen invloed op het aroma van Dragon. Ze behoeft een zonnige plaats en een vrij drogen, niet te vruchtbaren bodem. Een paar planten zijn voldoende voor een niet te groot gezin. Ze kunnen jaren achtereen op dezelfde plaats blijven staan en groeien steeds breder uit door zijscheuten die gemakkelijk wortelschieten. Bij het afsnijden der bladeren drage men zorg, dat de wortelstok der planten niet losraakt. Ook al heeft men voorshands geen behoefte aan dit kruid, moet men het in den zomer toch een paar keer afsnijden, opdat telkens nieuw frisch blad ontwikkelde. Gedroogde stengels blijven jarenlang goed en geurig.

De door zaaiing gekweekte Dragon heeft meer dofgroene bladeren. Men zaait in den bak of bij gunstig weer in April-Mei in den vrijen grond, bedekt het fijne zaad met zeer weinig aarde en houdt den grond vochtig.

Erwten.

Doperwten en Peulen.

Erwten als groenten worden in twee hoofdgroepen verdeeld: de Doperwten, waarvan de gedopte, onrijpe erwten gebruikt, en de Peulen die met peul en al genuttigd worden. Is in de groei- en bloeiwijze weinig of geen verschil, de vruchten zijn vrij goed van elkaar te onderscheiden. De scheeden van doperwten zijn bolronde, harde omhulsels; die van peulen zijn zachter, dunner, gebobbeld door het dijen der zaden, die vanbuiten wel te tellen zijn. Breekt men een doperwtscheede door, dan zijn de beide helften nog eenigszins met vezels aan elkaar verbonden, wat bij de peul niet het geval is. De doperwten onderscheidt men in soorten met gladde en met gerimpelde erwten (in drogen staat). Laatstgenoemde zijn de Engelsche marrow-erwten, die, groen-gebruikt, groot, mergachtig-zacht en zoet zijn, wegens geringer gehalte aan zetmeel. Ze verdienen in het bijzonder voor de zomerteelt aanbeveling. De soorten met gladde, meest kleinere erwten zijn over het geheel vruchtbaarder. De onderscheidene erwtensoorten loopen in hoogte van den groei weer zeer uiteen. Worden de stam- of kruipdoppers en stampeulen niet hooger dan een voet, de

hoogstgroeïende bereiken wel een lengte van twee Meter.

De erwt is sterk, verdraagt eenige graden vorst, zoodat men met de teelt zeer vroeg kan beginnen. Om zoo vroeg mogelijk vrucht te hebben, moet reeds in het laatst van Januari in den kouden bak gezaaid worden. Men legt de erwten dicht bij elkaar en dekt ze met een laagje aarde van ruim twee centimeter. De bak moet vorstvrij gehouden en na het opkomen der erwten goed gelucht worden. Tegen het einde van Februari neemt men bij gunstig weer het raam er af. Bij gemis van een bak kan men de erwten bijna even vroeg zaaien op een goed gelegen plekje, dat men tegen kouden wind met planken omsluit en met stroo of iets dergelijks vorstvrij afdekt. Den vroegst uit te planten erwten geeft men een beschutte plaats, anders treft het vóórkiemen en kweeken geen doel. Men plant deze erwten 3 c.M. van elkaar of om de 8 c.M. drie plantjes bijeen. De tijd van plukken kan men nog enkele dagen vervroegen, door de toppen der planten af te nijpen als de eerste vruchten gezet zijn.

Indien de gesteldheid van den grond het toelaat, kan in den loop van Februari reeds buiten op de bestemde plaats gelegd worden. De teelt van een legging vóór einde-Februari

is echter wisselvallig. De algemeene zaaitijd is einde-Februari, Maart en April. Ofschoon deze zich uitstrekt tot in Juli, komt van een late teelt gewoonlijk niet veel terecht, althans niet met warm, droog zomerweer. Voor den laten leg blijken nieuw-geogste erwten het best te zijn; dus de erwten van een vroege soort, die pas geogst en gedroogd zijn. De vroege cultuur is het meest aan te bevelen, vooral voor lichten grond. Voor opeenvolgenden pluk legt men de erwten telkens als de te voren gezaaide goed boven den grond zijn. Bij het nagenoeg terzelfder tijd zaaien van vroege, middelvroege en late soorten volgen de opbrengsten vrijwel op elkander. In gemaakte geulen van circa 4 c.M. diep (in drogen grond of bij laten leg een paar centimeter dieper) worden de erwten dun uitgestrooid, zóó dat ze ruim een paar c.M. van elkaar komen te liggen. Daarna worden ze met de losgemaakte aarde bedekt en wat aangedrukt. Om vogels te weren is er geen beter middel, als den grond even boven de oppervlakte te overspannen met zwart garen. Wanneer men de erwten na zonsondergang legt en geen korrels bloot laat, bemerken de musschen ze niet en laten ze vooreerst met rust. Als de planten ongeveer een handbreed hoog zijn, worden ze een weinig aangeaard.

Uitgezonderd de stam-soorten, moeten de erwtenplanten goed gesteund worden, waartoe rijshout wordt gebruikt. De hoogte van den groei bepaalt eenigermate de lengte van de rijzen. Om deze gemakkelijk in den grond te kunnen steken, worden de onderreinden wat aangepunt. Het best is om de rijen in de richting van Noord naar Zuid te leggen. Wanneer ze van Oost naar West loopen, plaatst men de takken aan de zuidzijde van de erwtenplanten, daar deze bij het opgroeien naar den zonkant heen-hellen en de ranken zich hierdoor beter aan het rijs vasthechten. Het is meestal noodig, dat de open gedeelten aan de onderzijde der rijzen nog met takjes aangevuld worden. De groeihogte geeft eenigszins aan hoe ver de rijen van elkaar verwijderd moeten zijn; minstens een Meter. Men kan de tusschenruimten beter te groot dan te klein nemen, daar deze toch kunnen dienen voor de teelt van spinazie, raapstelen enz. en later voor een navrucht als komkommers. Vooral in ingesloten tuinen is het noodzakelijk dat tusschen de rijen veel ruimte open gelaten wordt voor licht en luchttoevoer. Eén regel rijs kan ook twee erwtenrijen steunen. Men legt deze dan 20 c.M. van elkaar en steekt de takken daar tusschen. Is door plaatselijken toestand moeielijk rijs

te bekomen, dan kan ijzergaas met wijde mazen heel goed dienst doen. Eischt het aanschaffen een wat grootere uitgaaf, op den duur is het minder kostbaar dan rijshout, dat niet veel langer dan een paar jaar stand houdt. Aan de uiteinden der erwtenrijen en zoo noodig in het midden worden paaltjes in den grond geslagen, waaraan het gaas met krammetjes bevestigd wordt. De ranken hechten er zich bijzonder goed aan vast. Men moet de stengels af en toe wel wat te hulp komen, maar dit is ook wel bij rijshout noodig. Gedurende den winter opgerold bewaard, is dit gevlochten ijzerdraad zeer duurzaam.

Erwten groeien goed in elken onderhouden tuingrond, op een open, luchtige, zonnige plaats. Een voedzame leembodem is de beste. Versche stalmest schaadt de vruchtbaarheid van het gewas en maakt het vatbaarder voor het 'wit'. Nieuwe grond is uitstekend. Wisselbouw is een vereischte. Wanneer men jaren achtereen op dezelfde plaats erwten teelt, dan wordt de grond wat men noemt 'erwtenmoê'.

Een bekende ziekte der erwten is het zoogenaamde 'wit' (meeldauw), een woekerende zwam, waardoor het gewas een onnatuurlijke tint krijgt en met onvruchtbaarheid geslagen is. Een zwavelbloem-

bestuiving bij zonnig weer kan nog wel eens helpen. Bij laten leg staan de erwten meer aan het gevaar bloot door dit euvel aangetast te worden, dan bij vroege cultuur.

Capucijners.

Capucijners zijn hierin van de andere doperwten onderscheiden, dat de erwten of zaden in drogen toestand meest grauw en bruin zijn en zeer geschikt voor wintergebruik. Ze worden echter evenals alle doppers ook onrijp-gedopt genuttigd. Het gewas is over het geheel grover. De bloemen van enkele soorten zijn paarschkleurig. Een schier algemeen kenmerk is, dat de oksels der bladeren paarschachtig getint zijn. De witte capucijner wijkt echter hierin van de andere soorten af. Als doperwt, onrijp gebruikt, is deze soort (van Engelschen oorsprong) malsch en zoet van smaak, het meest overeenkomend met de gerimpelde doperwten. Ze is zeer goed voor de inmaak, mits jong geplukt, daar anders de schillen der erwten hard worden. De wijze van telen van capucijners komt geheel overeen met die der gewone doperwten. De stam-capucijners, die evenals de stam-doppers geen rijshout behoeven, worden ook gelijk deze gekweekt.

Stam-Doperwten en Peulen.

Stam- of Kruiperwten zijn, zooals de naam aanduidt, laagblijvend, struikachtig, gedrongen van groeiwijze. Ze behoeven geen rijs tot steun, zoodat ze dus rankerwten kunnen vervangen als geen rijshout te bekomen is. Hoewel voor de erwteenteelt een ruime, luchtige plaats te verkiezen is, heeft de vroegste teelt beschutting noodig, welke aan stamerwten uiteraard meer ten goede komt dan aan de hoergroeiende soorten. Deze geven weliswaar grooter opbrengst, maar kunnen bij gelijktijdige legging nooit zoo vroeg zijn als stamsorten, die eerder in bloei komen. De erwten legt men in voldoende-vochtigen bodem niet dieper dan 2 à 3 c.M. Bij laten leg in drogen grond wel twee- of driemaal zoo diep. Men kan ze in geulen, 30 c.M. van elkander, dun uitstrooien, derwijze, dat de erwten circa 5 c.M. van elkaar komen te liggen. Ook worden de rijen wel getrokken op evenwijdigen afstand van 40 c.M., waarin men dan, 20 c.M. van elkaar, telkens 3 erwten bijeenlegt. De leggingstijd loopt van einde-Februari tot Mei. Evenwel kan de vroege soort 'Wonder van Amerika', in het laatst van Mei of begin-Juni gezaaid, nog een vrij

goed beschot opleveren in Augustus of begin-September.

Hysop.

De naam van dit bittere kruid is overbekend. Hoewel herkomstig uit warme, rotsachtige streken, is deze lipbloemige plant hier te lande bestand tegen streng winterweer. Ze wordt ongeveer een halve Meter hoog, bloeit sierlijk, is aangenaam van geur, doch bitter van smaak. Als in Augustus-September de eerste blauwe bloemen zich openen, worden de stengeltoppen met de bladeren afgesneden, die als toekruid kunnen gebruikt worden; aan bundels gedroogd, ook in den winter. Kan men dit gewas in het voorjaar door verdeeling van den wortelstok vermeerderen, meestal geschiedt dit door zaaïng. Het zaad strooit men in April uit en bedekt het met weinig aarde. De planten hebben een onderlingen afstand noodig van 35 c.M. Ze tieren in een lichten, drogen, kalkachtigen bodem, op een zonnige plaats.

Kardoen.

De Kardoen, die alleen door zaaïng wordt verkregen, is nauw verwant aan de Artisjok. In aard en vorm met deze bijna

geheel overeenkomend, groeit ze hooger en breder uit. Is ze met haar lange, fraaigevormde, zilvergrijs-groene bladeren een bij uitstek schoone sierplant op het gazon, ze wordt ook in de moestuinen van buitenplaatsen gekweekt ter verkrijging van een groente, verschaft door de gebleekte hoofdnerven der bladeren. Daar de Kardoen geen bloemstengel mag vormen, wordt ze, in vergelijking met de Artisjok, laat uitgezaaid. In het begin van Mei legt men midden op een bed, op geregelden afstand van 80 c.M. à 1 Meter, telkens 3 of 4 zaden bij elkaar, ter diepte van minstens 5 c.M. Van elk groepje laat men slechts één plant, de sterkste, doorgroeien. De overtollige zaailingen worden weggesneden, niet uitgetrokken. Dit gewas heeft ter krachtige ontwikkeling veel voedingsstof nodig. De grond moet diep doorwerkt en sterk bemest zijn. Voor zwaren, taaien grond is een toebereiding met compost uitnemend. In den eersten tijd kan op de bedden nog een laagblijvende groente als spinazie, kropsla enz. geteeld worden. Moet men bij droogte zorg dragen voor een flinke begieting, bij meer volwassen planten behoeft dit niet meer, daar ze diep inwortelen en bovendien door hare bladeren den grond beschaduwden.

Tegen half-September kan men met het bleeken beginnen en dit bij opvolging doen tot half-November. Op een drogen dag worden de planten vrij stevig, doch in het midden niet te vast, opgebonden; waarbij men de uiteinden der bladeren wat kan inkorten. Daarna omhult men het gewas met lang stroo, bindt dit goed bijeen en aardt het rondom een voethoogte aan, om het geheel meer vastheid te geven. Hoe dichter de mantel van stroo is, des te beter worden, door algeheele afsluiting van het licht, de hoofdnerven gebleekt, die na ongeveer drie weken malsch zijn voor het gebruik. De buitenste stelen zijn minderwaardig. Te lang ingepakt, zijn ze aan rotting onderhevig, zoodat men het opbinden naar behoefte moet regelen. De gebleekte vleezige stelen kunnen in een koelen kelder onder een natten doek enkele dagen goed blijven. Tegen vriezend weer niet bestand, moet men vóór dat de vorst invalt, de nog te veld staande planten, volwassene en achterlijke (van vuile bladeren ontdaan) opbinden en met kluit uitsteken, om ze in een donkere, luchtige, vorstvrije ruimte te laten bleeken. Zoodoende kan men tot Januari voorraad van eetbare stelen hebben. Ze worden als Asperge toeberaid. De soorten met bladeren zonder stekels

zijn de beste, zooals de Spaansche Kardoen, die het meest wordt gebruikt. Het schijnt weinig of niet bekend te zijn, dat de vleezige hoofdwortel even fijn van smaak is als de bladstelen.

Kervel.

Kervel is een schermbloemige, eenjarige plant met teere, diep-ingesneden, lichtgroene bladeren, die een welsmakend, welriekend toekruid geven voor soep, saus en sla, inzonderheid andijviesla; mits in geringe mate bijgevoegd. De soort met fijngekruld loof is te verkiezen boven de gewone. Ze is sierlijker, vroeger en voller van gewas. Daar de bladeren van in het zaad schietende kervel weinig of geen waarde meer hebben, moet, om heel den zomer jong, frisch blad te kunnen snijden, meermalen gezaaid worden. Men zaait van Maart af, bij opvolging, tot Augustus toe om de drie, vier weken een kleine hoeveelheid; in Juni-Juli op een beschaduwde plaats. Kervel groeit goed in elken niet te drogen grond. In den nazomer schiet ze zelden meer in het zaad. Op een beschutte plaats is ze tegen een niet te nijpenden winter wel bestand, doch door kou verkleurt het blad en gaat de kracht te loor. In Augustus in den kouden

bak gezaaid en bij strenge vorst beschermd, behoudt het loof zijn kleur en geur.

Knoflook.

Knoflook, vroeger ook Knooplook geheeten, is een uit het Oosten herkomstige, zeer sterk smakende looksoort, die als krachtig toekruid o.a. bij vleeschgerecht gebruikt wordt en meest bij de Israëlieten bekend is. In vergelijking met de sjalot, wordt Knoflook weinig gebruikt. Het onderscheidt zich daarvan, dat de aan elkaar gegroeide bolletjes door een gemeenschappelijke witte of roodgetinte huid omsloten zijn. Bij de planting moet dit vlies gebroken en de bolletjes losgemaakt worden, elk met een deel van den wortelbodem. Tegen of in April poot men deze dunne klauwtjes, elk afzonderlijk 4 c.M. diep, op een onderlingen afstand van 15 c.M. Knoflook verlangt een lossen, voedzamen, eenigszins vochtigen leemgrond. In drogen grond zou men het best reeds in den herfst kunnen planten. Op zwaren, lagen grond worden de klauwtjes ondiep geplant, daar ze anders weggroten. Wanneer de bloemstengels en bladeren geel worden, neemt men de nu weer samengestelde bollen uit den grond, wast ze, als ze vuil zijn, goed af,

en hangt ze op met de lange stengels, aan bosjes saamgebonden, om enkele dagen te drogen. Gedurende den winter worden ze op een vorstvrije, koele plaats bewaard.

Komkommers.

Het Komkommergeslacht telt een aantal soorten, met gele, witte en groene vruchten, verschillend van vorm en grootte. Hier te lande gebruikt men de gele Komkommers het meest. De lange gele tros- is een uitnemende soort voor den vrijen grond; hoewel de extra lange gele Amsterdamsche broei-komkommer hiervoor mede uitstekend kan dienen. Men zaait na half-Mei; niet alle zaden of pitten tegelijk, opdat bij mislukking door ongunstig weer of ongedierte opnieuw kan gezaaid worden. Men kan ook bij voorbaat terzelfder tijd een gedeelte binnenshuis op een warme plaats in potten laten kiemen. De pitten worden op een overlanschen regel midden op het bed, ongeveer 10 c.M. van elkander, uitgelegd, goed ingedrukt en met aarde bedekt. De planten moeten nagenoeg een halven Meter van elkander komen te staan, zoodat later uitgedund moet worden. Een andere wijze is, om op afstanden van één Meter 3 planten driehoeksgewijze (met wat tusschenruimte)

bijeen te hebben. Ook bedden met groenten als vroege wortelen enz. zijn hiervoor geschikt, indien op afstanden van één Meter middenin eenige ruimte wordt gemaakt. De grond moet goed voorbereid worden, b.v. met compost, daar de pitten in fijnemaakte aarde het best ontkiemen. Men kan ook zeer goed tusschen erwten of tuinboonen zaaien. Deze gewassen geven eenige beschutting en na den oogst wordt het stroo op het bed uitgespreid, waardoor men voorkomt dat de komkommers bij regen vuil worden. Erwtstroo door het 'wit' aangetast, mag echter niet worden aangewend. Ook kan men rijshout op het bed leggen, wat vooral op vochtigen grond aan te bevelen is.

Om in half-Mei te kunnen uitplanten, legt men de pitten reeds in het begin van April in potten en geeft dezen een warme plaats. Als de planten nagenoeg een halve decimeter groot zijn, en het weer nog niet toelaat om ze buiten te brengen, worden ze verplant in potten (3 in een gewone bloempot), die in een kouden bak moeten komen of althans op een plaats waar men goed kan luchten. Bij het ter plaatse uitplanten moet gezorgd, dat de wortels een flinke kluit vochtige aarde houden. Pas buiten-gebrachte planten zijn zeer gevoelig

voor koud, ruw weer, zoodat het veel waard is, als men dan enkele warme dagen treft. Door ongunstig weer hebben jonge planten soms zóó te lijden, dat ze in geen weken den groei hervatten. Het buitenbrengen der planten moet dan ook niet zelden tot einde-Mei uitgesteld worden. Doet men de moeite elke plant of elk groepje met 4 plankjes of steenen te omsluiten en met een glasruit te dekken, dan hangt men minder van het weer af; als dan maar gezorgd wordt, om bij felle zonneschijn te luchten, daar anders de planten verbranden.

Komkommers groeien het best op een diep-omgewerkten, lossen, niet te vochtigen, vooral voedzamen grond, op een warme, zonnige plaats, zooveel mogelijk beschut. Op een plek waar koude winden vrij spel hebben, tieren ze niet. Hooge gewassen als erwten en stokboonen kunnen ook ter beschutting dienen. In minder krachtigen grond kan men vloeimest (gier) geven, die echter wel meer dan een voet van de planten verwijderd moet blijven. Schrale leem- of veengrond is met hoendermest goed te maken. Voor lichten, zandigen grond is beer een beste mest, indien deze in het najaar ondergebracht is. In lagen, kouden, zwaren bodem graaft men een voor van

nagenoeg een voet diep. Deze vult men gedeeltelijk met paardenmest, waarop een laagje zachte goede aarde komt. De mest geeft den planten eerst warmte en later voedingsstof. Bij warm, droog weer moet 's avonds goed gegoten worden, echter zonder de planten te raken. Toch mag men met het gieten niet overdrijven, daar te veel water een te sterke bladontwikkeling doet ontstaan tot nadeel van de vruchtzetting. Men kan hier en daar bloempotten ter halver diepte op het bed ingraven en af en toe met water vullen. Na het vijfde blad worden de planten wat aangeaard.

Het is zeer nuttig om de loten der planten, als ze ongeveer 6 bladeren hebben, boven het derde blad af te nijpen (in te korten), opdat zich zijscheuten ontwikkelen, die over 't geheel meer vrouwelijke, vruchtzettende bloemen geven. De scheuten moeten zoo gelijk mogelijk over de oppervlakte gronds verdeeld worden. Aan één plant laat men hoogstens een dozijn vruchten. Voor wie nog van meening is, dat komkommers rijp moeten zijn voor het gebruik, zij medegedeeld, dat zoowel de groene als de gele vruchten in elke grootte goed zijn om genuttigd te worden. Komkommerplanten worden bij aanhoudend ongunstig weer spoedig aangetast door een ziekte, 'vuur'

of 'spikkel' genoemd, die door een zwam wordt veroorzaakt.

Hebben alle komkommersoorten eenigszins de eigenschap om te klimmen, de Japansche Klimkomkommer heeft die in hooge mate. Om deze neiging te ondersteunen zaait of plant men bij rijshout, tegen schutting enz. of steekt men om elke plant driehoeksgewijs drie stokken en bindt deze hoog aan elkaar vast, om alzoo pyramiden te vormen, die met loof bekleed en vruchten behangen een mooi effect maken. Proeven hebben bewezen, dat deze milddragende soort met groene, welsmakende vruchten minder gevoelig is voor ongunstig weer.

Kool.

Bloemkool.

Bloemkool, een der edelste groenten, stelt aan den grond hooge eischen. Om volwassen bloemkool te telen, groot en vast, blank en fijn, is een vette grond noodig. Ze groeit uitstekend in een van nature voedzamen, vochthoudenden, daarbij goed bemesten, diep doorwerkten leem- of kleigrond. Evenwel is ook zelfs vrij lichte zandgrond geschikt, indien voor sterke bemesting en begieting kan gezorgd worden.

Men kan voor de planten groote gaten maken en ze in koemest of compost zetten. Hoewel bloemkool langdurig-heerschende zonnehitte slecht verdraagt, behoeft ze niettemin de volle zon; en een vrij open terrein; in te veel ingesloten tuinen tiert ze niet. Alleen bij de vroegste cultuur geeft men den planten het liefst een beschutte plaats. Voor die teelt neemt men overwinterde planten, zoogenaamde weeuwen. Men zaait dan in den vrijen grond in het begin van September en zet de planten in October, als ze circa 4 blaadjes hebben, op 8 c.M. onderlingen afstand in een bak (vrij dicht bij het glas), die vorstvrij gehouden en op tijd gelucht moet worden. Het glasraam wordt er opgelegd, als de vorst dreigt in te vallen. Met het oog op een achtereenvolgend gebruik is het niet aan te raden, om in het voorjaar alle planten gelijktijdig uit te planten, tenzij men dan een gedeelte de gunstigste plaats en extra-vloeimest geeft. De planttijd is Maart en begin-April. Van deze vroege teelt kan men in het gunstigste geval in begin-Juni bloemkool hebben. De tweede zaaïng heeft plaats in den kouden bak in Januari-Februari. Tusschen grond en glas moet slechts 10 c.M. ruimte zijn, om het 'rekken' der planten te voorkomen. Vorstvrij gehouden, zijn deze

omstreeks half-April ter uitplanting geschikt. Bij het verplanten moet nauwkeurig worden toegezien of de planten goede harten en gave wortels hebben.

In den vrijen grond zaait men vroege soorten in de tweede helft van Maart, de late: in begin- of half-April. Zelfs kan desnoods nog tegen of in Juni gezaaid worden; dan komt echter alleen een vroege soort in aanmerking. Voor de uitzaaiing wordt niet zelden een te kleine plek genomen, wat ten gevolge heeft, dat de planten door gebrek aan ruimte spichtig opgroeien en bij uitplanting niet stevig genoeg zijn. Ter bestrijding van aardvloer worden bij de cultuurbeschrijving van Witte kool een paar middelen aangegeven. Ook kan met goed gevolg rondom het zaaisel een rand Meiraap of Sterrekers gezaaid worden, daar het insect de koolplanten dan meer met rust laat, omdat het aan de raap- en kersplantjes de voorkeur geeft.

De plantruimte voor bloemkool is naar gelang van de grootte der soort: voor vroege 50-60 c.M., voor late 70, voor reuzen wel 80 c.M. Tusschen de rijen vroege bloemkool kan men spinazie, kropsla, raapstelen, radijs telen. Mag het gieten bij de uitplanting in meer of minder drogen grond niet nagelaten worden, ook later is het bij

langdurige droogte nodig ter bevordering van den groei. Echter mag nimmer op de zich vormende bloemkoolen gegoten, omdat deze er vlekkelig, rottig door worden. Daar felle zonneschijn een nadeeligen invloed heeft op de vastheid en blankheid der bloemkool, is het noodzakelijk dat men deze tijdig dekt door een paar hartbladeren binnenwaarts te buigen, waartoe de hoofdnerf geknakt wordt. Voor de latere soorten is dit meer vereischte dan voor de vroege, daar deze over 't geheel meer hartbladeren vormen, zoodat de kleinere koolen van nature vrijwel beschaduwd zijn. Wanneer de vrucht niet blank is, duidt dit dikwijls op gebrek aan voedsel en vocht. De grond moet tusschen de planten meermalen met schoffel of hak losgemaakt worden; vooral bij de teelt op kleigrond. Zoo mogelijk worde bloemkool vroeg in den morgen, als de dauw er nog op ligt, gesneden. Men kan volwassen koolen niet op het veld laten staan, daar ze dan beginnen te 'schiften'; d.w.z. dat, door tevergevoerde ontwikkeling der bloembundels, de vaste witte schijf uiteengroeit.

Reuzen-bloemkool kan men soms nog in December snijden. De kans is wel klein, daar ze slechts enkele graden vorst verdraagt.

Om meer zeker te zijn zoo laat nog voor-

raad te hebben, worden de planten in October, zoodra de kool in het hart goed zichtbaar is, in een ontruimden bak of op een lichte, luchtige, vorstvrije plaats met groote kluit ingekuild. Ontdaan van de buitenbladeren en rechtstandig tegen elkander geplaatst, groeien ze door en leveren nog tot midden in den winter beste bloemkool op, zij het ook minder mooi dan die van het vrije veld. Een laatgezaaide vroege soort, zooals de Erfurter, is hiervoor niet geschikt.

Bij de koolteelt heeft men vaak te kampen met den zoogenaamden knolvoet, een knobbelziekte aan de wortels, die door een slijmzwam veroorzaakt wordt. Daar deze veelal in den grond achterblijft, kan men in geen paar jaar kool op die plaats telen. Wisselbouw is noodzakelijk. Aangetaste planten moeten verbrand worden. Het beste bestrijdingsmiddel is eene bemesting met kalk: 40 K.G. per Are. Een rupsenplaag kan men het best voorkomen door de geelbruine eitjes, die aan de onderzijde der bladeren genest zijn, tijdig stuk te wrijven. Daar geen broed rupsen mag uitloopen, is het noodig om de koolplanten reeds na te zoeken van den eersten dag af dat men de witte vlinders (koolwitjes) gewaar wordt.

Witte en Roode Kool.

Tot de Sluitkool behoort in de eerste plaats de witte kool. Deze onderscheidt men naar groeitijd en groeiwijze, in soorten met platronde, bolronde en spitstoelopende koolen. Kool behoeft een krachtigen grond. Ze gedijt het best in een humusrijken, diep omgewerkten klei- of leembodem, die zelfs bij langdurige droogte nog vocht houdt. Is een flinke bemesting met stalmest noodwendig, ook een later meermalen toedienen van vloeibaren mest bevordert bijzonder den groei. Men overdrijve echter niet. Een al te sterke bemesting van sluitkool kan tengevolge hebben, dat ze te welig groeit en daardoor lossier wordt dan de soort eischt. Is de grond in zoo goeden staat dat geen versche bemesting noodig is, dan komt dit der kool, wat de hoedanigheid betreft, ten goede; het inwendige wordt fijner en malscher en het gerecht smaakt en bekomt beter. Zandgrond kan men echter niet licht te sterk bemesten. En indien bij droogte niet voor voldoende begieting kan gezorgd worden, zal van de teelt weinig terecht komen.

De zaaitijd is verschillend. Voor den vroegsten oogst (Juli en begin-Augustus), moet reeds vóór den winter gezaaid worden:

begin-September. De planten van dit zaaisel worden, als ze 3 of 4 blaadjes hebben, 8 c.M. van elkaar in een kouden bak geplant om te overwinteren. Alleen bij strenge vorst moet gedekt worden. Ruim luchten is een vereischte om korte, stevige planten te verkrijgen. Deze 'weeuwen' kunnen vroeg, meestal half-Maart, uitgeplant worden. Voor de vroege teelt kan men ook in Januari-Februari in den kouden bak zaaien, ter uitplanting in April-Mei. De algemeene tijd van zaaien in den vrijen grond is van half-Maart tot einde-April. Het is noodig om voor de uitzaaiing een voldoende ruimte te nemen, opdat de planten niet te dicht komen te staan, en kort, sterk zijn, als ze op de bestemde plaats worden gebracht. Een zaaisel van kool heeft vaak veel te lijden van de aardvloer, een bladkevertje, dat het gewas wegvreet. Men kan dit springend insect het best verdrijven door een mengsel van droog zand met petroleum; dat zich verhoudt van 5-1; waarmede het bed overstrooid wordt. Een ander bestrijdingsmiddel is, de door dauw bevochtigde planten te bestrooien met tabaksstof, 't liefst uit een fabriek. Overigens is het een vereischte, dat het zaaibed goed vruchtbaar is, daar de planten, naarmate ze krachtiger groeien, te beter tegen een aanval van aardvloer bestand zijn.

Indien bij het opnemen der planten het kweekbed droog is, moet het vóór de uitplanting flink begoten worden.

De onderlinge afstand der planten hangt af van de grootte der soort: voor vroege 60 à 70 c.M., voor late 80 à 90 c.M. Het nu en dan loshakken van den grond is van gunstigen invloed op den groei. Een ziekte als de knolvoet of een vijand als de rups kan de teelt doen mislukken. Bij 'Bloemkool' is over de bestrijding van dit kwaad iets vermeld. Wanneer de kool rijp is, moet ze niet langer op het veld blijven staan, daar anders de krop gevaar loopt te bersten. Dit kan men echter nog voorkomen door de stronk een weinig los te trekken, waardoor de groei wordt gestuit. Als de tijd aangebroken is om de koolen in te oogsten, wat bij droog weer moet geschieden, worden de stronken vlak onder de krop afgesneden. Daar de stronken een schuilplaats voor ongedierte zijn, moeten ze verwijderd, 't liefst verbrand worden.

Het bewaren van roode kool is meer gebruikelijk als van witte kool, daar deze door velen tot zuurkool bereidt wordt. In de koolstreken heeft men voor het bewaren speciale schuren, met weinig licht en veel lucht. Voor eigen gebruik kan men dit op verschillende wijzen doen. De plaats moet nagenoeg

vorstvrij, donker, droog, koel en luchtig zijn. Licht doet ze 'werken', waardoor ze bersten, en een te hooge temperatuur brengt rotting te weeg. Sommige kelders kan men niet voldoende luchten en het is er voor kool vaak te vochtig en te warm. Niet te groote, vastgevormde koolen kunnen het langst bewaard worden. Nadat ze van de losse buitenbladeren ontdaan zijn, kan men ze aan den stonk ophangen. Of ze op een stelling van latwerk een plaats geven. Of ze desnoods piramidaal opstapelen. Vriezend weer geeft droge lucht en is alzoo het best om ze lang te bewaren. Ze kunnen echter ook in den tuin op een droge plaats of in een laag zand ingekuuld worden, met de stronken naar boven. Als dan de vorst dreigt in te vallen, wordt het geheel met blad of stroo afgedekt, zoodat men heel den winter over den voorraad beschikken kan.

R o o d e K o o l wordt op gelijke wijze geteeld als de witte. De plantwijdte is voor groote roode ongeveer 80 c.M. en voor de kleinere 60 c.M. Ze houdt nog wel zoo veel als de witte van een eenigszins zwaren grond. Ze heeft minder van de rups te lijden. Voor wintergebruik is ze duurzamer.

Savoie Kool.

Savoie kool met haar bobbelige bladeren,

die een ineengegroeide vastsluitende krop vormen, verdeelt men hoofdzakelijk in twee groepen; de gele en de groene Savoye, die elk weer onderscheidene soorten tellen. De teelt verschilt weinig of niet van die der witte en roode kool. Ze komt ook overeen wat den eisch van bodem en bemesting betreft. Savoye groeit echter ook op grond die minder goed en op een plaats die minder gunstig is. Ofschoon de sluitkoolsoorten over 't geheel een open terrein behoeven, geeft de savoye ook in ingesloten tuinen nog een goeden uitslag. De grond echter mag niet te droog zijn. Savoye is beter bestand tegen vorst, houdt het langer op het veld uit. Er zijn soorten die een tamelijk strenge vorst verduren, zooals de Bloemendaalsche gele en de Noorsche groene. Men bewaart de koolen op de wijze als bij witte kool wordt aangegeven.

Daar de savoye voor najaarsuitzaaiing minder geschikt is, omdat bij zulke vroege teelt het gewas vaak in 't zaad schiet (vooral bij de groene soort), wordt alleen in het voorjaar gezaaid. Voor de vroegste opbrengst zaait men in Januari onder glas, ter uitplanting in Maart. Omstreeks half-Maart kan een vroege soort op een beschut bed in den vrijen grond gezaaid worden. Voor de late soorten is de zaaitijd April; ter

uitplanting in Mei-Juni, tot Juli. Men geeft den planten een onderlingen afstand van 50 à 60 c.M. voor de kleine vroege en van 70 à 80 c.M. voor de groote late soorten. Savoye kool groeit vrij snel, zoodat zelfs eene uitzaaiing in half-Mei, van een vroege soort, nog kans geeft op een tamelijk goeden oogst.

Spruitkool.

Spruitkool verschaft een der welsmakendste wintergroenten. Geheel verschillend van de andere sluitkoolsoorten, groeit deze op met tal van stengelbladeren, in de bladoksels waarvan zijspruiten ontwikkelen, die de meer of minder vastgesloten kleine kropjes vormen, bekend onder den naam van spruitjes. De tijd van zaaien is ongeveer half-April. Het kan ook nog in Mei. Men neemt er een niet te kleine plek voor, daar het noodig is dat de planten vrij staan. Men kan ze desnoods lang op het kweekbed laten, maar ze mogen niet door te dichten stand spichtig opwassen. De tijd van uitplanten loopt van einde-Mei tot einde-Juli. Voor herfstgebruik plant men zoo vroeg mogelijk. Men zet ze op leeggekomen bedden van vroege groenten enz. De planten moeten de vrije ruimte hebben, op een open,

luchtige plaats, om een goede opbrengst te geven. De onderlinge afstand is 60 à 80 c.M. Bij late uitplanting niet meer dan 60 c.M. In tegenstelling met witte kool enz. mag spruitkool in geen sterk bemesten grond geplant worden, daar ze dan te welig groeit, ten nadeele van de ontwikkeling der spruitjes. Een vette, vochtige kleigrond is niet geschikt. In een voedzamen zand- of zavelgrond is ze op hare plaats. Ze kan zelfs op hoogen zandgrond met kans op goeden uitslag geteeld worden.

Het is een averechtsche handeling om van spruitkool het blad weg te snijden, ten einde de spruitjes beter te doen groeien, daar deze door de bladeren als 't ware gevoed en beschermd worden. Van planten die voldoende in 't blad staan, oogst men het meest. Wanneer omstreeks half-September nog weinig of geen spruitjes verschijnen, is het goed om de kroonbladeren weg te nemen. Deze bladeren leveren nog een smakelijke groente op, zweemend naar savoye kool. In een moestuin waar spruitkool al te veel aan sterken wind is blootgesteld, verdient het telen van een lagere soort de voorkeur. Wat de opbrengst betreft, behoeft deze voor de hooge weinig of niet onder te doen, daar de stengel dichter met bladeren en spruitjes bezet is.

Spruitkool is best bestand tegen de vorst; maar een eenigszins beschutte plaats (niet ingesloten) komt haar gedurende den winter wel ten goede.

Boerenkool.

Boerenkool, met haar kroon van groote, meer of minder gekrulde bladeren, is de sterkste koolsoort, bestand tegen den strengsten winter. Ze is niet kieskeurig, ze neemt elken grond voor lief, ook lichten, hoogen zandgrond en groeit zoo noodig zelfs in de schaduw van vruchtboomen enz. Dit neemt niet weg, dat een plaats in de volle zon, in voedzamen leembodem, de beste is. Op te sterk bemesten grond wordt het gewas te welig, gaat de mooie groene kleur van het blad in den winter te loor, verliest het aan weerstandsvermogen en krijgt de 'moesspijs' een scherpen, bitteren smaak. Terwijl ze van een niet te sterk bemesten, doch besten grond malsch, pittig, welsmakend en beter verteerbaar is. Goed doorvroren Boerenkool is het smakelijkst; daar door de vorst, naar beweerd wordt, in de bladeren een omzetting van zetmeel tot suiker plaats heeft, waardoor juist de eigenaardig-aangename smaak ontstaat.

Men zaait omstreeks half-Mei, niet te dicht, opdat de planten wat langer op het

zaaibed kunnen blijven, als er nog geen grond genoeg beschikbaar is. Ze worden uitgeplant op vrijgekomen bedden van tuinboonen, erwten enz. De onderlinge afstand der planten is 60 c.M. Bij latere uitplanting, in Augustus, 50 c.M., tegen September 40 c.M. Ze hebben zelden te lijden van knolvoet en koolvlieg. Met lage soorten heeft men nog al eens last dat de bladeren zanderig worden. Ingeval volwassen boerenkool een plaats inneemt, die men voor een of ander doel wenscht vrij te maken, dan kan ze desnoods op een afzonderlijke plek ingekuuld worden. De afwijkende rassen met gekleurde bladeren hebben alleen waarde als sierkool.

Snijkool of Snijmoes.

Van de dusgenaamde snijkool (die eigenlijk afstamt van de koolraap) worden de uit den wortelhals ontwikkelde bladeren langs den grond afgesneden. Wanneer de hartbladeren gespaard blijven, kan ze meer dan eene opbrengst geven. In tijdsorde volgt ze op de spinazie. Gelijk deze gestoofd, komt ze in smaak overeen met savoyekool. Zoodra de grond wat opgedroogd is, wordt in Maart op een zonnige plaats gezaaid, in rijen met 15 à 20 c.M. tusschenruimte, ten einde ze gemakkelijk

te kunnen afsnijden. Men doet dit zoodra de planten 3 of 4 bladeren hebben. Op een beschut rabat ontwikkelen ze snel. Door uitzaaiing in den bak is deze voorjaarsgroente vroeger en malscher. Ze heeft dan ook geen last van aardvloo, die haar op het vrije veld niet met rust laat. Er zijn meerdere soorten van snijkool; de meest bekende zijn de gele boterkool en de blauwe Groninger snijkool of snijmoes.

Koolrapen.

Ofschoon koolrapen (in enkele streken rabische knollen genoemd) niet tot de fijne groenten worden gerekend, leveren ze toch voor velen een zeer gewenscht, smakelijk gerecht op. Men kan in Mei zaaien; de beste tijd is echter begin-Juni. De koolraap wordt meestal als volgvrucht op leeggekomen grond van tuinboonen enz. geteeld en uitgeplant als deze opgeruimd zijn. Eigenlijk zou het beter zijn om op de bestemde plaats te zaaien. Hetzij men ter plaatse zaait om uit te dunnen, hetzij op een zaaibed om uit te planten, de grond moet bij droogte vooraf doordringend nat gegoten en na zaaiing zoo mogelijk met natte matten of zakken gedekt worden; wat tevens dient om bij het opkomen de aardvloo, die deze planten al heel spoedig aantast, eenigszins

te weren. Een zaaisel om later daarvan uit te planten heeft vóór, dat weinig dekmateriaal noodig is. Toch moet men niet dicht zaaien, opdat de planten niet gedrongen komen te staan. Ze worden in de tweede helft van Juli of begin-Augustus, 't liefst met regenachtig weer, op de vrijgekomen bedden uitgeplant, op een onderlingen afstand van 40 à 50 c.M., nadat de uiteinden der wortels afgesneden zijn. Dit is bevorderlijk voor den groei der rapen, terwijl daardoor het vormen van sterke zijwortels wordt voorkomen. Bij droog weer moet na de planting aangegoten worden, opdat ze den groei spoedig hervatten.

Koolrapen groeien het best in een diep omgewerkten, vrij-zwaren, vetten, vochtigen grond. Versche mest maakt ze madig, wortelig, stronkerig. In drogen grond worden ze vezelig, stokkerig. Hoe beter koolrapen kunnen doorgroeien, des te malscher worden ze. Van tijd tot tijd schoffelt men den grond tusschen de planten wat los, terwijl dan later tevens het blootzijnde gedeelte der vruchten een weinig aangeaard kan worden, waardoor ze aan malschheid winnen. Nauw verwant aan kool, hebben ze evenals deze te lijden van koolvlieg en knolvoet, zij het ook in mindere mate. Het is daarom te ontraden om ze te telen op

grond waar het vorig jaar een kruisbloemig gewas heeft gestaan. Wisselbouw is steeds aan te bevelen. Is het goed, om de koolrapen uit den grond te nemen wanneer ze als 't ware nog groeiende zijn, toch moet men hiermede niet al te haastig wezen, daar ze tegen het einde der groeiperiode, in 't laatst van October, soms in 't begin van November nog 't meest in omvang toenemen. Vóór de vorst invalt worden ze gerooid en nadat het loof bij den wortelhals afgesneden is, op een koele, vorstvrije plaats, in zand, bewaard; bij minder vorstvrije bergplaats, met bedekking. Ze kunnen tot Mei goed blijven. De gewone gele en de Engelsche groote gele roodkop koolrapen zijn de meest gewenschte soorten.

Glas-Koolrapen.

De Koolrabi of Glaskoolraap (raapkool) is een gewas, waarvan de vrucht, door een knolvormig uitdijen van den stengel, geheel boven den grond groeit. Wordt ze hier weinig geteeld, in het buitenland is het een veel gebruikte en gewaardeerde groente. Glaskoolrapen, mits jong en malsch, aan schijfjes of reepjes gesneden, met enkele hartblaadjes gekookt, geven een smakelijk gerecht. De eerste opbrengst heeft men van

een najaars-uitzaaiing. De planten worden onder glas vorstvrij overwinterd en vroeg in 't voorjaar uitgeplant. Volgt men de Berlijner cultuur, dan moet begin-Maart in den bak gezaaid en tegen half-April op 15 à 20 c.M. onderlingen afstand uitgeplant worden in goed onderhouden lossen, lichten, liefst zandigen grond. Bij onvoldoende vochtigheid wordt gegoten, wat tevens dient ter bestrijding van aardvloer. In begin-Juni kunnen reeds de eerste koolrabi, ter grootte van een kleinen appel, geogst worden. Vervolgens snijdt men, naar behoefte, de grootste er uit.

Na half-Maart kan ook reeds buiten gezaaid worden. Daar Koolrabi niet lang op het veld mag blijven staan, is het, bij gestadig gebruik, aan te raden, om de drie, vier weken een weinig te zaaien tot in Juli. Bij warm weer en droge atmosfeer laat het resultaat echter nog al eens wat te wenschen over. Door traagheid of stilstand van den groei, door gebrek aan vocht, aan voedsel enz., brengen de glaskoolrapen het niet tot malschheid, worden ze vezelig en hard. Zelfs door een herhaaldelijk gieten is dit niet steeds te voorkomen. Door de planten zoo hoog aan te aarden, dat de rapen rondom licht bedekt zijn, weet men deze soms goed te krijgen. In de zomermaanden

is er echter, bij keur van groenten, weinig of geen behoefte aan Koolrabi, zij het ook dat deze, goed geslaagd, fijner is dan de gewone koolraap. Behalve van de vroege bakcultuur, heeft men van de late uitzaaiingen, van einde-Mei af, het meeste succes, daar de vrucht dan grootendeels in den nazomer uitdijt en door de meer vochtige lucht malscher wordt. Een vroege soort als de witte Weener kan men zelfs nog tegen half-Juli zaaien en in de tweede helft van Augustus uitplanten. Indien men zoo mogelijk zorgt, dat deze teelt niet mislukt door de rups, door tijdig de nesten met eitjes of broedsel te vernietigen, dan oogst men hiervan in het najaar kleine, fijne glaskoolrapen. Op een kweekbed moet dun gezaaid, opdat de planten stevig worden. Als ze 4 à 5 blaadjes hebben, plant men ze uit, met vochtig kluitje, op een onderlingen afstand van 20 à 25 c.M. voor de kleine soorten en 30 à 40 c.M. voor de grootere, niet dieper dan ze gestaan hebben.

In schralen bodem zijn glaskoolrapen niet te telen. Ze houden van een voedzamen, eenigszins vochtigen, lossen grond, die in 't vorige jaar goed met verteerden stalmest toebered is. Compost is nog beter, althans op lichten grond. De soorten met kleine vruchten zijn de fijnste, zooals de witte

Weener, die vooral voor de vroege teelt kan dienen, in den bak en buiten, en de witte Dreienbrunnen, die bij uitnemendheid voor den vrijen grond geschikt is, met koolrapen ter grootte van tennaastenbij een vuist. Komen deze soorten op lichten grond het meest tot haar recht, de groote blauwe Goliath kan niet dan op zwaren bodem geteeld worden. De zaaitijd van deze is einde-Mei. De onderlinge afstand der planten 40 c.M. Deze Koolrabi is echter niet zoo fijn als de soorten met kleine vruchten. Over 't geheel zijn de witte fijner dan de blauwe, terwijl deze meer weerstandsvermogen hebben. Van late uitzaaiingen kan men de glaskoolrapen ook gedurende den winter bewaren. Vóór het invallen der vorst, die een zoeten wansmaak veroorzaakt, snijdt men ze af, ontdoet ze van wortels en loof en legt ze in een koelen kelder op vochtig zand uit; of kuilt ze in, met behoud van wortels en hartblaadjes, in vorstvrije voren of binnenshuis in zand.

Kruizemunt.

Kruizemunt, eigenlijk kroeze- of gekroesde munt, is een sterke, overblijvende plant met schier ronde, gekrulde bladeren, die, behalve

voor officinale doeleinden, dienen tot geurig toekruid bij vleeschspijzen enz. Op een luchtige, beschaduwde plaats aan losse bundels gedroogd, kunnen de bladeren lang bewaard worden, zonder dat de kracht verloren gaat. Het voortkweken geschiedt door deeling van den kruipenden wortelstok. Zaad van Kruizemunt is betrekkelijk zeldzaam. Men zaait in Maart in den warmen bak of in Mei bij zeer gunstig weer in den vrijen grond. 't Is het best om het fijne, dure zaad in een zaaipan of pot uit te zaaien en dezen met een glasruit te dekken, opdat de aarde te beter vochtig blijve. De zaailingen moeten meermalen verplant worden. De planten hebben ter plaatse nagenoeg 30 c.M. ruimte noodig. Ze groeien goed in een voedzamen, warmen, doch vochtigen grond. Na vier, vijf jaar is het noodig, dat van de oude planten nieuwe worden gekweekt.

Lavendel.

Deze heesterachtige plant, ongeveer 50 c.M. hoog, met smalle, lancetvormige, grijsviltachtige bladeren, komt weinig of niet als keukenkruid in aanmerking. Ze wordt hoofdzakelijk gekweekt tot het inzamelen van korte stengels met de blauwe bloesems,

ten dienste van de parfumerie. Ze geven een welriekend waschmiddel, dat eertijds reeds door de Romeinen bij het baden aangewend werd. Maar behalve voor Lavendelwater en -olie enz., zijn de bloeiende stengels in gedroogden toestand ook geschikt om tusschen linnengoed gelegd te worden, dat er een aangenamen geur door krijgt, die de mot verdrijft. Men zaait in April en zet de planten later 20 c.M. van elkaar in een zandigen grond. Het is goed, zoo Lavendel om de vijf jaar omgeplant wordt; de wortelstok wordt dan verdeeld ter verkrijging van jonge planten; waarvoor Maart-April de geschikste tijd is.

Lepelblad.

Dit tweejarig kruid, dat aan de zee-kusten in het wild groeit, dient tot artsenij en specerij. De rondachtige wortelbladeren worden echter, behalve in soep, saus en sla, ook op zichzelf als salade gebruikt. De smaak zweemt naar dien van tuinkers. In April-Mei gezaaid, moet de grond steeds vochtig gehouden worden, daar het zaad wekenlang ligt eer 't opkomt. Een plaats eenigszins in de schaduw is een vereischte. Beter is het om in Augustus te zaaien op een beschaduwde vochtig plekje, in voed-

zamen grond. De planten worden uitgeplant op 10 c.M. onderlingen afstand. Ze zijn bestand tegen de vorst en geven reeds vroegtijdig in het voorjaar mooie, malsche bladeren voor het gebruik. Bij voorjaarsuitzaaiing zijn de bladeren na den winter waardeloos.

Lieve-vrouwen-bedstroo.

Asperula odorata is een laaggroeiend, witbloeiend, fijn geurend kruid, dat, vóór den bloei afgesneden, gebruikt wordt ter bereiding van den dusgenaamden Meiwijn, een drank van druiven- of jonge vruchtensap. Gedroogd, geuren de bebladerde stengels nog sterker en kunnen ze dienen om tusschen linnengoed gelegd te worden, tevens ter verdrijving van de mot. Hier te lande zeldzaam, komt dit kruid als 'Waldmeister' in het buitenland in boschrijke streken veelvuldig in het wild voor, meest onder beuken. Het behoeft dan ook een min of meer beschaduwde plaats in met bladaarde vermengden, eenigszins vochtigen grond. Dit overblijvend, zodevormend plantje kweekt zichzelf kruipend voort en wordt door verdeeling van de wortels vermenigvuldigd. Voor een uitzaaiing is geduld noodig. In April-Mei aan den grond toe-

vertrouwd, komt het zaad meestal pas in het volgend voorjaar op. Daartoe zaait men in goed gedraineerde potten, gevuld met zandige tuinaarde vermengd met bladgrond of verse heidearde; en graaft ze op een beschaduwde plekje in den grond. Het is aan te raden om de plantjes in den eersten winter met wat blad te bedekken.

Majoraan.

Majoraan of Marjolein is een lage, gedrongen groeiende, tweejarige plant, die hier als eenjarige gekweekt moet worden. De talrijke stengels zijn dicht bezet met grijsgroene, geurige blaadjes. Alleen de jonge toppen worden als toekruid gebruikt. Men zaait in April in een matig warmen bak of binnenshuis in een zaaipan of pot met zandige aarde. In de tweede helft van Mei wordt uitgeplant op een onderlingen afstand van 15 c.M. in een losse, niet pas bemeste grond. Ook kan men half-Mei op een warmgelegen, beschut plekje zaaien. Het fijne zaad wordt niet met aarde bedekt, slechts aangedrukt en vochtig gehouden. Om steeds jong blad te hebben, moet men meer dan eens zaaien. Voor wintergebruik worden de stengels tijdig afgesneden en, aan

bosjes gebonden, in de schaduw gedroogd. Majoraan speelt in Duitschland een groote rol bij de fabricage van worst.

Melde.

Melde is een eenjarige, hooggroeiende plant, waarvan de bladeren in groentensoep en ook als spinazie kunnen gebruikt worden; met toevoeging van wat zuring. De geelbladerige soort is er het meest voor geschikt. Ofschoon een gezonde groente, wordt Melde toch weinig geteeld, daar de opbrengst in een tijd valt, waarin de moestuin een overvloed van gewenschte groenten oplevert. Men moet de planten, opdat ze niet te veel lijden, schier volwassen laten worden, eer men de bladeren snijden kan en aangezien ze wel anderhalven Meter hoog groeien, gaat daar een geruime tijd mee heen. Het is daarom aan te raden, eerst de te dicht staande planten te verbruiken. Die blijven doorgroeien, hebben onderling een ruimte noodig van 40 c.M. De zaaitijd is April. Wie op deze bladgroente bijzonder gesteld is, moet meer dan eens zaaien, om er langdurig over te kunnen beschikken. Het gewas groeit malscher, naarmate de grond vruchtbaarder is.

Meloenen.

Men verdeelt de Meloenen hoofdzakelijk in Net-meloenen en Cantaloupen. De netmeloenen zijn met een netvormig ineengevlochten grauwe of bruinige, kurkachtige opperhuid overtrokken; en de cantaloupen hebben door de diepe groeven meer uitdijende ribben en over 't geheel knobbels of wratten. Van goede soorten is de schil dun; het vruchtvleesch geurig, sappig en smeltend en van een roode, roodachtig gele, gele, geelachtig groene of groene kleur.

De teelt heeft plaats in een warmen bak, met paardenmest en bladeren aangelegd. De meloenplantjes worden vooraf binnenshuis opgekweekt. Hiertoe legt men in 't midden van Januari de pitten in potten en houdt ze warm en vochtig. Als de zaden opgekomen zijn, is het tijd om den mest in den bak te brengen. Is deze voldoende uitgedampt, dan plant men in het midden onder het raam, waar de grond iets opgehoogd wordt, 2 of 3 plantjes met kluit, zóó, dat ze iets hooger komen te staan dan de oppervlakte der bakaarde. Men laat later slechts één plant doorgroeien, hoogstens 2. Wanneer een plant 3 bladeren heeft, ongerekend de beide zaadlobben, wordt de top met het bovenste blad voor-

zichtig weggesneden. Van de 2 scheuten die zich nu uit de oksels ontwikkelen, leidt men den een naar de bovenzijde en den anderen naar beneden. En later worden de scheuten, als ze minstens 8 bladeren hebben, boven het zesde blad ingekort; wat tengevolge heeft dat weer zijranken ontstaan, die bestemd zijn om vruchten te dragen en evenwijdig geleid worden, opdat ze den geheelen bak betrekken.

Behoeft over 't geheel tegen zon weinig of niet beschermd te worden, na het snoeien is dit wel noodig. De bak blijft dan een paar dagen gesloten. Overtollige ranken verwijdert men; echter niet alle tegelijk, vooral niet waar veel bladeren opgehoopt zijn, daar anders de plant te veel aan de zon is blootgesteld en gevaar loopt te verbranden. Als de vruchten de grootte hebben van een hoenderei, dan nijpt men de rank op twee bladeren boven de vrucht in, opdat alle groeikracht op deze samentrekt. Naar gelang van de grootte der soort laat men 3 tot 8 vruchten doorgroeien. Ter begieting neemt men lauw water en giet zóó, dat de plant vrij blijft. Op lichten grond is het voldoende om dit alleen aan den bovenkant van den bak te doen, daar het water dan wel naar beneden trekt. Bij koud weer giet men 's morgens, bij warm

weer 's avonds. Vereischten zijn een zeer voedzame grond, een hooge warmtegraad en een eenigszins vochtige atmosfeer. Droge lucht veroorzaakt het spin, dat den groei belemmert, waarvan het gevolg is dat de vrucht noodrijp wordt. Het luchten moet op tijd en met zorg geschieden. De ramen worden opengezet aan de tegenovergestelde zijde van den windkant. Tocht is nadeelig. In den bloeitijd, waarin matig gegoten wordt, is het vooral noodzakelijk om bij mooi weer veel te luchten, zelfs de ramen op den dag er af te leggen, opdat het stuifmeel door wind en insecten van de mannelijke op de vrouwelijke bloemen overgebracht kan worden. Soms is de weersgesteldheid van dien aard, dat geen bevruchting plaats heeft en deze kunstmatig moet bewerkt worden. Om rotting der vruchten te voorkomen, legt men ze, als ze een tamelijke grootte bereikt hebben, op een stuk glas of zoo iets. Groote vruchten moeten wel eens een weinig omgedraaid worden. Een vrucht is rijp, wanneer rondom de steel, waar deze is ingeplant, een gleufje ontstaat en ze begint te geuren, Meloenen zijn het smakelijkst als men ze nog een paar dagen in den bak, los van de plant, laat narijpen. Ze kunnen lang bewaard worden.

De teelt in den kouden bak geeft over 't geheel geen beste resultaten. In einde Maart legt men de meloenpitten in een zaaipan of pot op een warme plaats binnenshuis en brengt de plantjes later in den bak, die een zeer gunstige, beschutte, zonnige ligging moet hebben. De vruchten kunnen eerst tegen of in September rijp zijn en door de lange groeiperiode gaat van de fijnheid van smaak wel wat te loor. Voor een snellen groei is zeer voedzame aarde noodig. Evenals in den warmen bak moet ook in den kouden bak gesnoeid worden, ter verkrijging van de vrouwelijke bloemen, die in den regel pas aan scheuten na den tweeden snoei verschijnen. Wanneer de oppervlakte droog is, moet 's avonds gegoten worden met verwarmd water. Het luchten hangt van het weer af. Bij heete dagen moet het raam geheel weggenomen worden.

Mierikswortel.

De Mierikswortel is een overblijvende plant met groote, smalle bladeren en een dikken langen wortel van een sterken, scherpen, niet onaangenaamen smaak; ook peperwortel genoemd wegens de prikkelende, opwekkende eigenschap bij het gebruik als specerij. De vleezige wortel wordt in schijven

of stukjes gesneden en toegevoegd bij het bereiden van verschillende spijzen en zuren. Dit gewas verloochent zijn wilden aard niet. De wortels woekeren soms zóó voort, dat ze schier niet meer uit te roeien zijn. De Mierikswortel wordt nimmer door zaaiing verkregen. De voortkweeking geschiedt behalve door de zijscheuten, zooals bij de teelt in het groot, ook door verdeling van de wortels. Gedijen ze in elken goeden, diep omgewerkten grond, een bemeste, vochtig-zandige bodem is het best. Men kan ze desnoods een eenigszins beschaduwde plaats geven. De planten moeten 25 c.M. van elkaar staan om dikke wortels op te leveren. Ten einde er ook in den winter over te kunnen beschikken, is een bedekking noodig om den grond onbevoren te houden. Doelmatiger is het om het benodigde in het najaar uit te graven en in zand ingekuild, op een vorstvrije plaats te bewaren.

Pastinaak.

De Pastinaak, bij verbastering pinksternakel geheeten, is een groote, vleezige, witte winterwortel, die sterk van geur en zoet van smaak is (zweemend naar knol-selderij) en gedurende den winter, gelijk de gewone roode peen, als groente gebruikt wordt; in

enkele streken bij voorkeur met zoutevisch. Voor soep is zij reeds in den nazomer te gebruiken. Ofschoon het een twee- of meerjarig groot gewas is, wordt steeds in het voorjaar gezaaid, reeds in het laatst van Februari. Men zaait dun uit op rijen met 25 c.M. tusschenruimte en geeft den planten later een afstand van 15 c.M. in de rij. In drogen grond moet na zaaiing meermalen gegoten worden, om te voorkomen dat het zaad onregelmatig opkomt. Hoewel deze witte peen elken grond voor lief neemt, gedijt ze het best in kleiachtigen grond; die diep gespuit en goed doorwerkt moet zijn. Versche mest schaadt. In het late najaar worden de wortelen gerooid en ingekuuld of in vochtig zand bewaard. Het hartblad wordt niet weggesneden. Men kan deze wortelsoort wel in den tuin laten staan; de wortelen worden er zelfs te beter door als de vorst er over gegaan is. Maar daar bevroren grond het rooien onmogelijk maakt, bewaart men ze gewoonlijk binnenshuis.

Patientie.

Patientie, tot het geslacht van de zuring behoorend, heeft met deze veel overeenkomst in groeiwijze. Men noemt ze over-

blijvende winterspinazie, wijl de planten tegen strenge vorst bestand zijn en elk voorjaar opnieuw een groente verschaffen, die als spinazie wordt toeberaid en er in smaak iets naar zweemt. Bij de minste herleving der natuur, dikwijls reeds in Februari, ontwikkelen de bladeren en geven weldra de eerste versche bladgroente van den vrijen grond. De waarde van Patientie bestaat dan ook hoofdzakelijk hierin, dat ze vóór elke andere groente van dien aard wordt gesneden. Als de bloemstengels te voorschijn komen, in Mei, wordt er niet meer van gebruikt, daar ze bij warm weer een meer zuurachtige smaak krijgt.

Ofschoon in April kan gezaaid, is Augustus de beste tijd. Men heeft dan tegen den winter reeds een opbrengst. Steeds zaait men op rijen, 20 c.M. van elkaar, terwijl de planten later op 10 c.M. worden uitgedund. Ze groeit het best in een goed bemesten, vochtigen, desnoods eenigszins beschaduwden grond. Toediening van wat Chilisalpeteer bevordert den groei en maakt het blad malscher. Hoewel steeds overblijvend, is het aan te raden een patientiebed om de 4 of 5 jaar te vernieuwen, daar oudere planten in hoedanigheid afnemen. Men kan daartoe de wortels in het voorjaar scheuren of opnieuw zaaien. Dit

gewas heeft ook soms te lijden van het zuringkevertje.

Peterselie.

Van de toekruiden is Peterselie wel een der meest gebruikte. Voor vele gerechten is ze onontbeerlijk. Aan fijngekrulde soorten wordt soms de voorkeur gegeven door wie bevreesd zijn voor de in 't wild groeiende giftige hondspeterselie, die niet best van de gewone te onderscheiden is. Men zaait vroeg, daar het zaad lang, soms een maand, ligt eer het opkomt. Het ontkiemen kan men bevorderen door het enkele dagen vóór het zaaien met vochtig zand te vermengen. Het fijne zaad mag niet al te dicht gezaaid, opdat de plantjes niet te gedrongen komen te staan en minstens een paar centimeter ruimte krijgen. Bij zaaiïng op rijen geeft men dezen een tussenruimte van 10 c.M. Nadat het zaad een weinig gedekt en goed aangedrukt is, wordt fiks gegoten. Op drogen grond moet dit een keer of wat herhaald worden. Om den geheelen zomer jonge Peterselie te hebben, zaait men meermalen, van Maart tot Augustus. Van Mei af kiest men een eenigszins beschaduwd bed. Men kan wel met ééne uitzaaiïng volstaan, indien wat ruimer

gezaaid wordt en de oude bladeren van tijd tot tijd weggesneden worden, ook al is er geen behoefte aan. Bij droogte draagt het gieten zeer bij tot bevordering van den groei.

Peterselie houdt van een vochtigen, voedzamen grond. Schoon tweejarig, is ze tegen strenge vorst niet bestand. Alleen in een zachten winter op een noordelijk-beschutte plaats kunnen de planten overblijven, waarvan men dan in 't voorjaar, tegen dat de zaadstengels gevormd worden, nog snijden kan. Overwinterde planten van een Augustuszaaisel schieten niet zoo spoedig door. Jonge Peterselie houdt men ook lang frisch door er in 't najaar zorgvuldig een bakraam over te leggen. Om heel den winter versche peterselie te hebben, zet men de planten, ontdaan van de grootste bladeren, in September 10 c.M. van elkaar in een kouden bak, houdt dezen vorstvrij en zorgt om op tijd te luchten. In de eerste weken blijft het raam er nog af. Bij behoefte worden in de wintermaanden de grootste bladeren afgeplukt. Men kan ook in ondiepe kisten planten en deze op een lichte, luchtige, vorstvrije plaats zetten. Of men plant in een zoogenaamde peterselie-zuil of -pot of bij gemis daarvan in een tonnetje waarin men rondom, 10 c.M. van elkaar, gaatjes

heeft geboord. Terwijl dit geleidelijk met aarde gevuld wordt, zet men voor elke opening een flinke plant, met de wortelhals naar buiten. Bovenin plaatst men enkele planten rechtop. Wordt nu en dan op de oppervlakte gegoten en draait men de ton eens om, opdat alle zijden voldoende licht ontvangen, dan is hij spoedig met fijn groen bekleed, waarvan gedurig gesneden kan worden. Peterselieblad kan men ook in het najaar drogen en in stopflesschen bewaren.

Pimpernel.

Pimpernel, een laaggroeiend plantje, dat op drogen grond veel in 't wild voorkomt, wordt in den tuin gekweekt tot toekruid bij kropsla, in saus en voor de bereiding van kruidenazijn. Men zaait tegen of in April, 't liefst in een zandigen grond, op een zonnige plaats. De planten worden uitgedund op 20 c.M. onderlingen afstand. Daar alleen de komkommerachtig-smakende jonge wortelblaadjes kunnen dienen, moet gezorgd, dat geen bloemstengels gevormd worden. Daarom is het aan te raden de planten nu en dan in te korten, ook al heeft men het blad niet noodig. Pimpernel is een overblijvend kruid, dat zichzelf

voortplant en door verdeling van den wortelstok kan vermeerderd worden.

Pompoenen.

Pompoenen gedijen niet best in gewonen tuingrond. Om groote volwassen vruchten te telen, moet de grond goed toebereid worden. Zeer aan te bevelen is om tijdig in den herfst op de bestemde plaats een gat te graven van 40 c.M. breed en diep en dit, indien voorhanden, met houtasch te vullen en met gier (vloeimest) te begieten. Waar dit niet, of niet op tijd, kan plaats hebben, wordt een evengroot gat in het voorjaar met compost gevuld, wat in drogen grond zelfs de voorkeur heeft. In klare composteerde groeien pompoenen uitstekend. Op lagen, vochtigen grond moet de bestemde plaats met deze mengselmest opgehoogd worden.

In de eerste dagen van Mei legt men enkele pitten ter plaatse en laat er twee planten van staan; die zoo noodig tegen nachtvorst beschermd moeten worden. Men kan ze ook vooraf in potten kweken en in einde-Mei uitplanten. Snoeien, inkorten der scheuten, is slechts dan noodig als de planten de toegewezen ruimte overschrijden. Een warme, zonnige plaats is een vereischte.

En ook volop water, 't liefst dat een dag in de zon gestaan heeft. Bij droogte moet dagelijks flink gegoten worden. Ter verkrijging van zeer groote vruchten, laat men hoogstens twee aan een plant. Door onder elke vrucht een glasruit of iets dergelijks te leggen, houdt men ze beter schoon en gaaf. Een kenmerk van rijpheid geven de stelen, die dan scherp geribd zijn. Pompoenen kunnen op verschillende wijzen toebereid worden. Behooren ze niet tot de fijne vruchten, ze zijn het smakelijkst ingelegd in suiker, als compot. De gele reuzen-Pompoen is hiervoor de beste soort.

Postelein.

Postelein kan men reeds einde-Februari, beter in begin-Maart in den warmen bak zaaien. Deze teelt mislukt nog al eens. Wanneer bij ongunstig weer niet voldoende kan gelucht worden, zijn de teere plantjes niet bestand tegen de toenemende vochtigheid, wat rotting ten gevolge heeft. Bij zaaiïng tegen of in April is dit gevaar geweken. Van half-April af kan in den kouden bak gezaaid worden. Postelein heeft veel warmte noodig. In den vrijen grond zaait men niet vóór half-Mei. Bij koud weer is het zelfs dan nog te vroeg. Een 't liefst

beschut bed wordt goed toebereid en gelijkgeharkt. Droge grond moet eerst doornat gegoten en als het water wat weggezakt is, goed doorharkt worden. Om het zaad zoo gelijk mogelijk uit te strooien, kan men het met wat vochtig zand vermengen. Het fijne zaad mag met weinig of geen aarde bedekt worden. Het is voldoende, dat na zaaiing de grond licht doorgeharkt en daarna aangedrukt wordt, wat met de platte zijde van een schop of beter nog met de zoogenaamde plak kan geschieden. Het vastplakken van den grond heeft ook dit voor, dat er later bij het snijden der Postelein geen oneffenheden zijn. Bij zonnig weer is het zeer aan te raden om het bed, ter beschaduwing, met bevochtigde oude linnen zakken of matten te bedekken. Men moet dan echter zorg dragen dat ze tijdig weggenomen worden, daar het zaad na verloop van drie, vier dagen, in 't gunstigst geval reeds in een etmaal, boven den grond is. Wordt te lang gewacht, dan rekt het zaaisel en de kiemplantjes worden ijl en slap. Een roodachtig waas toont aan dat het dek opgeruimd moet worden.

Postelein groeit het best in een lossen, lichten, niet te vochtigen grond en daar ze ondiep wortelt, is het voldoende dat de bovenste laag goed voedend is. In mageren

grond kan men tevoren en desnoods tijdens den groei vloeimest toedienen, waarop dan een lichte begieting met water moet volgen. Postelein geeft bij warm weer reeds 14 dagen na zaaiing een opbrengst. Men moet ze jong snijden. Worden de stengeltjes te dik, dan gaat de fijnheid van smaak te loor. Wenscht men een tweede snede, dan moet herhaalde malen gegoten worden, daar de stengeldeeltjes spoedig verdrogen. Afgesneden Postelein groeit echter langzaam uit; zoodat het beter is een keer meer te zaaien. Om gedurende de zomermaanden geregeld postelein te kunnen snijden, moet om de 3 weken gezaaid worden: van half-Mei tot half-Augustus toe. Voor de eerste uitzaaiingen komt alleen de groene in aanmerking; die sterker is dan de gele. In den zomertijd kan men Postelein ook uitstekend in den kouden bak telen; vooral met koel weer is ze daar op haar plaats. Voor de inmaak is echter die van den vrijen grond te verkiezen. Zelfs is Postelein voor dit doel nog goed te gebruiken, als ze reeds lange, dikke stelen heeft.

Winter-Postelein.

Dit is een gewas dat in menig opzicht van de gewone Postelein afwijkt. Tiert

deze alleen bij warm weer, de Winterpostelein, sterk van aard, is bestand tegen strenge kou. Men zou ze dan ook midden in den winter van het vrije veld kunnen snijden. Daar echter vorst en vocht het blad bruin maakt, wordt gewoonlijk in den bak gezaaid of liever geplant, van een zaaisel in den vrijen grond. Evenwel, de eerste opbrengst kan men in den herfst van den kouden grond hebben van een uitzaaiing in het laatst van Juli. Om in den bak te planten zaait men in half- of einde-Augustus. Het fijne zaad, desnoods met wat vochtig zand vermengd, wordt dun uitgestrooid, licht ingeharkt en aangedrukt. Later zet men de plantjes in den bak op ongeveer 7 c.M. onderlingen afstand. Het raam blijft er in den eersten tijd nog af. Men kan hiervan tegen of in den winter oogsten en daar de afgesneden planten opnieuw uitloopen en bij helder weer en vorstvrije afdekking den winter door aan den groei blijven, heeft men in Februari of Maart nog een snede. Zoodra de planten, in April, neiging toonen om in 't zaad te schieten, is het tijd om ze op te ruimen, daar dit goedje 's zomers niets dan onkruid is.

Prei.

De Prei is uitsluitend een wintergroente.

Ze wordt gebruikt van den laten herfst af, heel den winter door tot in het voorjaar. De eenjarige zomerprei is meer een soort die bij vroegtijdige uitzaaiing in aanmerking komt als toekruid bij sla enz. Het is te ontraden om winterprei op de bestemde plaats uit te zaaien, daar het eetbare gedeelte dan te klein blijft en ze bovendien reeds vroeg grond in beslag neemt, die beter voor een voorvrucht als Tuinboonen enz. kan dienen. Men kan reeds in de eerste helft van Maart in den vrijen grond zaaien; bij een gunstig voorjaar wordt dan in den herfst vroeg geoogst. Voor wintergebruik is het echter over 't geheel beter om wat later, half-April, uit te zaaien, daar planten van dit zaaisel na den winter niet zoo spoedig doorschieten. Men zaait niet te dicht, opdat de plantjes niet te spillig opgroeien. Ze worden verplant als ze de dikte hebben van een gewoon potlood.

Men maakt op een vrij-gekomen bed, met tusschenruimten van 25 c.M., overlansche voortjes ter diepte van 15-20 c.M., waarin de planten worden uitgezet en ingeplant op een onderlingen afstand van 15 c.M., na wortels en bladeren wat ingekort te hebben. De voortjes laat men voorloopig open. Door regen en door van tijd tot tijd te schoffelen worden ze langzamerhand met

de uitgekomen aarde aangevuld, zoodat na verloop van enkele weken de oppervlakte weer gelijk is. Desnoods kunnen dan bovendien de rijen planten later nog aangeaard worden. Men kan ook op eene andere wijze te werk gaan, door op onderlingen afstand van 20-25 c.M. met het poothout putjes te maken ter diepte van 20, bij een wijde van 5 c.M. Na de inplanting moet men slechts zooveel aarde instrooien dat de worteltjes bedekt zijn. Eveneens wordt dan af en toe wat grond ingeschoffeld. Deze kweekwijze geeft minder arbeid en verdient vooral in lossen grond aanbeveling, daar men hierin nog al eens moeite heeft, om de zoo dicht bij elkaar getrokken voortjes op de noodige diepte te houden. Aan welke wijze van telen men ook de voorkeur geeft, hoofdzaak is, dat het witte stengelgedeelte en de witte omsluitende bladdeelen kunstmatig verlengd worden. Want mooie prei moet niet slechts dik, maar ook lang zijn. Ze gedijt het best in een goed bemesten, niet te drogen, beter in meer zwaren, dan in lichten grond. Ze kan ook verschen mest verdragen, mits met mate toegediend. Compost, beer, hoendermest is beter dan stalmest. In lichten grond moet een paar dagen vóór de planting in de gegraven geulen of gaten vloeimest

gegoten worden. Ook kan men tijdens den groei meermalen een gierbemesting of een chili-oplossing geven. Zoo noodig groeit Prei ook wel in half-schaduw, maar put dan den grond zeer uit.

Brabantsche, Leidsche, Reuzen-Prei van Carentan zijn soorten, die tegen strenge vorst bestand zijn. Daar men echter met vriezend weer de planten moeilijk uit den grond kan krijgen, is het aan te raden om, wat men gedurende den winter dunkt te verbruiken, in den herfst uit te graven en op een afzonderlijke plek in te kuilen. Hiertoe zet men de planten, na wortels en bladeren wat ingekort te hebben, dicht bijeen, doch zóó, dat ze elkaar niet geheel raken en dekt ze, bij invallende vorst, met blad of iets dergelijks af, om er telkens over te kunnen beschikken. Planten welke in 't voorjaar een plaats beslaan, die men liever vrij heeft, kunnen op een schaduwachtige plek ingekuuld worden, wat tevens dient om het doorschieten tegen te gaan. In 't zaad schietende prei verliest haar waarde.

Eigenaardig is, dat, als men van overgehouden verplante Prei de bloemstengel tijdig uitsnijdt, zich aan het ondergrondsche stengeldeel twee of meer blanke bolletjes vormen, die bij uitstek geschikt zijn om in te leggen. Deze uitjes kunnen door uit-

planting zeer gemakkelijk vermenigvuldigd worden.

Raapstelen.

De jonge bladeren en bladstelen der meirapen heet men raapstelen. Ze verschaffen een smakelijke groente, die waard is geteeld te worden, daar men ze reeds kan nuttigen vóórdát de moestuin eenige andere bladgroente oplevert. Daartoe moet men vroeg zaaien: einde Februari of Maart. Met tusschenpoozen (b.v. van 14 dagen) kan men er mee voortgaan tot half-April. Latere uitzaaiingen voldoen niet, omdat de lucht dan te droog wordt om malsch blad te snijden. Een beschut bed heeft voor Raapstelen veel voor. De ruimte tusschen vroege erwten en groote boonen kan men er ook voor benuttigen.

Men zaait breed uit of op rijen, 10 c.M. van elkaar; dicht, doch niet àl te dicht, omdat door te gedrongen stand de bladeren geel worden. Weelderig, malsch, sappig blad verkrijgt men alleen van een zeer voedzamen grond. Uitstekend is het, als men vlak vóór het zaaien den bewerkten grond nog gier toedient en deze inhakt. Ook door een stikstof bemesting van chilisalpeter wordt de groei bevorderd en de malschheid verhoogd; of ook wel door het

bestrooien met roet, dat tevens een der bestrijdingsmiddelen is tegen een aanval van aardvloer, waaraan raapstelen steeds bloot staan. De vroegste zaaisels worden door dit insect het minst aangetast. Wordt voor den handel het loof uitgetrokken en in bossen gebonden, voor eigen gebruik snijdt men het langs den grond af. De wijze van toebereiding is als die van spinazie. Desgewenscht kan men in het najaar nog een snijdsel hebben van een uitzaaiing in Augustus. Een September-zaaisel in den kouden bak geeft vroeg in den winter een opbrengst. Ook kan in Januari onder glas gezaaid worden; ruim luchten is dan een vereischte.

Rabarber.

Rabarber is een sterke, sierlijke overblijvende plant met zeer groote bladeren. Had ze eertijds alleen als gazonplant waarde, thans wordt dit gewas vrij algemeen in den groentetuin gekweekt. Het zijn de vleezige, sappige bladstelen, die een smakelijke moesgroente verschaffen. De stelen mogen niet afgesneden, maar moeten aan den grond afgebroken worden. Men neemt de bladstelen onderaan beet, buigt ze een weinig binnenwaarts, en trekt ze dan, iets draaiend,

schielijk los. Men ontdoet de stelen dadelijk van de bladschijf, daar ze anders door vochtverdamping slap worden. Rabarber stelt aan den grond hooge eischen. Ze heeft een diepbewerkten, sterk bemesten, lossen, vochtigen grond noodig. Jaarlijks moet krachtige stalmest toegediend worden. Ook kan verdunde beer dienst doen. Of een voedingsstof als chilisalpeter. Het voortkweken geschiedt het meest door scheuring van de moederplant, die in het voorjaar in zooveel stukken kan verdeeld worden, als er scheuten of neuzen aan den dag komen. De beste soorten zijn, die weinig of geen bloemstengels ontwikkelen, zooals de Paragon. Door uitzaaiing worden de soorten niet steeds zuiver voortgebracht. De Victoria en Monarch zijn nog 't meest soortvast.

Men zaait in Maart in een matig warmen bak of tegen half Mei op een voedzaam, liefst beschut bed, bedekt het zaad goed en houdt den grond vochtig en beschaduwd. Bij het uitdunnen of verplanten geeft men den zaailingen een onderlingen afstand van 20 c.M. In het volgend voorjaar worden ze op het bestemde bed uitgeplant, een Meter van elkaar, één rij in het midden. Zoolang het gewas nog niet veel plaats beslaat, kan de oppervlakte gronds er tusschen nog wel voor andere

groenten dienen. Men kan de bladstelen eerst een jaar na de planting gebruiken. Bij droogte is een doordringende begieting noodzakelijk. Ingeval bloemstengels verschijnen, moeten deze zorgvuldig weggesneden worden, opdat alle groeikracht aan de bladeren ten goede komt. Rabarber doorstaat den strengsten winter. Slechts weinige planten zijn voldoende om een gezin van bladstelen te voorzien. Na einde Juni nemen ze in smakelijkheid af, worden ze zuurder.

Men kan de planten ook vervroegen. Op kleine schaal geschiedt dit het best met behulp van mand of kist, die (tegen of in Februari) omgekeerd op een drieof meerjarige plant wordt gezet. De mand moet geheel met een laag broeimest omgeven en bedekt worden; terwijl men deze nog weer afdekt met riet, stroo of iets dergelijks, om warmteverlies te voorkomen. Door de broeiwarmte groeien de bladstelen krachtig uit en van het licht afgesloten, worden ze tevens gebleekt, zoodat men na drie, vier weken mooie malsche stelen kan oogsten, die slechts een klein geel bladschijfje ontwikkeld hebben.

Radijs.

Van Radijs bestaan vele soorten, die, wat

de knolletjes betreft, in vorm en kleur van elkaar verschillen: ronde, ovale en lange, in schakeeringen van licht en donkerrood, wit, rood met wit en wit roodgestreept. Radijs verlangt een lossen, voedzamen, doch geen versch bemesten grond. In ruwen, ondoorwerkten bodem mislukt ze. De lekkerste radijs teelt men in bakaarde of in compost. Wanneer men zelfs op een bed slechten grond in den herfst een laagje van een halve decimeter compost (mengselmest) na het spitten uitstrooit en onderhakt, dan heeft men in 't voorjaar een goeden grond voor radijs. Ze wordt echter meestal geteeld als bijvrucht tusschen rijen groenten, zooals vroege erwten, tuinboonen, sla enz. Met wortelen doorelkaar tegelijk op een bed gezaaid, kan de radijs reeds uitgetrokken worden, als de wortelplantjes nog slechts de eerste gekartelde blaadjes laten zien.

In den vrijen grond zaait men voor het eerst in 't begin van Maart. Van vroegere uitzaaïing is de uitkomst onzeker. Radijszaad is zeer gevoelig voor vorst. Op een toebereid, 't liefst beschut rabat strooit men het zaad vrij ruim uit, daar de plantjes bijna een decimeter ruimte noodig hebben. Een te dichte stand schaadt de knolvorming. Daar het zaad met minstens een centimeter

aarde bedekt moet wezen, wordt het goed ondergeharkt. Men heeft zoo ook minder last van vogels, die er zeer op gesteld zijn. Lichte grond moet na bezaaiing wat vastgeslagen worden. Om zoo lang mogelijk geregeld over jonge malsche radijs te kunnen beschikken, zaait men om de 14 dagen een kleine hoeveelheid van begin-Maart tot einde-Mei. Van half-April af is de ovale of halflange aan te bevelen. Kan in Augustus en September weer ronde gezaaid worden, in Juni en Juli komt uitsluitend de lange radijs in aanmerking, daar deze dieper inwortelt. De teelt in de zomermaanden is echter steeds wisselvallig. Radijs is een vroege voorjaarsvrucht en kan uiteraard geen warmte verdragen; ze wordt dan spoedig droog, vezelig en voos. Daarbij komt dat ze met warm weer het meest van de aardvloos te lijden heeft, die soms de jonge plantjes al wegvreet, als ze nog nauwelijks zichtbaar zijn. Het is noodzakelijk dat in dien tijd een zaaisel min of meer schaduw en vooral geen gebrek aan vocht heeft. Men moet bij droogte herhaaldelijk gieten, wat bovendien een middel is ter bestrijding van aardvloos en made. Voor de zomercultuur is ook de langzamer groeiende 'IJskegel' geschikt, een soort lange witte radijs met een pikanten

smaak, iets zweemend naar dien van ramenás.

Voor Broei-radijs zijn alleen de soorten met bijzonder kort loof geschikt. In den bak teelt men fijner, pittiger radijs dan buiten. Men kan reeds omstreeks nieuwjaar radijs uit den kouden bak hebben, waartoe in September gezaaid wordt; in October voor een opvolgende opbrengst. Van half-December tot half-Februari wordt in een broeibak gezaaid met matige warmte. Een bak dient echter zelden alléén tot radijs. Ze wordt gewoonlijk geteeld als bijvrucht tusschen groenten, die met weinig warmte toe kunnen. Bij hooge temperatuur groei radijs te welig in 't blad en vormt geen goede knolletjes, ondanks de zorg aan het luchten besteed. In den kouden bak gelukt de teelt zekerder. Tegen of in begin-Februari kan men daarin reeds zaaien, hetzij tusschen groenten of afzonderlijk. Het zaad moet goed ondergeharkt en vrij vast aangedrukt worden. Den plantjes geeft men bij het uitdunnen een onderlingen afstand van 7 à 8 centimeter.

Ramenás.

Ramenás, een knolgewas dat in aard en vorm nauw verwant is aan Radijs, onderscheidt men in zomer- en winter-ramenás,

waarvan de laatste het meest gebruikt wordt. Jonge planten kunnen verplant worden, indien het met zorg geschiedt. Daar echter verplante ramenas niet zulke gave, gladde knollen oplevert als onverplante, zaait men op de bestemde plaats. Van winter-ramenas is de zaaitijd van einde-Juni tot half-Juli. Het zaad wordt uitgestrooid in rijen met 20 à 25 c.M. tusschenruimte. Na het goed ondergeharkt te hebben, moet de grond een weinig vastgedrukt worden. Het is aan te raden om, als het zaad opgekomen is, nu en dan eens te gieten, vooral in drogen grond, opdat de plantjes doorgroeien en des te beter een aanval van aardvloer kunnen weerstaan. De planten dunt men uit op 20 c.M. afstand. Men kan ook op deze wijde enkele korrels bij elkaar leggen om er dan later het sterkste plantje van te laten staan. Dit knolgewas kan men ook langs groentebedden telen bij wijze van rand. Met het oog op den wisselbouw zaait men niet op het bed waar radijs afgekomen is.

Ramenas houdt van een diep-omgewerkten, fijn-verkruimelden, voedzamen, vochtigen grond. Versche mest mag in geen geval aangewend, daar deze den grond branderig, droog maakt, wat ten gevolge heeft dat de knollen madig worden. Evenmin vloeimest, waardoor ze een wansmaak krijgen. In

drogen grond mislukt de teelt, indien niet herhaaldelijk wordt gegoten. Fijne Ramenas teelt men ook in aarde van een houtzagerij of timmerwerf. De knollen zijn reeds in den nazomer te gebruiken. Die men den winter door bewaren wil, moeten niet later dan half- of einde-October gerooid worden, daar invallende vorst ze smakeloos maakt. Nadat het loof bij den wortelhals afgewrongen is of afgesneden op enkele hartbladeren na, worden ze in een koelen kelder of andere vorstvrije bergplaats, in zand, bewaard. Buiten ingekuild en afgedekt blijven ze beter dan binnenshuis, waar ze eer droog worden en de zuivere smaak inboeten. Door te hooge temperatuur gaan de knollen 'werken' en worden ze onsmakelijk. Als ze wat uitgedroogd zijn, kan men ze eenigen tijd in water leggen. Ramenassen worden aan dunne schijven gesneden en met eenig zout bij brood enz. genuttigd, evenals radijs. De ronde en lange zwarte zijn de meest gebruikte soorten.

Zomer-Ramenas zaait men van half-April af, desgewenscht meermalen, bij opvolging, in kleine hoeveelheden, tot Juni toe. Het zaad moet goed ondergeharkt worden, zoodat het met ongeveer 2 c.M. aarde bedekt is. Men dunt de planten uit op 15 à 20 c.M. onderlingen afstand. In

't gunstigste geval kunnen de knollen, die kleiner blijven dan winter-ramenas, in vijf, zes weken volwassen zijn. Ze moeten zoo spoedig mogelijk geoogst, daar ze waardeloos worden, als, wat dikwijls gebeurt, de bloemstengel te voorschijn komt. Bij de teelt van deze ramenas is, ook met het oog op het doorschieten, de hoofdzaak, dat ze geen belemmering ondervindt in het groeien. Tegenstand, stilstand in den groei door droogte enz. veroorzaakt, is van nadeeligen invloed op de knollen, die er voos en droog door worden. Het mag de planten niet aan voedsel en vocht ontbreken.

Rapen.

Meirapen.

Meirapen of knollen groeien het best in een vrij voedzamen, vochthoudenden, lichten, liefst zandig-leemigen grond. Op hoogen, drogen zandgrond gedijen ze niet. Versche mest maakt ze madig, vlekkig, bitter. Strooit men op een omgewerkt, doorharkt bed schralen grond een laagje compost uit, dan oogst men mooie, gave rapen. Kan in vochtigen grond zelfs tot in Mei gezaaid worden, de gewone zaaitijd is Maart. De planten worden niet uitgeplant. Men zaait dus ruim, breed uit of op rijen met 20

c.M. tusschenruimte. Meestal wordt te dicht gezaaid en als men dan verzuimt om tijdig uit te dunnen, komt er van de teelt niets terecht. Een te dichte stand belemmert de knolvorming. De planten moeten onderling 15 à 20 c.M. van elkaar staan. Ter bestrijding van aardvloer worden bij 'witte kool' enkele middelen aangegeven, waarbij nog herhaalde begieting kan genoemd worden. Bij droogte is dit ook goed ter bevordering van den groei. Wanneer rapen door een of andere oorzaak niet doorgroeien, worden ze voos, flauw, onbruikbaar. Van een vroegtijdige uitzaaiing, begin Maart, kan men, bij ongestoorden groei, reeds tegen het einde van Mei rapen hebben.

Herfstrapen.

Rapen of knollen zijn zoeter, zuiverder van smaak op betrekkelijk mageren, lichten, zandigen, dan op vetten, zwaren grond. De bodem moet echter vochthoudend zijn. Hooge zandgrond is niet geschikt. Versche mest is nadeelig; de rapen krijgen er roestof vuurvlekken door, worden wormstekig, bitter van smaak. De smakelijkste rapen teelt men op afgeogst rogge- of erwtenland. Op een plaats in de schaduw worden ze niet goed. In een door onkruid vervuilde tuin evenmin. Men zaait in de

eerste helft van Augustus. De 13de is van ouds de officiëele zaaitijd. Daar niet uitgeplant, doch gedund wordt, moet men ruim zaaien. De teelt van rapen mislukt dikwijls door een te dichten stand. Droge grond moet daags vóór het zaaien goed begoten worden. Na bezaaiing wordt het bed doorgeharkt en aangedrukt en is het goed om wat fijne kalk er over uit te strooien, ter bestrijding van de larve der koolvlieg. Zoodra de plantjes enkele blaadjes hebben is het tijd om uit te dunnen, wat later zoo noodig herhaald wordt. De onderlinge afstand der planten moet 20 c.M. zijn. Ze hebben dikwijls te lijden van de aardvloo, die vooral bij droogte in de weer is, zoodat men dan telkens moet gieten, wat een der bestrijdingsmiddelen kan genoemd worden.

Voor wintergebruik worden de rapen in het laatst van October gerooid en na de stengels en bladeren afgesneden te hebben, in kelder of elders ingekuuld. Vorstvrij gehouden blijven ze tot Januari gaaf en goed. Bij langere bewaring gaat de smaak verloren. De in donkerte ontwikkelde bleeke bladeren geven nog een vrij goede salade. Van de onderscheidene soorten in verschillenden vorm en kleur worden de ronde witte het meest gebruikt.

Rozemarijn. (Rosmarijn).

Ofschoon Rozemarijn tot de overblijvende gewassen behoort, is ze hier niet tegen den winter bestand. De planten dienen op een nagenoeg vorstvrije plaats te overwinteren, waartoe ze in het najaar opgenomen en in potten gezet of ingekuild worden. Men kan ze voortkweken door te stekken van een- of tweejarige stengels en door zaaiing. In een warmen bak of in potten onder glas gezaaid, worden de plantjes eens verspeend en na half-Mei op de bestemde, liefst beschutte plaats uitgeplant. Afgezien van de geneeskrachtige eigenschap der bladeren, gebruikt men deze tot het kruiden van geraad enz. Ze zijn scherp van smaak en sterk van geur. Rozemarijn is een sierlijke, heesterachtige plant, die in zuidelijke landen op rotsige, zonnige hellingen in massa in 't wild groeit en hoog wordt. Reeds bij de oude volken was deze plant in eere en in sommige gewesten worden thans nog de jonge stengels aangewend tot het vervaardigen van kransen enz. ter opluistering van familiefeesten; de Rosmarijnkrans geldt als symbool van trouw.

Salade.**Kropsla.**

Van Kropsalade bestaat eene groote verscheidenheid. Ongerekend de groeitijd, verschillen de vele soorten meer of minder in grootte, vorm en kleur. De tint van het blad betreft echter hoofdzakelijk het uitwendige van den krop, daar de gebleekte binnenbladeren, zelfs van de roode sla schier even geel zijn als van de groen- en geelbladerige soorten.

Kropsla mag in geen tuin ontbreken. Om ze langen tijd te kunnen nuttigen, is het noodzakelijk dat herhaalde malen, met niet te groote tusschenpoozen, gezaaid wordt. Vroegtijdige bakcultuur geeft de eerste kropsla. Om ze zoo vroeg mogelijk van den vrijen grond te kunnen snijden, moet in half-September gezaaid en de plantjes in 't laatst van October in den bak gezet worden, dien men zorgt vorstvrij en luchtig te houden. Ook zaait men voor dit doel in einde-October of begin-November in den bak. De overwinterde planten, zoogenaamde weeuwen, kan men in het begin van Maart op een beschut bed uitplanten; zonder tegenspoed geven deze dan in het begin van Mei reeds de eerste kropjes. Korte, krachtige planten zijn voor de uitplanting

de beste. Een hierop volgende opbrengst verkrijgt men van een zaaiing in Januari of begin-Februari onder glas of desnoods binnenshuis in potten, met glas gedekt. Na eens in den bak of in kistjes verspeend te zijn, worden de plantjes in einde-Maart of begin-April op de bestemde plaats uitgeplant. En hieraan aansluitend kan geoogst worden van vroege uitzaaiingen in den vrijen grond. Op een gunstig gelegen bed kan men, als de grond vorstvrij is, reeds in Februari zaaien. Om van het eerste gebruik af onafgebroken over kropsla te kunnen beschikken, zaait men om de 2 à 3 weken. De zaaitijd duurt tot Augustus. Men zaait dun uit op een afzonderlijke plek om later uit te planten of terstond op het bestemde bed. Bij het uitdunnen of uitplanten moet gezorgd, dat de planten ongeveer 25 c.M. onderlingen afstand bekomen; vroege soorten 20 c.M. De overtollige gebruikt men als snijsla. Met het verplanten wordt nog al eens te lang gewacht, hetgeen vooral bij een te dichten stand schadelijk is, daar de planten dan tegen elkaar opgroeien, spichtig, krachteloos worden en, zelfs op de gunstigste plaats overgebracht, niet meer in staat zijn om mooie, malsche kroppen te vormen. Te laat verplante zaailingen geven zelden goede kroppen, zoodat men met een paar uit-

zaaiingen niet kan volstaan om geregeld voorraad te hebben. Kan men in een door regen bevochtigden grond uitplanten, dan is dat uitnemend. Is de grond echter door zonnehitte uitgedroogd, dan moet 's avonds vóór het verplanten doordringend gegoten en aan de (met vochtig kluitje) uitgezette planten nog meer dan eens water gegeven worden. Met het doel de salade te verplanten, kan men op één bed kropsla- en wortelzaad vermengd zaaien. Sla is ook zeer geschikt voor tusschenplanting bij erwten en boonen enz. indien dit gewas niet al te veel schaduw geeft.

Het is een natuurlijke eigenschap dat kropsla bij voortgaande ontwikkeling een zaadstengel vormt. Een kenmerk van beste sla is, dat de volwassen krop lang stand houdt, niet al te spoedig in het zaad schiet. De oorzaak van een te spoedig doorschieten kan verschillend zijn. Afgezien van de soort als zoodanig, is dit vaak toe te schrijven aan droog, warm weer, waardoor de sla te snel, te slap ontwikkelt en de neiging om de hartbladeren tot een vastgevormden krop samen te vouwen verliest. Behalve de weersgesteldheid zijn hier ook de grond en de plaats van invloed. Kropsla gedijt in elken onderhouden tuingrond, het best in met verteerden mest toebereiden, van

nature eenigszins vochtigen grond. Op schralen grond kan men den groei bevorderen door vloeimest, die echter tijdig moet aangebracht worden, daar te late toediening rotting der bladeren kan veroorzaken. Bij stilstand in den groei, tengevolge van aanhoudende droogte, moet geregeld gegoten worden.

Voor herfstkropsla (die niet zoo malsch is als zomersla) moet in Juli of uiterlijk in begin-Augustus op een min of meer in de schaduw liggend bed gezaaid, of anders bij droogte het zaaisel beschaduwd en bevochtigd worden. Voor de laatste kropsla kan het noodig zijn om tegen invallende nachtvorst met op latten rustende rietmatten of iets dergelijks te dekken.

Bindsla.

Bindsla of Romeinsche sla onderscheidt zich van de slasoorten door lange, tongvormige, breednervige bladeren, die zich tot een groote langwerpige krop samenvouwen; echter niet zoo vastgesloten als kropsla. De naam bindsla is voor de veredelde soorten, die gewoonlijk niet opgebonden worden, niet geheel juist meer, daar deze de eigenschap hebben zichzelf te sluiten. De naam zomerandijvie is voor deze salade nog minder juist en geeft aanleiding

tot verwarring. De kweekwijze van bindsla komt nagenoeg met die van kropsla overeen. Het gewas wordt te groot om voor tusschenteelt te dienen.

De zaaitijd is van April tot in Juni. Men kan om de drie weken een weinig zaaien. De planten worden op ongeveer 40 c.M. onderlingen afstand uitgedund of uitgeplant. Wanneer bij droogte verplant wordt, is er gevaar van spoedig doorschieten tengevolge van belemmering van den groei. In den zomer is het beter om niet te verplanten, maar op de bestemde plaats te zaaien en uit te dunnen. De planten moeten doorgroeien. Ze houden van een niet te lichten, sterk bemesten, vochtigen grond. Scherpe stalmest mag niet aangewend, daar ze hierdoor licht vlekkelig worden en van wormen en maden te lijden hebben. Op drogen grond moet men veel gieten; waardoor ook het blad malscher, smakelijker wordt. Indien men de sla ter bleeking der hartbladeren opbindt, moet dit een paar weken vóór het gebruik, bij droog weder, geschieden. Wanneer men meer volwassen planten heeft dan gebruikt kunnen worden, kan men deze, bij zichtbare neiging tot doorschieten, opnemen en in een luchtigen kelder een paar weken goed houden, mits ze niet gedrongen staan. Bindsla kan ook

rauw, wordt echter meestal gestoofd gebruikt. Ze geeft dan in de zomermaanden een smakelijke moesgroente, die als Witlof toeberaid wordt, waarmede ze in smaak, uitgenomen het sterke gehalte van bitterheid, eenige overeenkomst heeft.

Snijsla.

De waarde van Snijsla bestaat in hoofdzaak hierin, dat zij vroegtijdig haar opbrengst geeft, lang voordat de kropsla volwassen is. Als deze met haar malsch geel blad genuttigd kan worden, raakt Snijsla op den achtergrond en is niet meer in trek. Dunsel en Krulsla, met glad of gekruld blad, kan reeds in Januari in den kouden bak gezaaid worden en bij tweede en derde zaaïng in Februari en Maart. Vroege Sla uit den bak is malscher dan van buiten.

In den vrijen grond zaait men niet vóór einde-Maart, daar ze geen tegenspoed kan verdragen. Van een te vroege uitzaaiïng is de sla stug. Men zaait de eerste maal bij voorkeur op een beschut bed. Het zaad wordt in toebereiden, gelijkgemaakten grond dicht uitgestrooid, breed-uit, ondergeharkt en aangedrukt. Men zaait echter ook wel in rijen, 10 c.M. van elkaar, wat het afsnijden vergemakkelijkt. Snijsla wordt afgesneden als de blaadjes ruim een paar of

meer centimeter lang zijn en zóó dat het hart der plantjes gespaard blijft, opdat nog eens gesneden kan worden. Meer dan tweemaal is niet aan te raden, daar het blad dan minder malsch is. Het is beter een keer meer te zaaien. Door opeenvolgende uitzaaiingen kan men zorgen van deze sla voorzien te zijn, totdat de kropsla voor het gebruik geschikt is. Hoe sneller snijsla groeit, des te malscher wordt ze. Daartoe vereischt ze een voedzamen grond en een warme, zonnige plaats. Fransche Latuw wordt niet in den vrijen grond gezaaid, doch uitsluitend in den bak geteeld.

Pluksla.

Pluksla, een heel ander gewas dan Dunsel, kan ook wel evenals deze dicht gezaaid en kort afgesneden worden, doch veelal zaait of plant men ruim, zoodat de planten 40 c.M. van elkander komen te staan. Deze slasoort vormt spoedig een krachtigen, rechtstandigen, 50 c.M. hoogen stengel, die geheel bezet is met vrij groote gekrulde bladeren. Deze worden van onder af telkens afgeplukt, vandaar de naam pluk-sla. Met het plukken moet men reeds vroeg beginnen, als de planten nog jong zijn, en het steeds tijdig herhalen, opdat ze gedurig aangedreven worden om nieuwe, zachte bladeren

te ontwikkelen. Ze winnen aan malschheid als de grond goed bemest is of vloeïmest wordt toegediend. Op drogen grond moet men gieten, om te voorkomen dat het blad stug en taai wordt.

Pluksla levert uitnemende stoofsla op. De Australische gele wordt het meest gebruikt. De Amerikaansche roodbruine, hoewel malsch, komt wegens de kleur weinig voor rauw gebruik in aanmerking. Bij het stoven verdwijnt de donkere kleur. Men zaait in April en ook nog in Mei. Bij schaarschte van kropsla kan ze deze desnoods vervangen. Pluksla als snijsla uit den kouden bak is zeer malsch. Hierin kan men reeds in begin-Maart zaaien.

Molsla.

Molsla is niet anders dan de bekende paardebloem, die overal in het wild voorkomt en ontleent haar naam hieraan, dat de in het weiland vroegtijdig opgeworpen molshoopen vaak de uitspruitende planten bedelven, die, afgesloten van het licht, gebleekte, geelwitte blaadjes ontwikkelen, welke de begeerde sla opleveren. De gekweekte, verbeterde soort 'Volhart' heeft grooter, breeder, smakelijker blad. Naarmate de grond voedzamer is, zullen de planten bladrijker zijn. Om te voorkomen

dat ze in het zaad schieten, zaait men niet vóór Mei. Het fijne zaad wordt in rijen, met 20 c.M. tusschenruimte, dun uitgestrooid en de planten dunt of plant men later uit op 10 à 15 c.M. afstand. Het blad sterft in den herfst af en de wortels, die den winter verduren, zijn bestemd om in het vroege voorjaar een opbrengst te geven van deze malsche, pittige sla. Hiertoe bedekt men in het najaar het bed met een laagje van 10 à 15 c.M. losse aarde, waarin de bladeren, bij de minste herleving der natuur, bleekgeel uitspruiten en opwassen. Ze moeten afgesneden worden tegen dat ze zich boven den grond vertoonen. Men kan ook vóór het zaaien het bed ongeveer 10 c.M. diep uitscheppen en de planten tegen November met dezen uitgegraven grond bedekken.

Om het snijden te vervroegen, moet men een gedeelte van het bed vorstvrij houden door het met planken te omsluiten en met een raam en zoo noodig nog met een rietmat af te dekken. Wenscht men deze sla reeds in den winter te nuttigen, dan graaft men in het najaar de wortels uit den grond en kuilt ze in een kelder in zand in, waar het blad geelgebleekt ontwikkelt. Deze gezonde sla wordt evenals Cichoreilof gestoofd of rauw als salade gebruikt. Zijn

de wortels, binnenshuis ingekuuld, na het snijden van het blad waardeloos, van het tuinbed kan men enkele jaren achtereen oogsten. Na vier jaar is het echter aan te raden om een nieuw bed aan te leggen.

Veldsla.

Veldsla, die hier te lande ook in het wild voorkomt, heeft met de slasoorten slechts den naam gemeen, daar ze tot een andere plantenfamilie behoort. Veldsla geeft haar opbrengst van den vrijen grond in het koude jaargetijde. Het gewas is tegen den winter bestand, groeit zelfs onder de sneeuw. Toch bezaait men bij voorkeur een noordelijk beschut bed, daar het blad door scherpen wind te lijden heeft, wat den groei in het voorjaar belemmert. Toediening van chilisalpeter is aan te bevelen. Behalve in natten bodem, wil Veldsla overal goed groeien; in voedzamen, vetten grond wordt ze het malscht.

Om in den herfst en den winter tot in April te kunnen snijden, moet meer dan eens gezaaid worden. Men zaait van half-Augustus tot begin-October. Half- of einde-Augustus voor den laten herfst, in de eerste helft van September voor den winter en einde-September-begin-October voor het vroege voorjaar. De grond wordt

slechts aan de oppervlakte omgewerkt, waarna het lichte zaad breed wordt uitgestrooid, iets ondergeharkt en vast aangedrukt. Op drogen grond moet gegoten worden; en het eerste zaaisel, bij felle zon, ook beschaduwd. Wanneer men dicht zaait, worden de blaadjes evenals Dunsel langs den grond afgesneden. Als door ruimere uitzaaiing de plantjes vrij staan, snijdt of steekt men elk plantje in zijn geheel uit, waarna dan het stengeltje van het rozet bladeren verwijderd wordt. In rijen gezaaid, geeft men dezen 10 à 15 c.M. tusschenruimte. Bij late uitzaaiing is het aan te raden, later het bed met wat blad te bedekken tegen mogelijk vroeg-invallende vorst. Als tegen Mei het gewas in het zaad schiet, gaat de malschheid van het blad te loor en is het niet meer voor het gebruik geschikt. Om ook bij vorst en sneeuw over Veldsla te kunnen beschikken, moet ze gedekt worden. Beter is het echter, zoo mogelijk in het najaar in een kouden bak te zaaien en dezen vorstvrij te houden. De hieruit verkregen Veldsla heet 'broeivet'.

Salie.

De bladeren van deze overblijvende, heesterachtige plant dienen, behalve tot het kruiden van gebräad, voor de bereiding

van de bekende saliemelk; ze vervangen desnoods het boonenkruid, leveren een bestanddeel voor kruidenazijn en geven, gedroogd en getrokken, een zuiverend mondwater. Ze moeten geplukt worden, zonder de twijgen te beschadigen. De bladeren worden op een luchtige, niet zonnige, plaats gedroogd; waartoe men ze afplukt vóór den bloei. Jonge stengels met blad en al zijn er het best voor. Men zaait in April-Mei in den kouden grond en geeft den planten later een ruimte van 70 c.M., daar ze vrij hoog worden en breed uitgroeien. In natten bodem zijn ze niet op haar plaats; evenmin in de schaduw. Salie is winterhard, houdt jarenlang stand; mag echter niet, wat nog al eens voorkomt, omgeven zijn van onkruid, daar dit de ontwikkeling van jonge stengels belemmert en het gewas te houtachtig maakt. Door verdeeling van den wortelstok kan men de struiken vermenigvuldigen.

Schorseneeren.

De Schorseneer is een overblijvend wortelgewas, dat vroeger steeds als tweejarig werd geteeld, bij uitzaaiing in Augustus. Daar echter bij eenjarige teelt de penwortels zeer goed de grootte kunnen verkrijgen, die het gebruik vereischt, wordt

thans bijna algemeen in het voorjaar gezaaid. Te meer, daar de wortels malscher, sappiger zijn, als de cultuur tot ééne groeiperiode beperkt blijft. Een losse, voedzame bodem is dan noodzakelijk. Ze groeien het best in een zeer diep omgewerkten zandof lichten zavelgrond, die bij een voorgaand gewas sterk bemest werd; tenzij goed verteerde mest wordt toegediend. Versche mest mag in geen geval aangewend worden, evenmin ruige (met stroo), daar de wortels dan vertakken; wat ook plaats heeft, als de grond grove bestanddeelen bevat of niet diep genoeg gespit is.

De zaaitijd is de tweede helft van Maart of het begin van April. Latere uitzaaiingen geven minder kans op flinke wortels. Daar het zaad moeilijk onder te harken is, zaait men het best op rijen, 20 c.M. van elkaar. In de overlans getrokken geultjes strooit men het langwerpige zaad dun uit, dekt het toe, zorgt dat er geen enkel zaadje bloot blijft voor de vogels en drukt den grond goed aan. De planten worden later op 10 c.M. uitgedund. Af en toe moet tusschen de regels geschoffeld worden, zoowel tot losmaking van den grond, als ter verdelging van het onkruid. Schorseneeren worden nog al eens belemmerd in den groei door het zoogenaamde witroest,

dat op de bladeren woekert, waardoor ze verdrogen. Is het te ontraden, om de stengels weg te snijden zoodra de gele bloemen zich vertoonen, toch moet gezorgd worden, dat men deze verwijdert voordat ze tot zaadvorming komen, daar dit van nadeeligen invloed kan zijn op de hoedanigheid der wortels. Het behoeft niet vóór half-Augustus. De bladeren moeten daarbij gespaard blijven.

Als de vorst dreigt in te vallen, is het tijd om te oogsten, wat met groote voorzichtigheid moet geschieden met het oog op de broosheid der lange, bijna cilindervormige wortels, die van het melksappige verliezen als ze beschadigd zijn. In gaven staat kunnen ze in vochtig zand gedurende den winter op een koele plaats bewaard worden, wanneer men niet verzuimd het van tijd tot tijd te bevochtigen. Men kan ze ook heel goed in den grond laten. De vorst schaadt niet. Doch daar veel dekmateriaal noodig is om ook bij streng winterweer over de wortels te kunnen beschikken, graaft men ze gewoonlijk uit den grond. In den tuin ingekuuld en met blad of stroo afgedekt, blijven ze uiteraard frisscher dan in een bergplaats ondergebracht. De bedekking moet verwijderd worden als de vorst geweken is.

Witte Schorseneer.

De Haverwortel of zoogenaamde witte schorseneer, met zeer smalle bladeren en violette bloemen, die zich 's avonds openen, behoort tot een andere plantenfamilie. De geelachtige wortels zijn veel flauwer van smaak dan de gewone zwarte Schorseneeren, die krachtiger en kruidiger zijn. Op grond waar deze niet gedijen, kan de haverwortel echter nog geteeld worden, zelfs in vrij natten, schralen bodem. De wijze van telen is dezelfde. Ofschoon tweejarig, kan men deze soort alleen in het voorjaar zaaien. Bij droogte moet het zaaisel noodzakelijk meermalen begoten worden. Is van de gewone, uitwendig zwarte Schorseneer het zaad wit, van deze witte is het zwartachtig.

Selderij.**Snij-selderij.**

Snij- of struikselderij, een algemeen bekende plant, dient tot het kruiden van spijzen. Men onderscheidt gewone en meer gekrulde snij-selderij. Komt de kweekwijze met die van Peterselie overeen, selderijplanten hebben meer ruimte nodig. Op een beschut bed kan reeds na half-Maart gezaaid worden. Het fijne zaad wordt voor-

zichtig ondergeharkt en de grond tamelijk vast aangedrukt. Daar het zeer traag ontkiemt, kan men het zaad in vochtig zand laten vóórkiemen. Om steeds jonge selderij te hebben, dient men een paar maal meer te zaaien. In begin-Juni kan het nog voor wintergebruik. Als het gewas een lengte heeft van 10 à 15 c.M., is het geschikt om langs den grond afgesneden te worden; waarna het opnieuw uitgroeit.

Selderij verlangt een vochtigen, vruchtbaren grond en groeit te beter als later nog vloeimest wordt toegediend. Bij langdurige droogte moet ter bevordering van den groei geregeld gegoten worden. Wanneer verplant wordt, geeft men de planten een onderlingen afstand van ruim 30 c.M. Ze mogen niet dieper geplant worden dan ze gestaan hebben. Selderij kan op een gunstige plaats een niet te strengen winter verduren. Ze geeft dan echter in 't voorjaar niet meer dat gave, groene blad, dat gewenscht wordt. Staan de selderijplanten op rijen, dan kan men tusschenin wat dekmateriaal aanbrengen. Als men zware planten zorgvuldig bij elkaar opkuilt en bij strenge vorst met blad of zoo iets afdekt, snijdt men heel den winter door tot laat in het voorjaar. Men kan ook van een laat zaaisel in den kouden bak planten of nog in Augustus daarin zaaien.

De bak heeft men slechts vorstvrij te houden om steeds over selderijblad te kunnen beschikken.

Knol-Selderij.

Van Knol-Selderij nuttigt men niet het blad, maar den knol, die zoowel tot groenten als tot toekruid dient. Het zaad wordt tegen- of begin-Maart in den warmen bak gezaaid, het best aan den benedenkant van een raam. Men bedekt het fijne zaad met weinig of geen aarde, drukt het vast aan en houdt het goed vochtig. De zaailingen, met de karakteristieke blaadjes, worden zoo spoedig mogelijk verspeend (verplant) op 3 c.M. onderlingen afstand. Na drie, vier weken kunnen ze in een kouden bak overgebracht worden. Bij gemis van een warmen bak, kan men desnoods in een warm vertrek voor een raam op het zuiden, in een zaipan of pot zaaien, die met een glasscherf gedekt wordt, opdat de aarde beter vochtig blijft. In de tweede helft van April kunnen de eenmaal in potten verspeende plantjes op een beschut bed verplant worden, mits men zorgt dat ze door nacht-bescherming vorstrij worden gehouden. Het minstens tweemaal verplanten is noodig ter verkrijging van een goed wortelgestel. Voorspoedig gekweekte

korte, krachtige planten met flinke wortelbollen geven groote, gladde malsche knollen.

In Mei wordt op de bestemde plaats uitgeplant. De planten groeien het best in greppeltjes. Men trekt deze ter diepte van 10 c.M. met een tusschenruimte van 40 c.M. In de voortjes moeten de planten 30 c.M. van elkaar komen. Dit lager staan dan de oppervlakte heeft tot voordeel, dat de planten in den eersten tijd wat schaduw hebben, en in drogen grond beter van water kunnen voorzien worden. Door in in de eerste groeiperiode bij droog weer veel te gieten, voorkomt men dat de knollen bruinig van schil en vezelig van vleesch worden. Een eerste vereischte is dat de planten goed doorgroeien. Daartoe behoort de grond met een ruime hoeveelheid verteerden mest toebereid, fijn verkruid en vochthoudend te zijn. Te versche mest is te ontraden, daar hierdoor het blad te weelderig groeit ten koste van den knol, die dan de fijne smaak verliest. Te veel stikstof heeft ook tengevolge dat de knollen hol worden. Ook kan overvloedig toedienen van vloeimest nadeelig werken, daar men dan voedsel geeft ter vorming van zijne wortels. De grond moet nu en dan, tot einde Augustus, behakt, losgemaakt worden, ten einde de lucht beter kan in-

werken. Om de planten van de onderste bladeren te ontdoen is zeer af te keuren; alleen bij te dichten stand mogen in den nazomer enkele weggenomen worden.

Einde October is het tijd om de knollen te rooien, waarbij men de wortels wat aarde laat behouden. Van de grootste bladeren ontdaan, worden de knollen met de hartbladeren op een vorstvrije plaats in zand ingekuild, zóó dat de kroon vrij blijft. waar ze heel den winter, tot in het voorjaar, bewaard kunnen worden.

Bleekselderij.

Bleekselderij geeft haar opbrengst in de lange, vleezige, merghoudende bladstengels, die in gebleekten staat worden gebruikt. Tot het uitplanten op de bestemde plaats, is de kweekwijze geheel gelijk die van Knol-selderij. De planttijd is omstreeks half-Mei. De grond moet sterk bemest zijn om krachtige planten te kweken. Overbemesting met vloeimest is aan te bevelen.

Om het bleeken, het wit maken der bladstengels door afsluiting van het licht te vergemakkelijken, worden ter uitplanting evenwijdig loopende greppeltjes gegraven ter diepte van 15 à 20 c.M., met een tusschenruimte van 40 à 70 c.M., naar gelang van de grootte der soort. Is de grond

niet zeer voedzaam, dan graaft men de greppeltjes nog dieper uit en brengt er een laagje van 10 c.M. goed verteerd mest in. Hierin komen de jonge planten te staan 30 à 40 c.M. van elkaar. In lagen, natten grond mag niet in voortjes geplant worden. Op de strooken tusschen de rijen kan men nog vroege Kropsla of vroege Andijvie telen. Na verloop van tijd, als de selderijplanten minstens een voet lang zijn, worden de voortjes, die door den regen al eenige verandering ondergaan hebben, met de aan weerszijden opgehoogde aarde gedeeltelijk gevuld en allengs geheel, zoodat in einde-Juli de oppervlakte weer effen is. Om nu lange gebleekte bladstelen te oogsten, moeten de planten nog hoog aangeaard worden. Men doet dit in de tweede helft van Augustus, met grond van de strooken tusschen de rijen. De bladstengels worden stevig samengedrukt en de aarde wordt rondom zoo hoog opgewerkt en vastgeplakt, dat slechts de toppen bloot blijven. Om dit werk goed ten uitvoer te brengen, zijn twee personen noodig. Men moet zorgen, dat er zoo weinig mogelijk aarde tusschen de bladstelen in valt. Het aanaarden mag alleen met droog weer geschieden.

De stengels zijn ook te bleeken door de planten te omwikkelen met sterk pakpapier,

dat zoo breed genomen wordt als de planten hoog zijn; de binding moet van onder af beginnen. Een andere wijze is, om, als de planten volwassen zijn, aan weerszijden van een rij een breede plank op haar kant te zetten en deze twee bovenaan met enkele dwarslatjes aan elkaar te verbinden, zóó, dat de planten goed ingesloten en van het licht afgesloten zijn.

De duur van het bleeken hangt af van tijd en weersgesteldheid. In September kunnen de stengels in veertien dagen blank zijn. Later moeten ze wel drie, vier weken aan het licht onttrokken worden. Van hooggroeiende, grove soorten zijn de stengels over 't geheel niet zoo vast van vleesch als van de lagerblijvende, zooals de White Plume. Als de vorst ophanden is, moet met blad gedekt of de nog niet gebleekte planten met aardkruit uit den grond genomen en van de bladeren ontdaan, in een donkeren, luchtigen kelder ingekuuld worden. Op een lichte plaats moet men de samengebonden planten met droog zand bedekken.

Sjalotten.

Van Sjalotten onderscheidt men gewoonlijk twee soorten: de eenigszins langwerpige

bruinkleurige en de meer ronde bruingele bollen. Sjalotten zijn voor rauw gebruik, als toekruid, fijner dan uien. Ook zijn ze, vooral de kleinste, zeer geschikt om als inmaakuitjes te dienen. De gewone spitse bruine, die het sterkst van smaak is, stelt aan den grond meer eischen dan de groote ronde gele, die zelfs op zandgrond goed gedijt. Ze groeien overigens in elken goeden grond; het best op zavel. In zeer zwaren en natten bodem heeft men niet zelden last van wegrotten en op zandgrond van wegvreten door de maden van de uienvlieg. Versche mest is te ontraden.

Het geeft weinig of geen voordeel om sjalotten reeds, wat heel goed kan, in het najaar te planten. Men doet het in Maart op regels met 20 c.M. tusschenruimte; in de rij 15 c.M. van elkaar; niet dieper dan dat de toppen slechts een paar c.M. onder de oppervlakte komen. Opdat de bollen er zich niet uitwerken, wat meermalen gebeurt, moet men den grond stevig aandrukken. Komen in weerwil hiervan toch enkele boven, dan neemt men deze geheel eruit, om ze opnieuw, iets dieper, in te planten. Smalle strooken gronds kunnen voor sjalotten dienen. Ze leenen er zich ook goed toe om tusschen groenten geteeld te worden of om de bedden er mee af te zetten, als randen.

In Juli, soms reeds einde-Juni, als de vermenigvuldigde sjalotten volwassen zijn, wat zichtbaar is aan het verwelkend loof, worden ze op een drogen dag opgetrokken en op het bed of elders in de open lucht uitgelegd om na te rijpen, zooals men dit noemt. Bij het opbergen, na twee, drie weken, doet men de aaneengegroeide bollen van elkaar af en ontdoet men ze van de wortels, doch niet van de omsluitende vliezen, daar door het ontblooten rotting of schimmel zou kunnen ontstaan. Voor langdurige bewaring mogen ook de 'staarten' (verdorde stengels) niet te veel ingekort worden. Men geeft ze een droge, koele, min of meer vorstvrije plaats. Ze moeten zoo veel mogelijk uitgespreid liggen, opdat ze voldoende lucht hebben. Wanneer in den rusttijd de temperatuur te hoog is, spruiten ze ontijdig uit en worden ze krachteloos.

Snijbiet.

In onderscheiding van de gewone biet of beetwortel, waarvan de wortel gebruikt wordt, is Snijbiet, zooals de naam reeds aanduidt, een soort die haar opbrengst geeft in bladeren. Deze worden een paar c.M. boven den grond afgesneden, als ze ruim een handbreed hoog zijn. De planten

groeien dan weer uit. Als meermalen gesneden wordt, schieten ze niet in het zaad. Van hooger gewas gebruikt men de bladeren, ontdaan van de hoofdnerven. Jong blad is echter het smakelijkst. Met wat zuring toeberaid, geeft snijbiet of warmoes een goede moesgroente in een tijd dat de spinazie niets meer oplevert. Daar spinazie in het voorjaar de bladgroente is, waarbij elke andere achterstaat, wordt snijbiet niet vroeg gezaaid: half-April enz. Een vroeg zaaisel staat ook te veel bloot aan vorst, waartegen ontkiemd bietenzaad niet bestand is.

Men zaait het best op rijen met 20 à 25 c.M tusschenruimte en strooit het zaad niet te dicht uit. In het najaar vooral geeft deze groente een uitnemend gerecht. Een uitzaaiing in het begin van Augustus geeft nog een late najaarsopbrengst, als de Nieuw-Zeelandsche spinazie reeds door de eerste nachtvorst weggevallen is. Snijbiet houdt van een krachtigen, versch bemesten grond.

Ze wordt ook wel geteeld uitsluitend ter verkrijging van de bladstelen en bladribben, die op zichzelf weer een groente verschaffen. Hiervoor is vooral de Zilverbiet geschikt. Deze eischt een zeer voedzamen grond. De plantwijdte is 40 c.M. Van het aantal stelen mag van elke plant hoogstens een vierde tegelijk afgesneden worden. Ge-

bleekte bladstelen zijn malscher. Deze verkrijgt men, wanneer de planten, zooals bij bleekselderij, in voortjes uitgeplant en de bladstelen, later bijeengeduwde, door aanaarding van het licht afgesloten worden. De breede, vleezige bladstelen worden (van de zilverwitte huid ontdaan) als Asperge toeberaid. Komen ze in smaak hiermee een weinig overeen, ze zijn toch ook niet vrij van een bietensmaak.

Spinazie.

Spinazie, uit een hygienisch oogpunt beschouwd een ideaal-groente, onderscheidt men, eenigszins naar den oogsttijd, in zomer- en winterspinazie. Men heeft soorten met scherp en rond zaad; met breede en meer smalle, spitse bladeren. Het vervroegen van Spinazie heeft plaats in koude bakken; in warme soms als tusschenteelt bij bloemkool enz., waartoe reeds in het begin van December gezaaid wordt. De bakken leveren nooit dat frisch-donkergroene blad op, waardoor spinazie in de open lucht zich kenmerkt.

De eerste opbrengst van den vrijen grond heeft men van een uitzaaiing van winterspinazie in het laatst van Augustus of de eerste helft van September. Als de gesteldheid van den grond het toelaat, kan men

ook in December-Januari buiten zaaien. Wanneer op een uitzaaiing vriezend weer volgt, houdt dit slechts de ontwikkeling van het zaaisel tegen; het schaadt niet. De zoogenaamde knop-spinazie verkrijgt men als de plantjes met de eerste eigenaardige blaadjes (zaadlobben) vroegtijdig dicht bij den grond in haar geheel worden afgesneden.

De algemeene zaaitijd van zomerspinazie is van half-Februari tot half-April. Men kan, om bij opvolging te snijden, elke drie weken zaaien. Veelal wordt op rijen gezaaid tusschen erwten en tuinboonen. Voor latere uitzaaiingen is o.a. de laatdoorschietende aan te bevelen, daar deze iets beter warm weer kan verdragen. Van half-Mei tot half-Juli wordt zelden spinazie gezaaid, omdat ze in de zomermaanden te spoedig in het zaad schiet, zonder voldoende blad op te leveren. 'Alles heeft een bestemden tijd.' Wanneer er meer verscheidenheid van versche groenten is, is er weinig of geen behoefte meer aan spinazie. Als ze bij uitzondering geteeld wordt, is een vochtige, eenigszins beschaduwde grond een vereischte. Bovendien moet bij droog weer herhaaldelijk gegoten worden, wat tevens het beste middel is om het spoedig doorschieten te voorkomen. Er is schier geen

gewas, dat bij droogte zoo luistert naar begieting ter bevordering van den groei, als spinazie. Ze wint er ook door in malschheid.

De grond voor deze bladgroente moet zeer voedzaam zijn, rijk aan opneembare stikstof. Versche mest is gewenscht. Doch daar de ontleding van stalmest langzaam plaats heeft, is overbemesting met vloeimest, guano, roet of beter nog chilisalpeter zeer aan te bevelen. Door deze kunstmeststof groeit de spinazie krachtiger en wordt het blad mooier groen van kleur. Toch kan ook Spinazie een te vetten grond hebben. Ze groeit dan te welig, verweekelijkt, wordt gevoelig voor vorst of zon en de fijne smaak gaat te loor. Daar tegenover staat, dat op schralen grond van de spinazieteelt niets terecht komt.

Nieuw-Zeelandsche Spinazie.

Nieuw-Zeelandsche Spinazie is een breed uitgroeiend, sterk vertakt gewas met niet groote, hoekige, vleezige, saprijke bladeren, die in de zomermaanden een smakelijke groente verschaffen. Tot een geheel ander plantengeslacht behoorend, komt deze spinazie slechts hierin met de gewone overeen, dat ze op dezelfde wijze wordt bereid en genuttigd. Men gebruikt de op een vingerlengte afgesneden toppen der scheuten met

de bladeren. Ten einde deze steeds malsch te hebben, moet dikwijls gesneden worden. Hoe meer men snijdt, des te meer zijscheuten zullen zich ontwikkelen.

Voor een krachtigen groei is een beste, losse, eenigszins vochtige, het liefst met rundermest toebereiden grond noodig. Op zulken bodem beslaat elke plant wel een vierk. Meter gronds, zoodat men met weinige planten toe kan. Om er in te voorzien, dat, als de gewone spinazie haar tijd heeft gehad, de Nieuw-Zeelandsche zonder tijdsverloop kan gesneden worden, moet vroegtijdig gezaaid. Men legt de groote harde zaden in gewone bloempotten, zoo mogelijk gevuld met compost-aarde (3 zaden in elken pot) en zet die in een warmen bak of binnenshuis op een verwarmde plaats, dekt ze met glasruiten en zorgt dat de aarde gelijkmatig vochtig blijft. Daar ze geen nachtvorst verduren, worden de afgeharde planten in de tweede helft van Mei met aardkluit in den vrijen grond uitgeplant, minstens 60 c.M. van elkaar, in 't verband, twee rijen op een bed. Men kan ze ook zeer goed tusschen rijen vroege erwten uitplanten, waar ze wel op haar plaats zijn, daar zij af en toe wat schaduw mogen hebben. Men zet dan in een rij op elke 60 c.M. 3 planten hoeksgewijze bij elkaar.

Wanneer buiten moet gezaaid, kan men de zaden bij gunstig weer in Mei op een beschut, warm plekje poten, om later uit te planten. De zaden komen langzaam, moeilijk, onzeker op, voornamelijk in den vrijen grond. Ze kunnen ter kieming ook in warmvochtig zaagsel worden gelegd. Volwassen planten zaaien soms zich zelf. De op den grond gevallen rijpe zaden zijn tegen vorst bestand en men heeft in het voorjaar de plantjes slechts uit te dunnen of te verplanten. Dit eenjarig gewas geeft gedurende den zomer en den herfst, tot de nachtvorst invalt, een kostelijke, gezonde groente. Ze is niet, zooals de gewone spinazie, geschikt om te verduurzamen.

Tomaten.

De Tomaat is eene uit Mexico herkomstige eenjarige plant, die hier te lande geen volwassen roode, rijpe vruchten kan voortbrengen, tenzij vroegtijdig onder glas wordt gezaaid. Men zaait in Februari-Maart in den warmen bak, in een zaaipan of kistje gevuld met lichten, zandigen grond; drukt het zaad wat aan en bedekt het met een weinig fijne aarde. De zaden komen spoedig, soms onverwachts snel, op. Zoodra de eerste ingesneden blaadjes zich vertoonen, moeten de plantjes verspeend (verplant)

worden, opdat ze kort en gedrongen blijven. Men zet ze tot de lobbladeren in den grond, het best in kleine potjes, om ze later nog weer in wijdere te verplanten. Door op tijd ruim te luchten, zijn ze dan in den planttijd vrij wel gehard. Men kan desnoods in potten zaaien, in een verwarmd vertrek voor een zonnig venster. Echter niet te vroeg. Na een- of tweemaal verplant te zijn, kunnen de plantjes na den 20sten Mei, met potkluit, uitgeplant worden; indien niet langs een zuidmuur of schutting, wat het beste is, dan ten minste op een zooveel mogelijk beschutte, warme, zonnige plaats. Soms is het d an zelfs nog noodig ze tegen de kou van den nacht te beschermen. Ze gedijen in een niet te drogen, lossen, voedzamen, krachtigen grond.

Tomaten hebben steunsel noodig van stokken of latwerk van een Meter hoog. De plantwijdte hangt af van de wijze van telen. Laat men de planten slechts  en stengel behouden, dan is een onderlinge afstand van 40   50 c.M. voldoende. Wil men ze met 2 stengels laten opgroeien, dan moeten ze ongeveer 75 c.M. van elkaar staan en bij het vormen van 3 stengels minstens een Meter ruimte hebben. Om ze met meer dan  en stengel te kweken, worden de planten getopt zoodra de eerste

bloem zichtbaar is, opdat zich uit de oksels der bladeren nieuwe stengels ontwikkelen, waarvan dan twee of drie, ter lengte van een Meter, rechtstandig, evenwijdig worden opgeleid. De eenvoudigste en doelmatigste kweekwijze is echter om de planten op één stengel te houden. Bij elke plant steekt men een stok, waar de stengel van tijd tot tijd aangebonden wordt. Ter hoogte van een Meter nijpt men den top in, opdat de lengtegroei gestuit wordt en de groeikracht den vruchten ten goede komt. Hoe men de planten ook kweekt, alle zijscheuten die zich voorts ontwikkelen, moeten zorgvuldig en tijdig weggesneden worden. Laat men dit na, dan verwildert het gewas en draagt het weinig of geen vrucht. Bij droogte moet men af en toe gieten, daar anders de vruchten wel gauw rijp, maar niet groot worden. Zijn deze ten naastenbij volwassen, dan kan men de bladeren, waarvan de vruchten omgeven zijn, voor een deel wegsnijden, opdat het rijpen door de zon bespoedigd wordt. Vruchten, die in het late najaar, bij het dreigen van vorst, nog niet rijp zijn, doch reeds een lichtroode tint krijgen, kan men op een warme plaats, voor een raam op het zuiden, laten narijpen.

Er zijn vele milddragende soorten van Tomaten, met groote en kleine, gladde en

geribde, roode en gele vruchten. Ze worden op verschillende wijzen toebeleid, met of zonder andere spijzen, in soep en saus, gestoofd en ingelegd, en zelfs door wie er van houdt, rauw gebruikt. Om in te leggen kunnen ook de onrijpe groene vruchten dienen.

Tuinkers.

Tuinkers of Sterrekers, ook wel bitterkers genoemd, geeft met citroen (of azijn) en suiker toebeleid, een smakelijk, prikkelend toekruid bij het ontbijt. Het gebruik bepaalt zich bijna alleen tot het voorjaar. De opbrengst gaat gewoonlijk aan die van radijs vooraf. Men kan reeds in de eerste helft van Maart met zaaien beginnen en het bij opvolging, met tusschenpoozen, langen tijd voortzetten. Het zaad wordt tamelijk dicht uitgestrooid, het best op regels, daar dit het afsnijden vergemakkelijkt. Nadat het met aarde licht bedekt is, wordt een weinig aangegoten. Snel ontkiemend, meestal reeds na een paar dagen, kan men Sterrekers reeds na twee, drie weken snijden, als de stengeltjes met de gekrulde blaadjes ongeveer 5 c.M. boven den grond zijn. Om reeds in den winter over dit toekruid te kunnen beschikken, moet in den bak of binnenshuis in lage kistjes of schotels

gezaaid worden. Men plaatst deze dicht bij het licht en zorgt er voor dat de aarde vochtig blijft. Het jonge, frissche groen draagt bij ter vervroolijking van het woonvertrek. In den tuin is het een aardigheid voor kinderen om door een zaaisel gegroeide namen of figuren te verkrijgen. De vroegste uitzaaiingen hebben het minst te lijden van aardvloo, die op sterkers zeer belust is. Als het wat warmer wordt, moet noodzakelijk een plekje in de schaduw gekozen en veel gegoten worden.

Tijm.

Tijm is een laag heesterachtig plantje, waarvan de stengeltoppen met de zeer kleine, ovale, geurige blaadjes gebruikt worden tot het kruiden van verschillende groenten en vleeschspijzen. Men zaait in 't laatst van April of begin van Mei op een beschut bed, bedekt het zaad met weinig of geen aarde, drukt het wat aan en houdt den grond matig vochtig. De plantjes worden in Juli uitgeplant op 15 c.M. onderlingen afstand, 't liefst in een vrij drogen, lichten grond op een zonnige plaats. Als rand heeft Tijm het voorkomen van een miniatuur-hegje. De bebladerde takjes blijven gedroogd jaren goed voor toekruid. Na einde-Augustus mag niet veel meer

gesneden worden, daar de planten anders minder goed bestand zijn tegen winterkou. Die waarvan men niet gebruikt, moeten in het voorjaar tot op halverhoogte ingekort worden, opdat jonge stengels en blaadjes ontwikkelen. Hoewel overblijvend, is het aan te raden Tijmplanten om de twee, drie jaar door andere te vervangen. Kunnen ze in April door deeling of scheuring vermenigvuldigd worden, planten van een nieuwe uitzaaiing zijn te verkiezen.

Uien.

Uien groeien het best op krachtigen kleiof zavelgrond, die 't vorige jaar met rundermest is toebereid. Zandgrond is van nature niet geschikt; hoewel deze door herhaalde bemesting wel goed te maken is. Deze grond is echter over 't geheel te droog voor een gewas als de ui, die ondiep wortelt. Versche mest is nadeelig; ook te aantrekkelijk voor de uienvlieg. Uien van verschbemesten, vetten bodem gaan 's winters spoedig rotten. Bij mogelijke voorjaarsbemesting mag in geen geval lange mest (met onverteerd stroo) gebruikt worden. De grond moet goed doorwerkt zijn en geheel vrij van ruwe bestanddeelen. Uien gedijen goed op grond, die den vorigen zomer diende voor de teelt van een diepwortelend gewas.

Men zaait in de maand Maart, zoodra de gesteldheid van den grond het toelaat. Bij de uitzaaiing moet men reeds in 't oog houden dat de planten ongeveer 15 c.M. van elkander behooren te staan. Opdat de zaadkorrels goed en gelijktijdig ontkiemen, is het noodzakelijk dat ze flink ondergeharkt en daarna vast aangedrukt worden. Die bloot of droog liggen kiemen niet. Indien op rijen wordt gezaaid, wat later het wieden vergemakkelijkt, geeft men dezen een tusschenruimte van 15 à 20 c.M. Na drie weken ongeveer vertoonen zich de plantjes. Het uitdunnen geschiedt het best met een werktuigje, dat men schrepel of hakje noemt. Men stelle dit werk echter nog maar wat uit, daar de maden van de uienvlieg hierin vaak al te veel hulp verleen. Vooral op zandgrond worden uienplanten dikwijls door dit insect aangetast. Een vereischte is, dat men het bed vrij houdt van onkruid, daar dit in elk opzicht schade doet aan het gewas. In regenachtige en koude zomers komt het nog al eens voor, dat uienplanten nog blijven doorgroeien in den tijd dat het loof reeds moest gaan dorren. Om den groei te stuiten, kunnen de bladeren in 't laatst van Augustus of het begin van September dicht bij den grond geknakt (flink neergedrukt) worden,

waarmee men echter met voorzichtigheid moet te werk gaan om de uien niet te beschadigen.

Gewoonlijk zijn uien in September volwassen. Ze worden dan opgetrokken en op de bedden uitgelegd om zoogenaamd na te rijpen en te drogen. Bij regenachtig weer moet men er voor zorgen dat ze een luchtige, overdekte plaats krijgen. Na twee, drie weken worden ze van wortels en verdord loof ontdaan en in een koele, vorstvrije ruimte bewaard. Mogelijk gekwetste en dusgenaamde pijpuien (waarvan de dikke 'hals' niet ingedroogd is) houdt men er uit om rotting te voorkomen. Deze kunnen het eerst verbruikt worden. Bevroren uien moet men, om langer te bewaren, onaangeroerd laten liggen.

Voor plant- of pootuien (uienplanten) zaait men alleen de Zwijndrechtsche gele, die ook op zandgrond goed voldoet. Het zaad wordt in einde-Augustus of begin-September op een beschut plekje uitgezaaid. Bij strenge vorst moet met erwtenrijs of zoo iets gedekt worden. Vroeg in 't voorjaar, tegen of in Maart, wordt uitgeplant op een onderlingen afstand van ruim 15 c.M., waarbij men zorg draagt dat de worteltjes onbeschadigd blijven en de planten niet dieper in den grond komen

dan ze gestaan hebben. De Zwijndrechtsche uien kan men vroeg oogsten, maar niet heel lang bewaren. De uit het Zuiden ingevoerde soorten, zooals de Madera-ui, komen hier te lande niet tot vollen wasdom. Men zaait in April buiten of beter in Maart in den bak en plant in Mei uit. Niet vast van vleesch, moeten deze uien tijdig verbruikt worden. Harde, duurzame uien, die den geheelen winter standhouden, zijn de Hollandsche stroogele en bloedroode, de bruine Zeeuwsche en vooral de Zittauerreuzen ui, die soms tot Juni goed blijft.

Voor de teelt van Inmaakuitjes wordt dicht gezaaid: 25 gram voor een oppervlakte van 4 vierkante-Meter. De zaaitijd is Maart-April. Nadat het zaad uitgestrooid en gelijkmatig diep ingeharkt is, moet de grond vastgeklopt worden, wat ook dient ter gelijktijdige ontkieming. De uitjes worden tegen of in Juli ingezameld. Men ontdoet ze dan terstond van de buitenste vliezen en laat ze wat drogen. Met het inleggen moet men niet te lang wachten.

Venkel.

Venkel is een schermbloemige plant, die gekweekt wordt ter verkrijging van de rijpe, geurige zaden, tot gebruik bij het inleggen van Augurken, Uitjes enz. Bij vroegtijdige

uitzaaiing, tegen- of begin-April, ontwikkelen de planten wel genoegzaam om er in het najaar zaad van te kunnen inzamelen. Maar omdat dan de zaden voor het bestemde doel te laat rijp zijn, wordt bij voorkeur in Juli of Augustus gezaaid voor een tijdige, ruimere opbrengst in den volgenden zomer. Het langwerpige zaad moet goed ondergeharkt worden. Bij het uitdunnen geeft men den planten een onderlingen afstand van 40 à 45 c.M. Ze zijn winterhard. Bij strenge vorst is het echter aan te raden ze met blad te bedekken of met aarde aan te hoogen, die men dan in 't voorjaar tijdig wegstrijkt. Venkel is een donkergroen gewas met een hoogen, hollen stengel, die op het vrije veld soms een steunsel noodig heett. Meerjarige volwassen venkelplanten beslaan een groote ruimte en leveren veel zaad op. Toch verdient het aanbeveling om jaarlijks opnieuw te zaaien.

Waterkers.

In Nederland ontbreekt van nature wat de teelt van Waterkers mogelijk maakt. Dit kruid gedijt slechts in langzaam vlietende beekjes, die 's winters niet bevrozen. In het buitenland is deze kers in cultuur, waar steeds toevoer is van warm bronwater. Hierin groeit ze welig en geeft dit gewas,

wanneer het bij felle kou 's avonds onder water gestoken wordt, van October tot einde-April een malsche, pikante salade.

Kan men hier op een vochtige plaats, bij gedurige begieting, slechts gebrekkig Waterkers telen, de beste wijze om zich deze salade malsch te verschaffen, is het kweken in een bak. Bij zorgvuldige behandeling geeft dit een goede uitkomst. Men zaait het fijne zaad in April. De plantjes behoeven uiteraard veel vocht. Dagelijks moet flink gegoten worden, het liefst met lauw water. Overigens mag men den bak in 't geheel niet luchten, en legt men er midden op den dag, zoo noodig, een rietmat op ter beschaduwing. Moet de grond nat gehouden worden, het is tevens een vereischte, dat de lucht waarin de rondachtige blaadjes ontwikkelen, van waterdamp verzadigd is; vandaar dat de bak steeds gesloten moet blijven. De in droge lucht gegroeide scheuten zijn hard. Het ligt voor de hand, dat in zulk een vochtige atmosfeer geen ander gewas tieren kan en de bak dus uitsluitend voor waterkers moet dienen. Na ruim een maand is ze goed om te snijden. En daar ze opnieuw uit loopt, kan men dit meer dan eens doen, zoodat men eenige weken achtereen een opbrengst heeft van deze gezonde, sappige salade.

Wortelen.

De Tuinwortel of peen kan op een beschut bed zeer vroeg worden gezaaid; als de gesteldheid van den grond het toelaat, reeds in het laatst van Februari. Daar de uitkomst van deze vroegste zaaiing echter wisselvallig is, zaait men gewoonlijk niet vóór half Maart. Het ruige zaad moet tusschen de handen goed losgewreven worden, daar het door de harige, tandvormige aanhangsels te vast in elkaar haakt, om het zóó te kunnen uitzaaien. Om bij vroege teelt het kiemen te bespoedigen, vermengt men het zaad wel met vochtig zand en zet het een dag of vijf op een vrij warme plaats. Ofschoon het zaaien op rijen, met circa 12 c.M. tusschenruimte, zeer doelmatig is, wordt meestal uit de volle hand, breeduit, gezaaid. Het zaad wordt dan steeds goed met wat vochtig zand vermengd, om ruimer en gelijkmatiger te kunnen zaaien. Nadat het op een toebereid, geëffend bed uitgestrooid is, wordt het ondergeharkt en de grond daarna stevig aangedrukt met de plak of met den platten kant van een schop. Het aandrukken dient om te bewerken, dat het borstelige zaad door de vochtige aarde voldoende omsloten wordt voor de ontkieming.

Om heel den zomer voorraad van jonge

malsche wortelen te hebben, moet meermalen, bij opvolging, gezaaid worden. Daar het zaad lang ligt eer het ontkiemt (zonder vóórkieming minstens drie weken), kan als regel gelden, dat het tijd is om weer te zaaien, als het vorige zaaisel opkomt. Men kan hiermee voortgaan tot Augustus. In den zomertijd moet men 't zaaisel bij droogte bevochtigen en zoo mogelijk beschaduwten. Voor late uitzaaiingen komen alleen vroege soorten in aanmerking. Ingeval te dicht gezaaid is, wat nog al eens voorkomt, moet noodzakelijk, zoodra de eerste ingesneden blaadjes te zien zijn, uitgedund worden; derwijze, dat de plantjes een onderlingen afstand krijgen van nagenoeg 5 c.M. Men doet dit met de hand of, bij grooter oppervlakte, met een schrepel, daar met behulp van dit werktuigje tevens gemakkelijk gewied en den grond wat losgemaakt kan worden.

De teelt slaagt het best in een verschen, frisschen, lichten of althans fijnverkrumelden grond, die van vorige bemestingen nog voldoende doorvoed is. Bij gebruik van verschen mest wordt de wortelhuid beschadigd, de peen wordt vlekkig en bitter van smaak. Indien de grond een bemesting noodig heeft, dan moet verteerde compost of rundermest aangewend worden.

Wortelen hebben het meest te lijden van wormstekigheid (vurigheid), veroorzaakt door de wortelvlieg, die haar eitjes legt op de jonge worteltjes, welke later tot voedsel dienen voor de uitgekomen maden. Dit invretend kwaad, waardoor het loof verwelkt en de teelt mislukt, maakt het noodig dat de wisselbouw wordt toegepast, daar de pop der vlieg in den grond overwintert. Aangetaste wortelen (aan het geelachtige loof kenbaar) moeten weggeruimd worden. Ter bestrijding van dit euvel kan men het bezaaide en vastgetreden bed met een laagje fijne gebluschte kalk bestrooien.

Voor de vroege teelt in de bakken zij hier slechts gewezen op de noodzakelijkheid om geregeld en ruim te luchten, daar anders het loof ontwikkelt ten koste van den wortel. In Maart-April moeten bij gunstig weer op den dag de ramen afgenomen worden.

Van late uitzaaiingen kan men, door de bedden tijdig met een flinke laag droge bladeren of iets dergelijks tegen vorst te bedekken, de worteltjes gedurende den winter bewaren en er naar behoefte over beschikken. Gemakshalve kunnen ze ook in zand op een koele, vorstvrije plaats bewaard worden, evenals de eigenlijke winterwortelen.

Winterwortelen vooral hebben een diep omgewerkten grond noodig om de volle

grootte te verkrijgen. Men zaait in de maand Mei, breedstrooiend of op rijen met circa 20 c.M. tusschenruimte. Bij uitdunning der planten in de rijen is een afstand van 6 c.M. voldoende. Tegen of in November worden de wortelen uitgetrokken of geroid, het loof tot op de kroon weggesneden en, na wat opgedroogd te zijn, in den kelder gebracht. Gave wortelen blijven tot laat in het voorjaar goed.

Wijnruit.

Ruit of wijnruit is een struikachtige, geneeskrachtige overblijvende plant van een halven Meter hoog, met fraaie gevederde blauwgroene bladeren, die thans weinig meer als toekruid gebruikt worden. Ze rieken balsemachtig, sterk en hebben een scherpen, eenigszins bitteren smaak. Door het drogen gaan deze eigenschappen te loor. De bladeren blijven echter den winter door frisch, totdat in het voorjaar nieuwe ontwikkelen. Men kan in April of in September, hetzij in den bak of buiten zaaien, om de planten later op een zonnige plaats 30 c.M. van elkaar uit te planten. Ze kunnen ook door de wortelschietende zijscheuten vermeerderd worden. Deze plant geeft een scherpe olie, die als volksmiddel menigmaal misbruikt is.

Zeekool.

Zeekool is een overblijvend gewas, dat uit een plantkundig oogpunt beschouwd, weinig of geen verwantschap heeft met de gewone koolsoorten. De plant heeft een dikken, knoestigen wortelstok met vele uitloopers. De vermenigvuldiging geschiedt door deze voort te kweken, alsmede door scheuring en zaaiing. Het grove zaad mag niet van het omhulsel ontdaan worden. Wordt bij voorkeur in den bak gezaaid in stekpotjes, om de sterkste planten, na afgehard te zijn, einde-Mei buiten te brengen, men kan ook in April op de bestemde plaats zaaien. Op een bemest breed bed, in twee rijen met 60 c.M. tusschenruimte, legt men de zaden 2 à 3 c.M. diep op een afstand van 50 c.M., in 't verband, telkens drie of vier bijeen. Van de zaden komt in den regel niet meer dan de helft op. Van elk groepje laat men het stevigste plantje staan.

Zeekool vereischt een zandigen, diepdoorwerkten grond en een jaarlijksche sterke bemesting. In den herfst wordt het bed met half verteerden mest bedekt, die na den winter ingespit moet worden. Nadat de planten zich zoo twee jaar sterk ontwikkeld hebben, kan men in Maart van het derde jaar met het toebereiden voor

den oogst beginnen. Bij het uitloopen der jonge stengels dekt men elk der wortelstukken met een omgekeerden bloempot (ter wijde van circa 25 c.M.) met dichten bodem, opdat het licht geweerd wordt. Waar in het buitenland de cultuur van zeekool op groote schaal wordt uitgeoefend, heeft men er speciale, cilindervormige bleekpotten voor, met afneembaar deksel. De stengels groeien ijl op, blijven door de donkerte bleek en malsch en worden, zoodra ze bovenaan zijn, afgesneden, met een deel van de kruin, om ze beter bij elkaar te houden. Na den oogst verwijderd men de potten en wordt de grond van een goede laag mest voorzien, met dezen dooreen gemengd en geëffend. De planten laat men nu heel den zomer ongestoord doorgroeien, opdat ze, evenals Asperges, reservevoedsel verzamelen voor een nieuwe opbrengst, in het volgend voorjaar. Achterlijke planten, die niet gebleekt zijn, ontwikkelen bloemstengels, welke tijdig weggesneden moeten worden. Men moet zorgen dat geen onkruid opschiet. Goed onderhouden, kan men van een aangelegd bed 6 à 8 jaar snijden.

Om Zeekool te vervroegen, moet men de planten reeds in Januari-Februari met potten bezetten en met een laag paardenmest afdekken. Men kan ook eenige wortelstukken

ter lengte van 10 c.M. bij elkaar, met de topeinden evenhoog, in een kuipje of kistje inkuilen en dit in een donkeren, warmen kelder of schuur een plaats geven. Ter afsluiting van het licht bedekt men de wortels met bloempotten, waarvan de afvoeropeningen goed dicht gemaakt zijn. De gebleekte stengels worden als Asperges of Bloemkool toebereid en komen met deze groenten in smaak eenigszins overeen.

Zuring.

Zuring is een overblijvende plant met lange smalle of meer breede bladeren. De meest gebruikelijke wijze van vermenigvuldiging is het scheuren der wortels; die gemakkelijk gesplitst kunnen worden. De planting geschiedt in het vroege voorjaar of in den herfst. Lange worteleinden worden wat ingekort. De zoogenaamde Spaansche Zuring wordt het meest gebruikt. Deze geeft groote breede bladeren en heeft de goede eigenschap dat ze niet in het zaad schiet.

Bij gemis van plantzuring kan ook heel goed gezaaid worden. Men zaait in Maart-April of in Juli-Augustus op een bed dun uit, in rijen met 25 c.M. tusschenruimte. Het zaad mag met slechts weinig aarde bedekt worden. Drogen grond moet men vooraf flink begieten. Behoeft in den eersten

zomer niet uitgedund te worden, in het tweede jaar geeft men den planten een afstand van 20 c.M. Zuring kan ook dienen tot rand om andere gewassen. Zaaizuring schiet spoedig in het zaad. Zoodra de bloeistengels te voorschijn komen, moeten ze afgesneden worden, opdat de grond niet uitgeput raakt ten nadeele van het blad. Zuring stelt aan den grond geen hooge eischen. Daar echter slechts eenmaal voor enkele jaren geplant of gezaaid wordt, is het nuttig om vooraf vrij sterk te bemesten. Ingeval dit niet gedaan is, kan aan weerszijden van de plantenrijen wat compost ondergehakt worden. Als de grond voldoende voedzaam is, groeit zuring ook goed op een meer of minder beschaduwde plaats. In de schaduw is het zuurgehalte lager.

Een nieuwe zaaiing of planting is slechts dan noodig, wanneer de planten blijkbaar niet zoo krachtig meer groeien. Men kiest dan zoo mogelijk een ander bed. Om de 4 of 5 jaren is een omplanting wel gewenscht. Het gewas heeft dikwijls te lijden van het zuringkevertje, een sierlijk goudgroen insect, waarvan de larven de bladeren wegvreten. Zuring wordt gebruikt als toekruid bij spinazie enz., doch ook als afzonderlijke moesgroente.